

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Monika Karolin

**TÄISEALISTE ISIKUTE HUVIDE KAITSE EESTKOSTE
MENETLUSES EESTI KOHTUSÜSTEEMI NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Kristi Joamets, *PhD*

Tallinn 2017

Deklareerin, et käesolev magistritöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Üliõpilane Monika Karolin

“ “ 201...

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja Kristi Joamets, *PhD*

“ “ 201...

Kaitsmisele lubatud “ “ 201...

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Eestkostetava huvid eestkoste seadmisel	7
1.1 Rahvusvaheline ja ajalooline areng eestkoste seadmisel.....	7
1.2 Eestkoste seadmise eeldused	12
1.3 Eestkostja.....	24
1.4 Eestkoste seadmise menetlus.....	30
1.5 Eestkoste järelevalve menetlus.....	33
2. Eestkostetava huvide kaitse menetlusnormide rikkumisel	36
2.1 Valla- ja linnavalitsus	36
2.2 Määratud esindaja.....	37
2.3 Kohtupsühhiaatriline ekspertiis	40
2.4 Ärakuulamine kohtu poolt	52
2.5 Eestkostetava tsiviilkohtumenetlusteovõime.....	66
Kokkuvõte	70
Protection of interests of adults in guardianship proceedings in Estonian court system	73
Resume	73
Kasutatud allikate loetelu	75

Sissejuhatus

Tulenevalt erinevatest asjaoludest nagu kõrge iga, õnnetus või haigus võib isik leida ennast olukorrast, kus ei olda enam võimeline ajutiselt või kestva endaga õiguseid ja huve kaitsma. Riigiasutustes, pankades, arsti juures või igapäevase eluga toimetulekuks on vaja kedagi, kes nende õiguste ja huvide eest seisaks, vajadusel abistaks. Sellist ülesannet täidab eestkostja. Kohus määrab eestkostja ja tema ülesannete ringi eestkoste seadmise menetluses ning eestkostjaks võib olla füüsiline isik, juriidiline isik või valla- või linnavalitsus. Tavapärane on, et eestkostjaks soovib hakata pereliige või lähedane isik. Nende puudumisel määratakse eestkostjaks isikuga kõige tugevamalt seotud valla- või linnavalitsus.

Eestkostja on oma ülesannete ulatuses eestkostetava seaduslik esindaja. Esinduse all mõeldakse ühe poole poolt teise isiku nimel tehingute tegemist, mille õiguslik tagajärg saabub esindatavale isikule.¹ Eestkostetav on abivajav inimene. Kaitsta tuleb tema isiklikke kui ka varalisi õigusi ja huve. Eestkoste määramisel tuleb eristada isiku eest hoolitsemist ja isiku vara eest hoolitsemist. Kui isik vajab abi ainult enda eest hoolitsemisel nagu eluks vajalike vahendite tagamine või hooldus, mida perekond ei suuda pakkuda, siis on võimalik abi saada ka linna- või vallavalitsuselt. Eesti kodanikul on põhiseaduse² (PS) § 28 alusel õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuse hoolekannet. Kui isik vajab abi enda vara eest hoolitsemisel, mida ei ole võimalik teha volituste andmise või kõrvalabiga, siis on eestkoste seadmine põhjendatud.

Kuivõrd eestkoste seadmisel on tegemist põhiõiguste riivega, tuleb kohtul otsustada, kas õiguste piiramine on põhjendatud. Riigikohus on oma 9.11.2011 lahendis nr 3-2-1-87-11 märkinud, et perekonnaseaduse³ (PKS) § 203 lõike 2 teise lause kohaselt isegi juhul, kui kohus tuvastab isiku piiratud teovõime, ei vaja isik hoolimata piiratud teovõimest eestkostet osas, milles tema õigused ja huvid on kaitsud muul viisil, sh kui isik on volitanud kedagi oma asju ajama ja/või tema perekonnaliikmed või muud abilised tagavad tema toimetuleku ja heaolu.⁴ Seega tuleb eestkostja määramisele kui kõige äärmuslikumale abinõule eelistada võimaluse korral muid abinõusid nagu volituste andmist, hooldusteenust või kõrvalabi.

¹ Baiguševa, J., Krašeninnikov, J., Tamm, M. Esindus: mõiste, liigid, lubatavus. *Juridica* 2009, 10, lk 679.

² PS RT I, 15.05.2015, 2.

³ PKS RT I, 21.12.2016, 12.

⁴ RKTkm 3-2-1-87-11, p 21.

Eestkoste seadmine on hagita menetlus, kus kohtu roll on aktiivsem. See tähendab, et kohus võib hagita menetluses ka ise tõendeid koguda, mis tagab eestkostet vajava isiku huvide parema kaitse. Kohus määrab kohtupsühhaatrilise ekspertiisi eestkostja määramise vajalikkuse kohta, eestkostet vajavale isikule riigi õigusabi korras esindaja ning küsib seisukohta ja vajalikke andmeid valla- või linnavalitsuselt. Lisaks on kohtul kohustus isiklikult ära kuulata isik, kellele eestkoste seadmist menetletakse.

Käesoleva magistritöö teema on täisealiste isikute huvide kaitse eestkoste menetluses Eesti kohtusüsteemi näitel. Eestkoste seatakse isiku üle, kes ei suuda vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida, tema isiklike ja varaliste õiguste ja huvide kaitseks. Praktikas aga on olukordi, kus eestkoste määratakse isikule, kes tegelikult eestkostet ei vaja ning kelle huve saab kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu. Töö eesmärgiks on uurida eestkoste seadmise menetlust, tuua välja selle puuduseid ja töö käigus teha ettepanekuid süsteemi parendamiseks.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik⁵ (TsMS) sätestab kohtule kohustuse kuulata piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkoste seadmise menetluses ära isik, kellele eestkoste seadmist menetletakse. Isiku ärakuulamise eesmärk on tagada, et eestkostet ei seataks põhjendamatult ning eestkoste seadmise korral piirataks teovõimet nii vähe kui võimalik. Praktikas aga ei kuula kohus alati eestkostet vajavat isikut isiklikult ära ning lähtub lahendi tegemisel tsiviilasjas kogutud tõenditest. Kohtulahenditest nähtuvalt on kohtud tuginenud eksperdiarvamusele, mille kohaselt isiku isiklikult ärakuulamine kahjustab tema tervist. Riigikohus on korduvalt väljendanud seisukohta, et eksperdiarvamus ei ole kohtule siduv, vaid on üks tõend teiste hulgas, mida kohus peab hindama.

Kohus peab saavutama kõrge veendumuse selles, kas isik vajab eestkostjat. Seda põhimõtet on kohtud rikkunud ja see on aluseks määruste tühistamisele. **Töös püstitab autor hüpoteesi, et eestkoste seadmise regulatsioon ei kaitse alati eestkostet vajava isiku huve.** Autor uurib eestkoste seadmise protsessi, toob välja selle puuduseid ning teeb ettepanekuid süsteemi parendamiseks õigusliku regulatsiooni kontekstis.

Autor toetub oma töökogemusele kohtus, kohtulahenditele ning teaduskirjandusele. Peamiste allikatena kasutab autor Harju Maakohtu kohtupraktikat, õigusakte ja võõrkeelset teaduskirjandust. Töö koostamisel kasutab autor kvalitatiivset uurimismeetodit ja kogub

⁵ TsMS RT I, 28.12.2016, 22.

teoreetilise materjali teaduskirjandusest. Autor viitab töös ka Soome Vabariigi eestkoste regulatsioonile kuivõrd seal on sarnane õigussüsteem ja pikaajaline praktika, eesmärgiga hinnata, kas Soome õigusest ja/või praktikast on Eestil midagi üle võtta.

Töö on jaotatud kaheks osaks. Esimeses peatükis selgitab autor eestkoste seadmise menetluse eelduseid ja protsessi. Teises peatükis toob autor välja eestkoste seadmise menetluse puudused, menetlusnormide rikkumise ja teeb nende põhjal järeldused.

Eestkostetavate huvide kaitse teemal on varem kirjutanud Kadi Kark 2013. aastal magistritöö teemal „Piiratud teovõimega täisealise isiku huvide kaitse eestkoste seadmisel Eesti kohtupraktikas“, mis on kirjutatud uue perekonnaseaduse jõustumise võtmes ja kus on käsitletud antud tööga sarnaseid probleeme. Ka käesolevas töös uurib autor isiku huvide kaitset eestkoste menetluses, kuid eesmärk on teha ettepanekuid süsteemi parendamiseks.

Viimane suurem muudatus toimus 2010. aastal, kui uue perekonnaseaduse jõustumisega anti eestkostjate üle peetava järelevalve teostamine üle kohtutele. Varem teostasid järelevalvet linna- ja vallavalitsused, kuid nii ei olnud eestkostetavate huvid piisavalt kaitstud kuivõrd eestkosteasutused teostasid järelevalvet sisuliselt iseenda üle. Autor leiab, et see muutus oli positiivne ning järelevalve eestkostjate tegevuse üle on efektiivsem ning eestkostetavate huvid on paremini kaitstud. Küll aga leiab autor töökogemuse põhjal, et kohus seab eestkoste isikute üle liiga kergekäeliselt ning rikub seda tehes menetlusnorme. Kohus otsustab eestkoste määramise kiiresti ka olukordades, kus vähem piiravad meetmed oleksid piisavad. Samas on menetlusi, kus isiku õigusi on piiratud liiga suures ulatuses aga on ka menetlusi, kus isikule jääb eestkoste määramata või pikendamata põhjendamatu.⁶ Töö käigus analüüsib autor erinevaid eestkoste menetlusi, et tuua välja nõrgemad kohad ja teha ettepanekuid nende parandamiseks.

⁶ Frolik, L. A. Guardianship Reform: When the best is the Enemy of the Good. Stanford Law & Policy Review 1998, 9(2), lk 350.

1. Eestkostetava huvid eestkoste seadmisel

1.1 Rahvusvaheline ja ajalooline areng eestkoste seadmisel

Roomlased valitsesid pidevalt kasvavat riiki ning oskasid selle jaoks kujundada ka sobiva õigussüsteemi. See õigussüsteem muutus universaalseks, kuna koosnes erinevate rahvaste õigusest. Rooma õiguse põhimõtted on olnud eeskujuks hilisemate õigussüsteemide kujundamisel.⁷ Rooma õiguses seati algselt eestkoste naiste ja alaealiste üle ning selle kõrval ka hullumeelsete ja raiskajate üle. Hiljem laiendati seda puuetega isikutele. Eestkostja ülesandeid täitis perekonnapea. Eestkoste ei olnud kohustus vaid eestkostja õigus. Testamendi loomisega tekkis võimalus määrata eestkostja, kes allutati kõrgemale järelevalvele ja ülemeestkoste.⁸ See tähendas, et eestkoste muutus kohustuslikuks ning oli ühiskondlik koormus. Eestkoste küsimus muutus riiklikuks ülesandeks. Riigivõim pidi hoolitsema eestkostja määramise eest.⁹

Ka Saksamaal oli sugukond eestkoste algne teostaja. Alates 13. sajandist läks ülemjärelevalve üle kuningale ja linnadele ning eestkostja ei pruukinud olla enam lähisugulane. Saksamaal reguleerisid politseiseadused eestkostet juba 16. sajandil. Hilisem regulatsioon oli mõjutatud enam mitte Rooma õigusest vaid Saksamaa koosseisu kuuluvate riikide seadustest. Preisi riikide üldine maaõigus laiendas suures osas riigi järelevalveõigusi ning eestkoste muutus põhiliselt haldusülesandeks. Preisi 1875. aasta eestkostekord pöördus tagasi eestkostetava suurema iseseisvuse juurde, millel põhines tollaegne Saksa Tsiviilseadustik. Saksa Tsiviilseadustik andis riikliku ülemeestkoste teostamise eestkostekohtutele. Eestkostekohus oli põhimõtteliselt järelevalve- ja otsustamisorgan ning kohtu otsused olid põhiliselt korraldava iseloomuga ning sarnanesid haldusaktide kohta käivatele sätetele.¹⁰

Eesti alal ja hiljem ka Eesti Vabariigis kehtis alates 1865. aastast Balti Eraseadus (BES), mis käsitles ka perekonnaõigust, sealhulgas eestkostet. Balti Eraseaduse koostamisel kasutati Rooma õiguse norme ja Saksa üldõigust.¹¹ Balti Eraseaduses on sätestatud eestkoste ja eestmuretsemine ehk hooldus. BES reguleeris alaealiste üle eestkoste seadmist, nõudmisi

⁷ Ilus, E. Rooma eraõiguse alused. Tallinn, Kirjastus Ilo 2000, lk 12-14.

⁸ Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Kirjastus Juura 2005, lk 377-378.

⁹ Ilus, E. Rooma eraõiguse alused. Tallinn, Kirjastus Ilo 2000, lk 95.

¹⁰ Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Kirjastus Juura 2005, lk 377-378.

¹¹ Varul, P. Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law in Estonia. *Juridica International* 2000, 5, lk 108.

eestkostjale, eestkostja kohustusi, aruandekohustust, eestkostja vastutust, eestkoste lõpetamist. BES-i järgi mõisteti eestkoste all eestkostet alaealiste üle. Eestkostet täisealiste üle nimetati eestmuretsemiseks. BES reguleeris üldiseid eeskirju täisealiste hooldusel ja hooldust vaimuhaigete üle. Lisaks on BES-is sätestatud hooldus raiskajate üle, hooldus naiste üle ja hooldus teadmata kadunud isikute vara üle, nende all on mõeldud kaasabi vara valitsemisel või varahooldust. BES § 494 järgi oli eestkoste täisealiste üle kogukondlik teenistus, millest kellelgi õigus keelduda ei ole ilma mõjuva põhjuseta. Sarnaselt PKS-ile kohaldati vajadusel ka BES-is täisealise eestkoste lapse eestkostet reguleerivaid sätteid.¹² Erinevalt PKS-ist on BES-is käsitletud eestkostja nõudeid pikemalt ning täpsemalt. Välja on toodud eeldused eestkostjaks saamisel ning asjaolud, millisel juhul isik kindlasti eestkostjaks hakata ei või.

Peale iseseisvumist hakati ette valmistama tsiviilseadustiku eelnõud, mille koostamisel olid olulisteks eeskujudeks Šveitsi ja Saksa tsiviilseadustikud.¹³ Tsiviilseadustiku eelnõud vastu võtta ei jõutud ning aastatel 1940-1941 Vene okupatsiooni ajal kehtis Vene NFSV 1926. aasta abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks (VNFSV APEK).¹⁴ Järgnes Saksa okupatsioon 1941-1944, kus kehtis jälle Balti Eraseadus. Nõukogude okupatsiooniga hakkas taas kehtima 1944. aastast Vene NFSV 1926. aasta abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks, kus eristati eestkostet ja hooldust. Eestkoste seati kuni 14-aastaste alaealiste ning isikute üle, kes on tunnustatud nõrgamõistuslikeks või vaimuhaigeteks. Hooldus seati 14-18 aastaste alaealiste isikute üle, samuti täisealiste üle, kes oma füüsilise seisundi tõttu ei suuda iseseisvalt kaitsta oma õigusi. VNFSV APEK § 74 järgi määrati eestkostja lähedaste inimeste hulgast või ühiskondlike organisatsioonide poolt selleks nimetatud isikute hulgast. Eestkoste- ja hooldusorganiteks olid kraide ja oblastite täitevkomiteede presiidiumid, kes määrasid eestkoste ja teostasid järelevalvet.¹⁵

Alates 1970-1995 kehtis ENSV abielu- ja perekonnakoodeks (ENSV APK). ENSV APK eristas sarnaselt VNFSV APEK-ile eestkostet ja hooldust. Eestkoste seati kuni 15-aastaste alaealiste üle ning isikute üle, kes olid tunnustatud teovõimetuks vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse tõttu. Hooldus seati 15-18 aastaste alaealiste üle ning isikute üle, kelle teovõimet on piiratud või kes vajasisid kaasabi oma õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel.

¹² Rezold, J. R., Baltimaa Eraseadus, Kirjastus Valgus 1989, lk 16-35.

¹³ Tiivel, R. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2009, lk 15-16.

¹⁴ Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks. Tartu, Kirjastus Teaduslik Kirjandus 1946.

¹⁵ *Ibid.*

Eestkoste ja hoolduse seadsid rajoonide, linnade, alevite ja külade tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteed ja järelevalvet teostasid eestkoste- ja hooldusorganid.¹⁶

Alates 1995. aastast hakkas kehtima perekonnaseadus. Varasemalt eristati eestkostet ja hooldust, kus eestkoste seati lapse üle või isiku üle, kes oli tunnistatud teovõimetuks või kelle teovõimet oli piiratud. Hooldus seati aga eestkosteasutuse poolt teovõimelistele isikule, kes vaimsete või kehaliste puuete tõttu vajab abi oma õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel. PKS-iga see muutus ning eestkoste all mõisteti isikut kellel puudub teovõime või see on piiratud. Hooldus seati aga täisealistele teovõimelistele isikutele, kes vaimsete või kehaliste puuete tõttu vajab abi oma õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel.¹⁷ See tähendab, et hooldaja ei olnud enam seaduslik esindaja. PKS-iga läks eestkoste seadmise kohustus üle kohtutele, kuid eestkoste korraldamine nagu vajalike dokumentide kogumine ja ette valmistamine jäi eestkosteasutuse ülesandeks.¹⁸ Märkimisväärne on, et 1994. aastal kehtima hakanud tsiviilseadustiku üldosa seaduse järgi võis kohus vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse tõttu isiku teovõimet piirata või tunnistada ta teovõimetuks, varem oli isik võimalik tunnistada teovõimetuks ja osalise teovõime piiramise võimalust ei olnud.¹⁹

01.07.2010 jõustus uus PKS, millega anti eestkostjate tegevuse üle peetav järelevalvekohustus kohalikele omavalitsustele üle kohtutele.²⁰ Vana seaduse järgi eestkosteasutus, olles isiku eestkostja, pidi järelevalvet teostama iseenda üle. Sellisel kujul ei olnud eestkostetava õigused ja huvid piisavalt kaitstud. Seoses järelevalve kohustuse üleminekuga kohtutele on tekkinud olukordi, kus kohus peab eestkoste lõpetama, sest järelevalvemenetluses ilmneb, et isik ei vaja eestkostet. Samuti ilmneb järelevalvemenetluses eestkostja kohustuste rikkumine ja kohtupoolne menetlusnormide rikkumine, mida autor käsitleb käesoleva töö teises peatükis. Hooldust uus seadus enam ei käsitle, täisealise isiku hoolduse sätestab sotsiaalhoolekande seadus²¹ (SHS).

Rahvusvahelisel tasandil on 2006. aastal vastu võetud Puuetega Inimeste Konventsioon (PIÕK), mille eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt ning edendada austust nende loomupärase väärikuse vastu. Puuetega inimeste mõiste hõlmab isikuid, kellel on pikaajaline

¹⁶ Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeks. Tallinn, Kirjastus Eesti Raamat 1969.

¹⁷ Salumaa, E. Eestkoste ja hooldus. Juridica 1995, 1, lk 10.

¹⁸ PKS RT I 1994, 75, 1326.

¹⁹ Varul, P. II osa. Isikud. Juridica 1994, 8.

²⁰ PKS RT I 2009, 60, 395.

²¹ SHS RT I, 21.12.2016, 21.

füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus, mis võib koostoimel erinevate takistustega tõkestada nende täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsetel alustel. Eesti on Puuetega Inimeste Konventsiooniga ühinenud aastal 2012.²²

PIÕK § 12 järgi osalisriigid kinnitavad, et puuetega inimestel on õigus olla kõikjal seaduse ees isikutena tunnustatud. Puudega inimestel on õigus- ja teovõime kõigis eluvaldkondades teistega võrdsetel alustel. Osalisriigid rakendavad asjakohaseid meetmeid, et võimaldada puuetega inimestel kasutada oma õigus- ja teovõime teostamiseks vajalikku abi, pakkuda kaitset kuritarvituste ja alusetu mõjutamise eest. Osalisriigid peavad tagama, et puuetega inimestel oleks võrdne õigus omada või pärida vara, korraldada ise oma rahaasju ning omada võrdset juurdepääsu pangalaenudele, hüpoteekidele ja muudele rahakrediidi vormidele. Samuti peab olema tagatud, et puuetega inimestelt ei võetaks meelevaldselt nende vara.²³ Konventsiooni järgi on puuetega inimesed võrdväärsed ühiskonna liikmed ega vaja heategevust või kaastunnet.²⁴

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seaduse § 2 järgi Eesti Vabariik tõlgendab konventsiooni artiklit 12 selliselt, et see ei keela pidamast isikut piiratud teovõimega isikuks, kui selline vajadus tuleneb isiku võimetusest oma tegudest aru saada või neid juhtida. Piiratud teovõimega isiku õiguste kitsendamisel lähtub Eesti enda riigisisest õigusest.²⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse²⁶ (TsÜS) § 7 lõike 1 kohaselt on igal füüsilisel isikul ühetaoline ja piiramatu õigusvõime. TsÜS § 8 lõike 1 järgi väljendub füüsilise isiku teovõime õiguses teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid. Täielik teovõime on täisealistel isikutel. Piiratud teovõimega isikud on alaealised ja isikud, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistlikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida. Isiku teovõime ei ole piiratud, kui tal on puue vaid teovõimet hinnatakse isiku võimest oma tegudest aru saada või neid juhtida. Konventsiooni järgi puudega isiku mõiste ei vasta alati TsÜS § 8 kirjeldatud isikule. Eestkoste määratakse, kui isik ei saa kestvalt oma tegudest aru ja ei suuda neid juhtida, mitte puude tõttu. Kui inimesel on füüsiline puue, siis ei tähenda see seda, et isik on TsÜS-i järgi piiratud teovõimega. Puude tuvastamisel lähtutakse isiku võimest oma tegudest aru saada. Puude alusel ei ole võimalik teovõimet piirata ning psüühikahäire ei

²² Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. RT II, 04.04.2012, 6.

²³ *Ibid.*

²⁴ French, P., Kayess, R. Out of Darkness into Light? Introducing the Convention of the Rights of Persons with Disabilities. *Human Rights Law Review* 2008, 8(1), lk 3.

²⁵ Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus. RT II, 04.04.2012, 5.

²⁶ TsÜS RT I, 12.03.2015, 106.

eelda puude olemasolu. Sellest võib järeldada, et olenemata PIÕK artikkel 12 tõlgendamisest Eestis, on TsÜS-i järgi piiratud teovõime tuvastamine sama puudega ja puudeta isikute puhul ja õigus- ja teovõime on puudega inimestele kehtivas õiguses tagatud võrdselt teistega.²⁷

Konventsioon käsitleb puudega inimeste õigus- ja teovõime teostamisel vajamineva abi osutamist. Kui puudega inimese teovõime on piiratud, määratakse talle eestkostja. Sellisel viisil on tagatud isiku õiguste teostamine, mida ta ise piiratud teovõime tõttu teha ei saa. Kui inimene on puudega aga saab enda tegudest aru, siis on võimalik enda õigusi teostada perekonna või kohaliku omavalitsuse abil, kes võib isikule määrata hooldaja. Kuritarvituste vältimiseks on eestkostjale ja ka eestkoste määramise menetluses sätestatud reeglid TsMS-is ja PKS-is. TsMS-i järgi tuleb eestkoste seadmise menetluses määrata vajadusel eestkostjale esindaja, isik tuleb isiklikult ära kuulata ning määrata tuleb ekspertiis. Kohus märgib ka ulatuse, mis osas teovõime piiratakse. PKS-i järgi on eestkostetaval õigus eestkoste seadmise määramisele esitada määruskaebus. PKS-is on sätestatud nõuded eestkostjale ja eestkoste eesmärk ehk isiku varaliste ja isiklike õiguste ning huvide kaitse. Samuti on PKS-i järgi peab eestkostja hoolitsema eestkostetava ja tema ülalpidamise eest ning lähtuma eestkostetava huvidest. Huvide konflikti ja eestkostetava vara kuritarvitamise vältimiseks on eestkostjal tehingu tegemise piirangud. Eestkostja tegevuse üle järelevalvet teostab kohus. PKS-i järgi peab arvestama eestkostja määramisel eestkostetava arvamusega. Eestkostetava lubamatu mõjutamine on keelatud, tegutsema peab eestkostetava huvides.²⁸

PIÕK artikkel 12 järgi peab õigus- ja teovõime teostamisega seotud meetmed olema proportsionaalsed ja vastama isiku olukorrale. Seda hindab kohus eestkoste seadmisel ning kontrollib iga kolme aasta tagant, kas eestkoste jätkumine on vajalik. Kui eestkoste ei ole vajalik, siis saab isiku huve kaitsta volituse või abilistega. Samuti tuleb meetmeid kohaldada ainult lühima võimaliku aja vältel ning see on sätestatud TsMS § 526 lõikes 3, eestkoste määramise aeg ei või olla pikem kui viis aastat, misjärel peab kohus otsustama eestkoste pikendamise või lõpetamise. Konventsiooni kohaselt peab abinõud üle vaatama pädev, erapooletu ja sõltumatu asutus või kohtuorgan. Eestis määrab eestkoste kohus. Kohtu poolt eestkostja määramine ning järelevalve peaks piisavalt kaitsma piiratud teovõimega isiku huve. Puuetega inimeste õigus omada ja pärida vara ning korraldada oma rahaasju on tagatud TsÜS

²⁷ Seletuskiri Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemise seaduse eelnõu kohta, 2010, lk 16.

www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eeln6u_seletuskiri.pdf (01.05.2017).

²⁸ *Ibid.*

§ 8 alusel, mille järgi isik võib omada tsiviilõigusi ja kanda kohustusi ning igal füüsilisel isikul on ühetaoline ja piiramatu õigusvõime. Seega on õigusvõime tagatud nii puudega kui puudeta isikutele ühetaoliselt ning kui tegemist on piiratud teovõimega isikutega, siis on nende õigusvõime samasugune olenemata puudest.²⁹

Lähtudes puuetega inimeste mõistest ja PIÕK artiklist 12, mille järgi peab puuetega inimestel olema õigus- ja teovõime kõigis eluvaldkondades teistega võrdsel alusel, on Eesti Vabariigi otsus teha deklaratsioon, mille kohaselt Eesti Vabariik tõlgendab konventsiooni artiklit 12 selliselt, et see ei keela piirata isiku teovõimet, kui selline vajadus tuleneb isiku võimetusest oma tegudest aru saada ja neid juhtida, vajalik, et kaitsta puuetega inimeste huvisid. See tähendab, et huvid on kaitstud isikutel, kes ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida ning puue ei ole aluseks teovõime piiramisel.

1.2 Eestkoste seadmise eeldused

TsÜS § 7 järgi on õigusvõime igal füüsilisel isikul ühetaoline ja piiramatu, kuna see ei sõltu inimese võimest oma tegudega õigusi ja kohustuse omandada, õigusi võib omandada sõltumata sellest, kas nad on oma õigustest või kohustustest ise teadlikud ning saavad nendest aru. Teovõime aga sõltub isiku intellektist ning ei saa olla seetõttu ühesugune ja piiramatu. Füüsilise isiku teovõime on inimese võime teha iseseisvalt tehinguid ja tekitada sellega muudatusi oma tsiviilõiguste ja -kohustuste osas. Teovõime olemasolu eeldab seda, et isik saab adekvaatselt aru oma tegude tähendusest ning seetõttu on see piiratud isikute puhul, kes oma tegudest ja nende tagajärgedest aru ei saa. Teovõime on õigusvõimega võrreldes kitsam mõiste, tähendades vaid võimet teha kehtvalt tehinguid.³⁰

Kuna teovõime tähendab võimet teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid, siis eeldab see piisavat intellektuaalset taset, et inimene saaks aru, mida tehtav tehing tähendab ning millised on sellega kaasnevad tagajärjed. Teovõime ulatuse järgi eristatakse teovõimelisi ja piiratud teovõimega isikuid. Piiratud teovõimega isikutel võib olla teovõime piiratud erinevas ulatuses. Piiratud teovõime on TsÜS § 8 lõike 2 järgi isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Vaimuhaigus on haiguse, mis võib kesta lühemat või pikemat aega,

²⁹ Seletuskiri Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemise seaduse eelnõu kohta, 2010, lk 17.

www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eeln6u_seletuskiri.pdf (01.05.2017).

³⁰ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2012, lk 221.

nõrgamõistuslikkuse puhul on tegu kestva seisundiga. Mõlemal juhul ei suuda inimene oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida, mõistlikult tegutseda. Põhiline on see, et võimetus on kestev, kas siis nõrgamõistuslikkuse korral püsiva iseloomuga või vaimuhaiguse puhul pikemat aega kestev. Tegemist võib olla ka mõne muu psüühikahäirega, mis ei kujuta endast küll vaimuhaigust ega nõrgamõistuslikkust, kuid inimese psüühika on siiski kehtvalt nii häiritud, et ta ei suuda oma tegudest ega nende tagajärgedest adekvaatselt aru saada.³¹

Kohus ei tunnista isikut piiratud teovõimeliseks, kohus tuvastab teovõime piiratud olemasolu kui faktilise seisundi.³² Kohtu otsusega, millega tuvastatakse isiku piiratud teovõime, luuakse eeldus, et ta on piiratud teovõimega. Piiratud teovõime tuvastatakse seoses mingi nõude üle käiva vaidlusega nagu näiteks eestkostja määramisega. Hinnangud isiku psüühilisele seisundile tuginevad psühhiaatrilisele ekspertiisile.³³ Autor on seisukohal, et kohus peab ka isiklikult veenduma isiku teovõimetuses ega saa lähtuda ekspertiisist. Ekspert ei ole juriidiliste teadmistega ega saa anda õiguslikku hinnangut. Käesolevas töös toob autor ka näiteid, kus ekspertiisiakt ei vasta tegelikule olukorrale ning kohtul tekib kahtlus ekspertiisi adekvaatsuses.

Eestkoste seadmise eelduseks täisealisele isikule on PKS § 203 lõike 1 kohaselt asjaolu, et isik ei suuda vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Oluline on isiku võime saada aru otsuse tegemisest ja selle otsuse tagajärgedest. Iseseisvalt otsuste tegemine on põhiõigus.³⁴ PKS § 203 lõike 2 kohaselt võib eestkostja määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik. Eestkoste ei ole vajalik, kui täisealise huve saab kaitsta volituse andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Eestkoste seadmisel annab kohus hinnangu isiku võimele saada aru abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest. PKS § 203 lõike 4 järgi kontrollib kohus hiljemalt iga viie aasta järel, kas eestkoste jätkumine eestkostetava üle on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada ning teeb selle kohta määruse.

³¹ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2012, lk 224-225.

³² Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. *Juridica International* 2004, 9, lk 103.

³³ Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2012, lk 225.

³⁴ Hall, M. I. Dementia, Decision-Making, and the Modern (Adult) Guardianship Paradigm: Bentley v Maplewood Seniors Care Society 2014. *Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law* 2015, 1, lk 295.

PKS § 206 ja § 207 järgi kaitseb eestkostja eestkostetava varalisi ja isiklikke õigusi ning huve. Muu hulgas peab eestkostja hoolitsema selle eest, et eestkostetav saaks vajalikul määral ravi- ja sotsiaalteenuseid.

PS § 26 järgi riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Seega on eestkostja määramine sekkumine isiku eraellu PS § 26 mõttes. Selline sekkumine riivab isiku õigust vabale eneseteostusele PS § 19 mõttes.³⁵ Eestkoste seadmine toimub vaid kohtu poolt. Kohus peab kaaluma, kas õiguste piiramine on põhjendatud ja millises ulatuses ning kas ei ole võimalik muul moel isiku õigusi kaitsta. TsÜS § 8 lõikes 2 on alused isiku piiratud teovõime tuvastamiseks loetletud ammendavalt. Isikut, kes oma kõrge vanuse, füüsilise puude või muu asjaolu tõttu ei ole võimeline kõikide oma igapäevaeluliste toimetustega hakkama saama, ei saa lugeda piiratud teovõimeliseks. Selleks on sotsiaalhoolekande süsteem, mille ülesandeks on raskustega isikutele abi osutamine.³⁶

Sotsiaalhoolekanne on SHS § 4 järgi sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise või määramisega seotud toimingute süsteem, mille eesmärk on toetada inimese iseseisvat toimetulekut ja töötamist ning aktiivset osalust ühiskonnaelus, ennetades sealjuures sotsiaalsete probleemide tekkimist või süvenemist üksikisiku, perekonna ja ühiskonna tasandil. SHS § 5 järgi on isikule kohustatud sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmist korraldama isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgne kohaliku omavalitsuse üksus. SHS järgi on isikul võimalik koduteenus, väljaspool kodu osutatavat üldhooldusteenust, tugiisiku teenust, täisealise isiku hooldusteenust ja isikliku abistaja teenust.

SHS § 17 järgi on koduteenus on kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on täisealise isiku iseseisva ja turvalise toimetuleku tagamine kodustes tingimustes, säilitades ja parandades tema elukvaliteeti. Koduteenuse osutamisel abistatakse isikut toimingutes, mida isik terviseseisundist, tegevusvõimest või elukeskkonnast tulenevatel põhjustel ei suuda sooritada kõrvalabita, kuid mis on vajalikud kodustes tingimustes elamiseks, nagu kütmine, toiduvalmistamine, eluruumi ja riiete korrastamine ning väljaspool eluruumi toiduainete ja majapidamistarvete ostmine ja muu asjaajamine. SHS § 20 järgi

³⁵ RKTkm 3-2-1-87-11, p 21.

³⁶ RKTko 3-2-1-141-05, p-d 8-10.

väljaspool isiku kodu osutatav üldhooldusteenus on kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on turvalise keskkonna ja toimetuleku tagamine täisealisele isikule, kes terviseseisundist, tegevusvõimest või elukeskkonnast tulenevatel põhjustel ei suuda kodustes tingimustes ajutiselt või püsivalt iseseisvalt toime tulla. SHS § 23 järgi tugiisikuteenus on ohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on iseseisva toimetuleku toetamine olukordades, kus isik vajab sotsiaalsete, majanduslike, psühholoogiliste või tervislike probleemide tõttu oma kohustuste täitmisel ja õiguste teostamisel olulisel määral kõrvalabi. Kõrvalabi seisneb juhendamises, motiveerimises ning isiku suurema iseseisvuse ja omavastutuse võime arendamises. SHS § 26 järgi seab kohaliku omavalitsuse üksus isiku taotluse alusel hoolduse täisealisele isikule, kes vaimse või kehalise puude tõttu vajab abi oma õiguste teostamiseks ja kohustuste täitmiseks. Hoolduse seadmisel määratakse kindlaks hooldava isiku ülesanded. SHS § 27 järgi on isikliku abistaja teenus kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on suurendada puude tõttu füüsilist kõrvalabi vajava täisealise isiku iseseisvat toimetulekut ja osalemist kõigis eluvaldkondades, vähendades teenust saava isiku seadusjärgsete hooldajate hoolduskoormust. Üldiselt ei ole inimesed nendest võimalustest teadlikud. Kui teha rohkem teavitustööd, siis võib see ennetada eestkoste määramise või aidata kaasa eestkoste õiges ulatuses määramisele.³⁷

Autor leiab, et SHS-is on sätestatud kõikvõimalikud viisid saada abi toimetulemiseks täisealistele isikutele, kes terviseseisundist, tegevusvõimest või elukeskkonnast tulenevalt ei suuda iseseisvalt toime tulla. Eestkoste on äärmuslik meede. Autor on seisukohal, et eestkoste on mõeldud ainult varaliste õiguste ja huvide kaitseks. Eestkostet ei ole vaja seada kui isik tuleb toime volituste andmise ja kõrvalabiga. Kohtupraktikas on olukordi, kus eestkoste on seatud isikule, kes seda ei vaja.

Autor toob näite Harju Maakohtu eestkoste seadmise menetlusest tsiviilasjas 2-11-54916, kus puudega isikule, kes oli 80% töövõimetu, oli määratud eestkoste. Avalduse kohaselt esitas puudutatud isik 2 linnaosa valitsuse sotsiaalhoolekande osakonnale avalduse määrata teda puudutatud isiku 1 eestkostjaks. Puudutatud isik 1 olevat raske puudega 80% töövõimetu isik, kellel diagnoositud mõõdukas vaimne alaareng. Puude tõttu oli ta seadnud lähedased inimesed enda rahaliste tehingutega väga raskesse olukorda. Ta vajab igapäevaelus pidevat jälgimist ja

³⁷ Schmidt Jr, W. C. The Wingspan of wingspread: what is known and not known about the state of the guardianship and public guardianship system thirteen years after the wingspread national guardianship symposium. *Stetson Law Review* 2002, 31(3), lk 1030.

tuge, ta ei olnud võimeline oma elu iseseisvalt korraldama, tehinguid tegema ja kaitsma oma tsiviilõigusi, seetõttu vajas eestkostjat. Puudutatud isik 2 oli enda ja puudutatud isik 1 sõnul olnud peretuttav mitmeid aastaid. Puudutatud isik 1 kolis tema juurde Tallinnasse elama. Nende suhted olid usalduslikud ja nad arvestasid teineteisega. Isik oli kinnitanud oma nõusolekut eestkoste seadmiseks kirjalikult. Avaldajale teadaolevalt töötas puudutatud isik 2 erivajadustega laste koolis. Avaldaja leidis, et puudutatud isik 1 õigused ja huvid võivad saada kahjustatud, sest ta ei ole võimeline tehinguid tegema ega adekvaatselt hindama nende vajadust edaspidise elu toimimiseks, seega pidas ta vajalikuks määrata isikule eestkostja.³⁸

12.01.2012. a. kohtule esitatud ekspertiisiaktis leidis ekspert, et puudutatud isikul 1 esineb raske püsiv psüühikahäire märgatava vaimse arengu peetusena mõõduka vaimse alaarengu tasemel, mille tõttu ta ei ole psüühilise seisundi poolest iseseisvalt toimetulekuks vajalikul määral kestvvalt võimeline oma tegude tähendusest aru saama ja neid juhtima, tegema iseseisvalt suuri rahalisi tehinguid ja toiminguid, samuti teostama valimisõigust. Ta võib psüühilise seisundi poolest osaleda istungil seonduvalt temale eestkoste seadmise vajaduse hindamisega ja tema ärakuulamine kohtu poolt ei põhjusta tõenäoliselt kahjulikke tagajärgi tema psüühilisele tervisele. Ta ei ole võimeline avaldama oma seisukohta adekvaatselt eestkostja määramise ja eestkostja isiku kohta. Tema suhtes on põhjendatud eestkoste seadmine kuni viieks aastaks (sisuliselt elukestvvalt), jättes eestkostja ülesandeks kõik suuremad rahalised tehingud ja juriidilised-varalised toimingud, samuti tema esindamise ja igakülgse heaolu tagamisega seonduva. Talle võib jääda õigus olmelisteks rahalisteks pisitehinguteks eestkostja äranägemisel.³⁹

03.02.2012. a. esitas puudutatud isikule 1 määratud esindaja arvamus, mille kohaselt leiab esindaja, et isik ei ole võimeline oma tervisliku seisundi tõttu ise oma elu korraldama. Isik on lasknud ennast valida ühe osaühingu juhatuse liikmeks, omamata vähimatki kontrolli äriühingu tegevuse üle, ettevõtte suhtes on alustatud mitmeid erinevaid menetlusi. Esindaja oli määratud riigi õigusabi korras teises tsiviilasjas, kus ta tegi probleemide kaardistamisel puudutatud isikule 1 muu hulgas ettepaneku taotlema eestkoste seadmise menetluse algatamist ja juhendas teda sel eesmärgil pöörduma eestkostetasutuse poole. Isik nõustus eestkoste algatamisega. Ta vajab kõrvalabi oma igapäevase heaolu tagamisel, samuti rahalistes tehingutes. Tervisliku seisundi tõttu ei ole ta võimeline vastutama oma rahaliste ja varaliste tegude eest, seega on eestkostja määramine vajalik ning eestkostetava huvides. Pisitehinguid

³⁸ HMK 2-11-54916

³⁹ *Ibid.*

võiks ta teha ulatuses, mille määrab eestkostja. Samuti toetab esindaja ettepanekut määrata eestkostjaks puudutatud isik 2.⁴⁰

03.02.2012. a. toimunud ärakuulamisel jäi avaldaja oma avalduse juurde, puudutatud isikud 1 ja 2 ning puudutatud isikule 1 määratud esindaja toetasid avaldust. Puudutatud isiku 1 vanemad kuulas kohus telefoniteel ära ning nad leidsid, et pojale on eestkoste seadmine vajalik, nad ei soovinud enda eestkostjaks määramist ning toetasid ettepanekut määrata eestkostjaks puudutatud isik 2.⁴¹

Kohus, ära kuulanud avaldaja, määratud esindaja ja puudutatud isikud ning tutvunud kohtule esitatud dokumentaalsete tõenditega, leidis, et avaldus on põhjendatud ja kuulub rahuldamisele. Kohus tuvastas, et isik on raske puudega 80% töövõimetu isik. Tal on diagnoositud mõõdukas vaimne alaareng. Vajab igapäevaelus pidevat jälgimist ja tuge, ei ole võimeline oma elu iseseisvalt korraldama, suuri varalisi tehinguid tegema ja kaitsma oma tsiviilõigusi. Sellest tulenevalt leidis kohus, et puudutatud isik 1 on piiratud teovõimega. Tema huve ei ole võimalik kaitsta volituse andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu ja tema üle tuleb seada eestkoste kõigi eestkostetava asjade ajamiseks, välja arvatud pisitehingud rahalises määras, mis eestkostja talle kasutamiseks annab. Isik tuleb lugeda valimisõiguse tähenduses teovõimetuks ja ta kaotab hääleõiguse.⁴²

Autor leiab selle tsiviilasja materjalidest lähtudes, et eestkoste on seatud liiga kergekäeliselt. Sotsiaalkindlustusamet tuvastab püsiva töövõimetuse või puude dokumentide alusel ekspertarsti kaasates. Sotsiaalkindlustusamet on tuvastanud ekspertiisiga isikul raske puude, mis tähendab, et inimene vajab igal ööpäeval kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet. Isikul on tuvastatud 80% töövõimetus, mis on osaline töövõimetus. Püsiva töövõimetusena eristatakse täielikku (100%) ja osalist (10-90%) töövõimetust. Täielik töövõimetus tähendab, et inimesel esineb haigusest või vigastusest põhjustatud tugevasti väljendunud funktsioonihäire, mille tõttu ta ei ole võimeline tööga elatist teenima. Osaline töövõimetus tähendab, et inimene on võimeline tööga elatist teenima, kuid haigusest või vigastusest põhjustatud funktsioonihäire tõttu ei ole võimeline tegema talle sobivat tööd tööaja üldisele riiklikule normile vastavas mahus.⁴³ Seega vastavalt nendele kriteeriumidele on ta võimeline tööga elatist teenima. Sellele tuginedes võib väita, et isik ei ole 100% teovõimetu, kui ta on

⁴⁰ HMK 2-11-54916

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ Eesti Patsientide Esindustühingu koduleht, Patsiendiabi, Puue ja töövõimetus. www.epey.ee (01.05.2017).

võimalik tööga elatist teenima. Autor leiab, et kui isik on võimeline enda tegusid juhtima ja elatist teenima kasvõi 20% ulatuses, on ta piisavalt adekvaatne, et anda volitusi enda asjade ajamiseks. Ka teovõimetud inimesed on võimelised tegema tööd, kuid seda päevakeskustes ja töötubades juhendamisel ning seda võib pidada pigem teraapiaks kui töötamiseks.

Kui kohtu ekspertiis leidis, et isikul esineb raske püsiv psüühikahäire märgatava vaimse arengu peetusena mõõduka vaimse alaarengu tasemel, mille tõttu ta ei ole psüühilise seisundi poolest iseseisvalt toimetulekuks vajalikul määral kestvalt võimeline oma tegude tähendusest aru saama ja neid juhtima, siis miks sotsiaalkindlustusameti järgi on ta 80% töövõimetu ja teoreetiliselt võimeline töötama? Kas kohtu poolt teostatud ekspertiis on liiga karm ja lahend liialt piirav, võttes ära näiteks ka õiguse valimas käia või on sotsiaalkindlustusameti määratud töövõimetuse ulatus liiga väike? Alla 100% töövõime kaotuse korral eeldatakse, et inimene peaks allesjäänud töövõime osas osajaga töötama.⁴⁴ Autor leiab, et antud juhul peaks sellel isikul olema kas 100% töövõimetus või on kohus lahendanud asja valesti ja õiguste sellises ulatuses piiramine ei ole põhjendatud. Eestkoste all olevalt isikult ei peaks eeldama osajaga töötamist.

25.06.2015. a. esitas linnaosa valitsus avalduse sama isiku üle seatud eestkoste lõpetamiseks tsiviilasjas 2-15-9533. Avaldusest selgus, et 2013. aastal oli puudutatud isik 2 esitanud avalduse, milles palus end eestkostja ametist vabastada, kuna tema ja eestkostetava omavahelised suhted olid muutunud halvaks ning eestkostetav kavatses alaliselt elama asuda välismaale. Ta vabastati kohtumäärusega eestkostja ametist ja eestkostjaks määrati linnaosa valitsus. Kohus jättis eestkostja ülesannete ringi samaks, mis oli määratud tsiviilasjas 2-11-54916. Linnaosa valitsuse selgitas avalduses, et on korduvalt eestkostetavaga kohtunud ja vestelnud. Eestkostetav olevat väga liikuva eluviisiga isik, kellel on palju sõpru ja tuttavaid. Ta üürib koos sõbraga korterit ning tuleb toime oma elu korraldamisega iseseisvalt. Ta on pöördunud vajadusel eestkostja poole, iga kord rõhutades, et ta ei vaja eestkostet, kuna on aru saanud enda vigadest ja ei võta enam kiirelaene ega järelmakse, juba võetud laenu tasub tagasi kohusetundlikult. Eestkostja on nõustanud teda elukorralduslikes küsimustes ning ta on pidanud kinni temaga sõlmitud kokkulepetest. Ta on käinud periooditi tööl, on kursis oma sissetulekute suurusega ning oskab kaitsta oma varalisi õigusi, muuhulgas esitas iseseisvalt

⁴⁴ Eesti Patsientide Esindustühingu koduleht, Patsiendiabi, Puue ja töövõimetus. www.epey.ee (01.05.2017).

Maksu- ja Tolliametile tuludeklaratsioonid enammakstud tulumaksu tagasi saamiseks. Eestkostjapoolset nõustamist ta nimetatud taotluse esitamisel ei vajanud.⁴⁵

Isik pöördus linnaosa valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna poole võttes kaasa tema suhtes tehtud kohtulahendi kriminaalasjas. Linnaosa valitsusele, kui eestkostjale, oli nimetatud ajani tema suhtes algatatud kriminaalmenetlus ja tema suhtes tehtud kohtuotsus teadmata. Ta sõitis öösel tuttava autoga Lõuna-Eestist koju Tallinnasse ning arusaamatuse tõttu tuttav teatas politseile auto ärandamisest. Asi lahendati kokkuleppemenetlusega. Kriminaalmenetluse käigus viidi tema suhtes läbi ka kohtupsühhiaatriline ekspertiis. Ekspertiisi sõnul sai ta oma tegude tähendusest aru ja oli süüdiv, st ta oli võimeline aru saama oma tegude tagajärgedest ja sõlmima kokkuleppeid. Ekspert edastas vastava arvamuse kohtule, kus sõlmiti kokkulepe ning isik sõlmis pangas ise korralduse, et temalt välja mõistetud menetluskulud oma igakuisest taskurahast tasuda.⁴⁶

Isiku kinnitusel on tal lähedased suhted inimestega, seal hulgas korterikaaslasega, kes teda vajadusel abistavad ja aitavad tal tema elu korraldada. Ta on suutnud endale luua toetava tugivõrgustiku ning pole vajanud abi sotsiaalhoolekande osakonnalt, seega on võimalik tema huve kaitsta muude abiliste kaudu ning eestkostja pole talle tingimata vajalik. Linnaosa valitsus leidis, et psüühiline seisund on sedavõrd paranenud, et on ära langenud asjaolud, mistõttu talle eestkoste seati ning on põhjendatud tema suhtes seatud eestkoste lõpetamine.⁴⁷

Määratud esindaja leidis, et isik on orienteeritud ajas ja ruumis. Vastused on selged, arusaadavad, loogilised ja argumenteeritud. Isik saab kõikide igapäeva tavatoimingutega ise hakkama ja kellegi abi ei vaja. Kõik korteri üürimisega kulud jagab koos sõbraga. Töötas vahepeal laevaettevõttes, kust ta koondati. Tuleb oma rahaga toime. Esindaja leidis, et isik tuleb iseseisvalt oma igapäevatoimingutega toime. Suudab enda igakuiseid kulutusi planeerida ja ennast iseseisvalt majandada. Eestkoste vajadus isiku suhtes on ära langenud ja eestkoste tuleb lõpetada.⁴⁸

Ära kuulamisel selgitas isik kohtule, et leidis endale töö, tuleb hästi toime, kasutab e-teenuseid jm. Eestkoste takistab tema toimetusi. Endine eestkostja oli tal samuti tegemisi takistanud ning nüüd ta saab olla iseseisev. Ekspertiisi tegemisel vastas ta tema esitatud küsimustele

⁴⁵ HMK 2-15-9533

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

sisukohaselt ja adekvaatselt. Andis asjakohaseid ütlusi enda materiaalse toimetuleku kohta, oskas arvutada sissetulekuid ja väljaminekuid. Suutis adekvaatselt hinnata enda võimalusi edasiseks toimetulekuks. Eestkostet vajalikuks ei pidanud. Ekspert leidis, et isik kannatab nõrgamõistuslikkuse all, mis avaldub temal kerges kognitiivsete võimete puudes. Psüühikahäire ei ole sellise raskusega, et takistaks tal kehtvalt aru saada oma tegude tähendusest ja neid juhtida, ta on võimeline iseseisvalt enda huve kaitsma ja andma volitusi ning ei vaja eestkostjat. Kohus leidis, et avaldus on põhjendatud ja kuulub rahuldamisele ning lõpetas isiku üle seatud eestkoste.⁴⁹

Riigikohtu lahendis nr 3-2-1-87-11 on märgitud, et PKS § 203 lõike 2 teise lause kohaselt isegi juhul, kui kohus tuvastab isiku piiratud teovõime, ei vaja isik hoolimata piiratud teovõimest eestkostet osas, milles tema õigused ja huvid on kaitstud muul viisil, sh kui isik on volitanud kedagi oma asju ajama ja/või tema perekonnaliikmed või muud abilised tagavad tema toimetuleku ja heaolu. Seega tuleb eestkostja määramisele, kui kõige äärmuslikumale abinõule eelistada võimaluse korral muid abinõusid. Enda asjade ajamiseks antud volituse puhul on oluline, et täisealine isik teist isikut volitades saab aru volituse tähendusest ja tagajärgedest. See tähendab, et isik peab olema volitamise andmise ajal volitamise osas teovõimeline, et volitus kehtiks. Kui isik on kehtvalt volitanud kedagi enda asju ajama, peab kohus eestkostja ülesannete määramisel seda arvestama.⁵⁰

Kohus peab tuvastama millises ulatuses isiku teovõime psüühikahäire tõttu piiratud on ning millises ulatuses ta enda tegudest aru saab. Antud juhul on määratud 80% töövõimetule isikule eestkoste ning kohtupsühhiaatrilise ekspertiisiga on tuvastatud raske püsiv psüühikahäire ja vaimne alaareng. Ära on võetud ka valimisõigus, mis autori arvates ei ole põhjendatud. 4 aastat hiljem kriminaalmenetluse käigus läbi viidud kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi järgi on isik võimeline oma tegudest ja nende tagajärgedest aru saama ja sõlmima kokkuleppeid ning tuvastatud on kerge vaimne alaareng käitumishäiretega. Eestkoste lõpetamise menetluses tuvastas ekspert kerge kognitiivsete võimete puude ja ekspertiisi järgi ei ole ta psüühikahäire sellise raskusega, et takistaks tal kehtvalt aru saada oma tegude tähendusest ja neid juhtida. Autori hinnangul ei ole võimalik, et raske psüühikahäire ja mõõdukas vaimne alaareng taandub nelja aastaga kergeks kognitiivsete võimete puudeks. Mõõdukas vaimne alaareng tähendab, et IQ hinne on 35-49 ning intelligentsuse tase vastab 4-

⁴⁹ HMK 2-15-9533

⁵⁰ RKTko 3-2-1-87-11, p 21.

7. aastase lapse tasemele.⁵¹ Eestkoste seadmine ja eestkostja määramine on äärmuslikud abinõud, mis oluliselt piiravad ja riivavad isiku eraelu ning võimaluse korral tuleks eelistada muid abinõusid. Autor leiab, et isiku huve oleks saanud kaitsta volituste abil ka varem. Menetluses, kus esmakordselt määrati isikule eestkoste, tehti seda liiga kergekäeliselt.

Sarnaseid näiteid leiab Harju Maakohtu eestkoste menetlustest veelgi. Näiteks tsiviilasjas nr 2-15-12537 algatas kohus eestkoste ja eestkostja ametiaja pikendamise menetluse. Viis aastat varem eestkoste seadmise menetluses tuvastas kohtupsühhiaatriline ekspertiis isikul raske kroonilise kuluga psüühikahäire, paranoidse skisofreenia, mistõttu ta ei olnud oma psüühilise seisundi poolest võimeline kestvalt oma tegude tähendusest aru saama ja neid juhtima, samuti avaldama tahet, tegema iseseisvalt suuremaid rahalisi tehinguid ega teostama valimisõigust. Riigi õigusabi korras määratud esindaja kohtus eestkostetavaga ning leidis, et kuna isikul esines kroonilise kuluga vaimuhaigus, siis on vähetõenäoline, et eestkoste pikendamise alused oleksid ära langenud ning eestkostet tuleks pikendada. Selles menetluses kohus uut ekspertiisi ei määranud, kuid küsis seisukohta psühhiaatrikliinikult seoses isiku tervisliku seisukorraga ning arvamust eestkoste pikendamise osas. Psühhiaatrikliiniku vastusest nähtus, et isikul on püsikululine paranoidne skisofreenia. Isik on pidevalt psühhootiline, ennast haigeks ei pea ning ravimeid vabatahtlikult ei võta. Samas on kuulekas, sõbralik ja allub korraldustele. Vajab kindlasti igapäevast hooldust ja järelevalvet, kuid ehk mitte eestkostet. Ära kuulamisel leidis isiku ema, et isikule eestkostet vaja ei ole, ta ei ole teinud endale ega teistele midagi, mis oleks ohtlik. Linnaosa valitsus leidis, et eestkoste jätkamine ei ole vajalik ja põhjendatud, langenud on ära alused, mis tol korral eestkoste seadmise vajaduse tingisid. Kohus leidis, et isik ei ole käesoleval ajal piiratud teovõimega TsÜS § 8 lõike 2 tähenduses, sest ta ei põe vaimuhaigust ega nõdrameelsust, ning tal ei esine nõrgamõistuslikkust ega muud rasket psüühikahäiret ulatuses, mis ei võimaldaks tal kestvalt oma tegudest aru saada ja neid juhtida. Kohtu hinnangul on võimalik tema huve kaitsta volituste andmise või abilise kaudu, mistõttu ei tule tema üle seada eestkostet. Kohus määras eestkoste lõpetada ja eestkostja oma ülesannete täitmise kohustusest vabastada.⁵² Antud juhul on eestkoste seadmise menetluses võetud ära ka valimisõigus ja piiratud isiku õiguseid suuremal määral kui vajalik. Taaskord tekib küsimus, kas eestkoste seadmine oli põhjendatud või seatud kergekäeliselt.

⁵¹ Probleemse käitumise juhendamine raske ja sügava vaimupuudega autistidel, 2014. www.autismeesti.ee/wp-content/uploads/2014/10/Probleemse-k%C3%A4itumise-juhendamine-F72-F73-autistidel-Tartu-s%C3%BCmp.pdf (01.05.2017).

⁵² HMK 2-15-12537

Lähtudes näiteks Harju Maakohtu tsiviilasjas 2-11-11878 materjalidest, kus tuli otsustada eestkoste pikendamine, tekib segadus, sest ei ole võimalik aru saada kas isikule oli vaja määrata eestkoste ja oleks tulnud seda pikendada, või oli määratud eestkoste isiku huvide kaitseks seoses pettusega ja lõpetamine oli põhjendatud. Isikule oli määratud eestkoste 2005. aastal, kui ta oli 65-aastane. Ta oli läbinud 3 klassi, ei osanud hästi kirjutada, oli lihtsameelne ja usaldav, ei mõistnud halbu või varjatud kavatsusi, ei olnud kunagi iseseisev ega tulnud eluga toime. 50-aastasena abiellus ning tema abikaasa aitas tal korraldada rahaasju ja suhelda ametiasutustega. 2004. aastal suutis isik kinkida abikaasa teadmata oma maja võõrale inimesele, ise oma tegudest ja nende tagajärgedest aru saamata. Isik esitas hagi maja tunnistamiseks abikaasade ühisvaraks ning kinkelepingu tühisuse tuvastamiseks, samuti esitas avalduse kriminaalasja algatamiseks pettusega seoses. Kriminaalasja käigus läbi viidud kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi käigus tuvastati isikul otsusevõimetus ning ekspertiisi põhjal esitas kohalik omavalitsus eestkosteavalduse Harju Maakohtule. Kohus rahuldas avalduse ning määras eestkostjaks tema abikaasa.⁵³

2011. aastal esitas kohalik omavalitsus avalduse eestkoste pikendamiseks. Avalduse kohaselt ei ole eestkoste seadmise asjaolud ära langnud ning isik vajab jätkuvalt eestkostjat. Kohtupsühhiaatrilisest ekspertiisist nähtuvalt esines isikul püsivalt mõõdukas vaimne alaareng, mida saab lugeda nõrgamõistuslikkuse alla. Psüühikahäire oli sellise ulatusega, et ei võimaldanud temal kestvalt aru saada oma tegude tähendusest ja neid juhtida. Vaimse seisundi tõttu ei suuda isik aru saada volituste ja tehingute õiguslikest tagajärgedest. Vajab elukestvat eestkostet kõigi toimingute puhul. Psüühilise seisundi paranemist ei ole alust prognoosida. Psüühilise seisundi tõttu ei ole suuteline tegema iseseisvalt tehinguid, ei saa aru keerukamate sotsiaalsetest suhetest, sh ka valimisõiguse ja perekonnaõiguslike suhete ja tehingute õiguslikest tagajärgedest.⁵⁴

Kohus leidis, et ekspertiisi käigus tuvastatud mõõdukas vaimne alaareng ning asjaolu, et paranemist ei ole alust prognoosida, tõendab, et vaimne alaareng püsib ja tema seisund ei ole paranenud. Sellest tulenevalt ei ole ta võimeline oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtima, tema huve ei ole võimalik kaitsta volituste andmise ega abiliste kaudu ning ta vajab jätkuvalt eestkostet. Isikule määratud eestkostja oli nõus kirjalikult eestkostja ametiaja pikendamisega. Isiku tahet eestkostja isiku määramisel ei olnud kohtul võimalik tuvastada. Määratud esindaja toetas eestkoste pikendamist. Kohus leidis, et eestkostet tuleb pikendada.

⁵³ HMK 2-11-11878

⁵⁴ *Ibid.*

Tulenevalt psüühilisest seisundist ja eksperdiarvamusest ei pidanud kohus võimalikuks lubada isikul iseseisvalt tehinguid teha ning eestkostja ülesannete ring jäeti piiranguteta. Isik tunnistati ka valimisõiguse tähenduses teovõimeks.⁵⁵

2016. aastal algatas kohus samas asjas eestkoste jätkumise otsustamiseks menetluse omal algatusel. Isik ja tema abikaasa esitasid mõlemad kohtule avalduse, milles soovisid eestkoste lõpetada. Kohalik omavalitsus selgitas, et 2004. aastal sattus isik pettuse ohvriks ning oli ära kinkinud oma kodu koos sinna kuuluvaga. Kinkelepingu sõlmimine toimus abikaasa teadmata ning isiku lihtsameelsust kasutati ära. Kohaliku omavalitsuse sõnul oli kriminaalasja raames vaja isikut kaitsta ning talle seati eestkoste. Nüüd olevat nad enda sõnul oma elu korraldanud nii, et isiku heatahtlikkust ei saa keegi kurjalt ära kasutada. Vallavalitsus toetas eestkoste lõpetamist. Eestkostja seletas kohtule, et eestkostet pikendada pole vaja, eestkostetav tuleb oma eluga iseseisvalt toime ning saab aru raha väärtusest. Kohus ekspertiisi ei määranud ning otsustas, et kogutud tõenditest, arvamustest ja isikute ära kuulamisest ei nähtu, et eestkoste jätkamine oleks vajalik. Kohus leidis, et eestkoste seadmise eeldused on ära langenud ja isik on võimeline lähedaste toel kõiki tehinguid tegema, see tähendab, et tema huve saab kaitsta volituse andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Tema haiguslik seisund on kontrolli all ja ta on võimeline oma tegudest aru saama ja neid juhtima. Puudub alus tema teovõime edasiseks piiramiseks. Kohus jättis isiku üle seatud eestkoste pikendamata.⁵⁶

Tsiviilasja materjalidest nähtuvalt on isikule seatud eestkoste pärast olukorda, kus temalt peteti välja maja. Eestkoste on seatud isiku huvide kaitseks põhjusel, et isik oma maja tagasi saaks. Ka siin menetluses on diagnoositud isikul mõõdukas vaimne alaareng. Ekspertiisi järgi on psüühikahäire sellise ulatusega, et ei võimalda temal kestvalt aru saada oma tegude tähendusest ja neid juhtida, ta vajab elukestvat eestkostet kõigi toimingute puhul. Autori hinnangul on kaheldav, et vanemal inimesel mõõdukas vaimne alaareng aastatega taandub ning 75-aastasena lõpetatakse eestkoste põhjusel, et eestkoste seadmise eeldused on ära langenud. Autor leiab, et menetluses oleks tulnud määrata ka kohtupsühhiaatriline ekspertiis kui võrd eelmine ekspertiis oli tehtud viis aastat varem ning pole ajakohane. Eestkostjale ei pea menetluses määrama esindajat ja ekspertiisi, kui eelmisest ekspertiisist on möödunud vähem kui viis aastat. Selles menetluses oli eelmisest ekspertiisist möödunud 5 aastat.

⁵⁵ HMK 2-11-11878

⁵⁶ *Ibid.*

Kohus on lahendis märkinud, et kogutud tõenditest, arvamustest ja isikute ärakuulamisest ei nähtu, et eestkoste jätkamine oleks vajalik. Tsiviilasja materjalidest aga ei nähtu, et kohus oleks isiklikult eestkostetava ära kuulanud. Autor leiab, et kohus peab isiklikult veenduma, et isik vajab eestkostet. TsMS § 528 lõike 1 järgi kehtib eestkoste pikendamisel eestkostja määramise kohta sätestatu. See tähendab, et kohus peab TsMS § 524 järgi isiku isiklikult ära kuulama. Kohus ei saa otsustada eestkoste lõpetamist, kui ei ole kogutud tõendeid ning antud tsiviilasja materjalidest ei nähtu, et kohus oleks määranud ekspertiisi, kuulanud ära isikud või määranud esindaja. Kohus lõpetab eestkoste kui eestkostja määramise alused on täielikult või osaliselt ära langenud. Autor on seisukohal, et kas eestkoste seadmisel teostatud ekspertiis ei olnud korrektne või ei ole TsMS § 529 lõike 1 järgi eestkoste seadmise alused ära langenud ning kohus lõpetas eestkoste põhjendamatult.

1.3 Eestkostja

Eestkoste määramise täisealise isiku üle sätestab perekonnaseadus. Eestkostjaks võib olla füüsiline isik, juriidiline isik või valla- või linnavalitsus. PKS § 204 kohaselt määratakse eestkostjaks füüsiline isik, kes oma isikuomadustelt ja võimetelt sobib määratud ülesannetes eestkostetava huve kaitsma. Eestkostjat määrates arvestatakse ka tema ja eestkostetava vahelisi suhteid. Kui täisealine teeb või on varem teinud ettepaneku eestkostja isiku määramise kohta, tuleb tema ettepanekut arvestada, kui see ei ole tema huvidega vastuolus. Tavaline on, et eestkostjaks määratakse isiku lähedased. Kui neid ei ole või nad ei ole nõus eestkostja ülesannete täitmisega, määratakse eestkostjaks linna- või vallavalitsus. 1. juulil 2010 jõustunud perekonnaseaduse järgi, kui eestkostjaks ei leita sobivat füüsilist isikut, võib eestkostjaks määrata juriidilise isiku viimase nõusolekul. Kui juriidiline isik saab teada, et täisealisele on võimalik määrata füüsilisest isikust eestkostja, siis PKS § 205 järgi peab ta sellest viivitamata teatama kohtule ja valla- või linnavalitsusele. Juriidiline isik kontrollib vähemalt üks kord aastas, kas eestkostetavale on võimalik määrata füüsilisest isikust eestkostja.

PKS § 192 järgi teostatakse eestkostet üldjuhul tasuta, kui kohus ei määra teisiti. Kohus võib määrata eestkostjale tema ülesannete täitmise eest tasu, kui tasu määramine on eestkostetava varalist seisundit ning poolte vahelist suhet arvestades mõistlik. Eestkostjal on õigus eestkoste teostamisest talle tekkinud kulutuste, muu hulgas oma eestkostest tingitud vastutuse kindlustamiseks tehtud kulutuste hüvitamisele eestkostetava vara arvel.

Eestkostjaks hakkamine on vastutusrikas ülesanne. Eestkostja peab tegutsema eestkostetava huvides. Eestkostjal on kohustused nii eestkostetava kui kohtu ees. Eestkostja võib tegeleda sotsiaalhoolekande süsteemiga, tervisehooldu süsteemiga, võimalike toetuste taotlemisega, vara haldamisega, eestkostetava kuritarvitamisega jne. Eestkostja võib oma ülesannete täitmisel kokku puutuda juriidiliste probleemide või ülesannetega. Ometi hakkavad lähedased eestkostjaks teadmata, mis neid ootab. Ka valla- ja linnavalitsuste töötajatel on sageli eestkostja ülesannete täitmisega raskusi.⁵⁷ Eestkostja peab esindajana tugevdama eestkostetava võimalust enda õigusi teostada, mitte temalt neid õigusi ära võtma.⁵⁸ Eestkostja peaks kaasama otsuste tegemisse eestkostetava, et ta ei tunneks ennast väljajäetuna ja isoleerituna, kui tehakse otsuseid tema elu kohta.⁵⁹

Eestkostja ülesanded on sätestatud PKS § 206, mille järgi eestkostja kaitseb eestkostetava varalisi ja isiklikke õigusi ning huve. Muu hulgas peab eestkostja hoolitsema selle eest, et eestkostetav saaks vajalikul määral ravi- ja sotsiaalteenuseid. PKS § 207 lõike 1 kohaselt on eestkostja oma ülesannete ulatuses eestkostetava seaduslik esindaja. Oluline on märkida, et PKS § 183 lõike 3 järgi peab eestkostja hoidma enda ja eestkostetava vara eraldatuna ega tohi kasutada eestkostetava vara oma huvides. See tähendab, et isegi kui lähedane isik hakkab eestkostjaks, siis eestkoste mõttes ei ole nende suhe lähedane, vaid eestkostja juhindub kohtust.⁶⁰

PKS § 194 lõike 2 kohaselt esitab eestkostja eestkostetava vara valitsemise ja eestkostja muude ülesannete täitmise kohta kohtule iga-aastase kirjaliku aruande. Aruandes tuuakse eraldi välja tehtud kulutused ning lisatakse neid tõendavad dokumendid. PKS § 197 lõike 1 järgi võib kohus eestkostja vabastada, kui eestkostja oma kohustuste olulise rikkumise tõttu või muul põhjusel ei vasta enam eestkostjale esitatavatele nõuetele või kui eestkostja ülesannete jätkumine kahjustab eestkostetava huve.

Näiteks tsiviilasjas 2-11-25760, kus otsustati eestkoste pikendamise, selgus, et eestkostja ei olnud eestkostja aruande esitamise kohtustust täitnud. Linnaosavalitsus vestles eestkostjaga ning eestkostja sõnul ei olnud ta seni mõistnud aruannete vajalikkust. Eestkostja märkis

⁵⁷ Wood, E. Recharging Adult Guardianship Reform: Six Current Paths Forward. *Journal of Aging, Longevity, Law, and Policy* 2016, 1(1), lk 13.

⁵⁸ Hurme, S. B. World Congress to National Summit: Moving Guardianship Excellence to Reality. *Journal of International Aging Law & Policy* 2013, 6(1), lk 5.

⁵⁹ Scobie, E. Promoting autonomy and dignity later in life. A review of guardianship and administration in Queensland. *Elder Law Review* 2016, 10, lk 13-14.

⁶⁰ Frolik, L. A. Is a Guardian the Alter Ego of the Ward? *Stetson Law Review* 2007, 37(1), lk 55.

kirjalikus seisukohas kohtule, et varasemalt ei ole eestkostja aruandeid esitanud, kuna on unustanud. Kuivõrd aruanded esitati menetluse kestel ära, siis lahendis leidis kohus, et eestkostja on täitnud oma ülesandeid kohusetundlikult ja eestkostetava huvides, esitanud ära kõik aruanded ja seega eestkostja ametiaja pikendamiseks takistavaid asjaolusid kohus tuvastanud ei ole. Samuti selgitas kohus lahendis eestkostetava vara valitsemise kohustust hea eestkostja hoolsusega ning aruande esitamise kohustust.⁶¹ Autor leiab, et ärakuulamisel peaks kohus selgitama eestkostjatele nende ülesandeid täpsemalt. Praktikas on olukordi, kus ärakuulamisel selgitab kohus eestkostja ülesandeid ning seejärel ei ole isik enam nõus eestkostjaks hakkama.

Eestkostjale esitatavad nõuded on välja toodud PKS § 174, mille järgi eestkostja võib olla täisealine täieliku teovõimega füüsiline isik. Eestkostjaks ei või olla isik, kes on varasemalt rikkunud eestkostja kohustusi. Eestkostjaks hakkamise eelduseks ei saa olla teovõime. Eestkostja isikut peab kohus eestkoste seadmise menetluse käigus kontrollima ning küsima seisukohta ka teistelt menetlusosalistelt. Eelnevalt analüüsitud tsiviilasjas nr 2-11-54916 oli algselt määratud eestkostjaks peretuttav. Kõik menetlusosalised kinnitasid isiku sobivust eestkostja ülesannete täitmisel. Aasta hiljem oli puudutatud isik 2 esitanud avalduse, milles palus end eestkostja ametist vabastada, kuna nende omavahelised suhted olid muutunud halvaks. Eestkoste lõpetamise menetluse ärakuulamisel selgitas eestkostetav, et endine eestkostja takistas tema tegemisi ning kui eestkostja vahetati linnaosa valitsuse vastu välja, siis sai ta olla iseseisev.⁶² Antud juhul oli tegemist sõbraga, kellega suhted halvenesid, kuid kui eestkostja võib olla ka pahatahtlik ja sellisel juhul oleksid tagajärjed isiku õigustele või varale kahjulikud.

Näiteks tsiviilasjas nr 2-14-53115 esitas naine avalduse oma abikaasale eestkoste seadmiseks. Mees oli viibinud koomas ning pärast seda viibis hooldekodus. Selle aja jooksul võttis ta naine kaks korda kõik tema dokumendid ära ning ärakuulamisel rääkis isik kohtule, et naine ja tütar olevat sel ajal ka tema auto maha müünud, võltsides tema allkirja ja varastanud ära ka tema ema päranduse. Kui ta omale uued dokumendid ja pangakaardid tegi, siis nägi kuidas naine tema arvelt raha oli võtnud. Selles menetluses kohus avaldust ei rahuldanud ja eestkostet ei määranud. Kahjuks ei ole alati võimalik menetluse käigus teha kindlaks inimese motiive. Seepärast kontrollib kohus järelevalvemenetluses, kas eestkostja täidab oma

⁶¹ HMK 2-11-25760

⁶² HMK 2-11-54916

ülesandeid eestkostetava parimates huvides ja tahte kohaselt ning kas ta valitseb eestkostetava vara hea eestkostja hoolsusega.⁶³

TsMS § 526 lõike 2 järgi märgib kohus eestkostja määramise määruses muu hulgas eestkostja ülesanded ja kas ja milliseid tehinguid võib piiratud teovõimega isik teha eestkostja nõusolekuta. Piiratud teovõimega isikud on erinevate võimetega. Arusaamisvõimest ja oma tegude juhtimise võimest peaks sõltuma eestkostja kohustuse ulatus.⁶⁴ Oluline on, et eestkostja oleks teadlik temale määratud kohustustest. PKS § 203 lõike 2 järgi määrab kohus eestkostja ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik. Seega sõltub eestkostja ülesannete ulatus eelkõige sellest, milline on isiku eestkostevajadus. Kui kohus ei määra täpselt eestkostja ülesandeid ega seda, milliseid tehinguid võib piiratud teovõimega isik iseseivalt teha, tuleks määrus tühistada.⁶⁵

Näiteks on Riigikohus kohtuasjas nr 3-2-1-87-11 leidnud, et eestkostja seadusest tulenevaid üldisi õigusi ja kohustusi ei ole vaja kohtumääruse resolutsioonis märkida, küll aga peab kohtumääruse resolutsioonist nähtuma selgelt ja ühemõtteliselt eestkostja ülesannete konkreetne ulatus ning isiku iseseisva tegutsemisvabaduse ulatus. Määruse resolutsiooniga peab kohus TsMS § 442 lõike 5 ja § 463 lõike 2 järgi lahendama selgelt ja ühemõtteliselt poolte nõuded ja taotlused ning resolutsioon peab olema selgelt arusaadav ja täidetav ka muu otsuse tekstita.⁶⁶ Autor nõustub Riigikohtu seisukohaga, et kohtumääruse resolutsioonis ei ole tarvis märkida eestkostja üldisi õigusi ja kohustusi, kuid määruse sisust peaksid need siiski välja tulema. Eestkostjad ei ole alati teadlikud enda kohustustest ning autor on viibinud kohtuistungil, kus eestkostja võtab tagasi enda nõusoleku hakata eestkostjaks pärast seda, kui kohus on talle eestkostja kohustusi selgitanud. Praktikas selgitab kohus eestkostjale tema õigusi ja kohustusi ärakuulamisel kohtusaalis või kodukülastusel suuliselt ning kohtumäärus on ainus dokument mille eestkostja saab. Võib eeldada, et tavaline inimene ei oska orienteeruda seadustes või ei mõista neid täielikult ning kohtu selgitused ei pruugi meeles püsida. Seega on autori arvates oluline, et eestkostjal oleks ka pärast menetlust võimalik enda ülesannetest ülevaade saada.

Olukorda, kus eestkostja ei tea täpselt, mis on tema ülesanded, saab lahendada koolitustega, kus selgitatakse eestkostjatele nende õigusi ja kohustusi, eestkostetava õigusi ja kohustusi,

⁶³ HMK 2-14-53115

⁶⁴ Lahe, J. Vastutus teise isiku poolt tekitatud kahju eest. *Juridica* 2006, 9, lk 616.

⁶⁵ RKTkm 3-2-1-87-11, p 21.

⁶⁶ *Ibid.*

eestkostja aruandlust ja järelevalvet jne. Tallinna Sotsiaal- ja Tervisehoiuamet koostöös Eesti Patsientide Esindusühinguga on selliseid koolitusi korraldanud 2013. aastal. Regulaarseid koolitusi täna ei toimu. Küll aga toimuvad koolitused valla- ja linnavalitsuse töötajatele, kes on tegelikult sotsiaaltöötajad ning kellel lisaks eestkostja ülesannetele on ka muud tööülesanded. Autor on seisukohal, et koolitused nii kohaliku omavalitsuse töötajatele kui ka füüsilistele isikutele peaksid toimuma kindlasti regulaarselt, paremal juhul kaks korda aastas. Selline lahendus on minimaalselt muudatusi nõudev ning toetab praegust eestkoste seadmise regulatsiooni.

Autor peab siinkohal vajalikuks kirjeldada Soome Vabariigi eestkoste süsteemi kuivõrd Eesti võiks tulevikus kaaluda sarnast lahendust. Soomes on eestkoste seadmine reguleeritud mõningate erinevustega Eestist. Tavaliselt määratakse eestkostja, kes kannaks hoolt eestkostetava varade eest. Kui kohus nii määrab, siis kannab hoolt ja esindab ka isiklikes asjades isikut eestkostja. Seda juhul, kui eestkostetav ei saa perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest aru. Eestkostja ei ole pädev andma nõusolekut abieluks või adopteerimiseks ega ka isaduse tunnistamiseks. Samuti ei tohi ta teha testamenti eestkostetava nimel ega tegutseda tema nimel teistes isiklikes asjades. Kui isik võib enda huve kahjustada teatud tehingutega siis võib kohus piirata tema õigusi. Kohus ei tohi piirata õigusi suuremas ulatuses kui on vaja.⁶⁷

Eestkostja on võimalik määrata kolmel viisil. Esiteks volitusega, mis tähendab, et isik mõtleb tulevikule ning määrab endale ise eestkostja, keda ta usaldab. Teiseks on võimalik eestkostja määrata läbi perekonnaseisubüroo. Avaldus peaks sisaldama põhjust, miks on vaja määrata eestkostja ning kes võiks täita eestkostja ülesandeid. Samuti tuleb lisada tõend, mis tõestab, et avaldaja on kompetentne otsustamaks, et talle tuleb määrata eestkostja. Perekonnaseisubüroo kuulab isiku isiklikult ära enne otsuse tegemist.⁶⁸

Samuti on võimalik esitada kohtusse avaldus eestkostja määramiseks. Lisaks eestkostetavajavale isikule, võib selle avalduse esitada ka vanem, abikaasa, laps või lähedane isik. Sama avalduse võib esitada ka perekonnaseisubüroosse. Seaduse järgi saab eestkostja määrata kui isik on tõsiselt haige või vana ning ei tule enam toime enda huvide eest seismisega. Arstitõend on vajalik. Eestkostja määratakse vaid siis, kui muudmoodi ei ole võimalik isiku huve kaitsta.

⁶⁷ Resource for Second World Congress. www.international-guardianship.com/pdf/GBC/GBC_Finland.pdf (01.05.2017).

⁶⁸ *Ibid.*

Nii kohus kui ka perekonnaseisubüroo nõuavad tõendeid, et olukorda ei anna lahendada vähem piiravamate meetmetega.⁶⁹

Nii nagu Eestis on ka Soomes võimalik eestkostjaks hakata perekonnaliikmel või lähedasel isikul, kes sobivad täitma eestkostja ülesandeid. Soomes on aga tihti kombeks avaliku eestkostja määramine, kes täidab eestkostja ülesandeid avaliku sektori töötajana. See tähendab, et on eraldi eestkoste institutsioon, mille töötajate põhiline tööülesanne ongi eestkostja ülesannete täitmine. Riik peab tagama, et igal inimesel, kellel tekib selleks vajadus, on võimalus saada avaliku eestkostja tuge enda elukoha lähedal. Selle eest vastutavad avaliku õigusabi osakonnad.⁷⁰ Sellise korralduse puhul ei langeks eestkostja ülesannete täitmine valla- või linnaosa valitsuse kanda, kus nende töötajatel on ka teised tööülesanded ning võib olla, et kõik töötajad ei ole piisava ettevalmistusega. Eestkostetavate olukorra ja vara üle oleks efektiivsem kontroll ning nende õigused oleksid paremini kaitstud.

Vananevast ühiskonnast on räägitud aastaid. Paremate ravivõimaluste ja elukvaliteedi tulemusel kasvab keskmine eluiga. See tähendab, et kasvab ka eestkostet vajavate isikute arv.⁷¹ Vanematel inimestel ei ole sageli enam lähedasi ja seega kasvab valla- ja linnavalitsuste koormus veelgi. Autor leiab, et Eestis võiks olla riiklik eestkosteasutus, mille töötajad tegeleksidki vaid eestkostja ülesannetega ja valla- ja linnavalitsused ning lähedased inimesed ei oleks nende ülesannetega koormatud. Professionaalsest teenusest võidaksid nii eestkostetav kui ka valla- ja linnavalitsused, ning perekonnad, kellel ei ole piisavalt teadmisi. See tähendaks, et oleks ühtne süsteem ja kõikide huvid oleksid kaitstud võrdselt. Praegu on olukordi, kus isikutel on eestkostja, kes endaga toimetulemisel võib-olla ise tugiisikut vajab. Riikliku eestkosteasutuse töötajatel oleksid vajalikud teadmised eestkostja ülesannete täitmiseks. See tähendaks, et igas menetluses oleks eestkostjana erialane isik, kes osaks küsida õigeid küsimusi ning kaitsta kõige paremini eestkostet vajava isiku huve. Tänu sellisele lahendusele ei oleks ka kohtul võimalik isikut isiklikult ärakuulamata jätta kuivõrd eestkosteasutuse esindaja kontrolliks seda. Probleemne võib olla avaliku eestkostja määramine, kui isikul on ka toetav pere, kes ei näe põhjust, miks võõras inimene peaks eestkostjaks hakkama. Seda saab vältida kui teha selgitustööd, sest isik võib elada kodus samamoodi edasi nagu enne, lihtsalt vara eest hoolitseb ja teeb aruandeid eestkosteasutus.

⁶⁹ Resource for Second World Congress. www.international-guardianship.com/pdf/GBC/GBC_Finland.pdf (01.05.2017).

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Karp, N., Wood, E. F. Guardianship Monitoring: A National Survey of Court Practices. *Stetson Law Review* 2007, 37(1), lk 149-150.

Samamoodi kui isiku eestkostja on pereliige, peab ta hoidma nende varad eraldi, seega võtab see pereliikmelt vaid kohustuse vähemaks. Hoolimatus ja kuritarvitamine võib ette tulla nii eestkostetasutusega, kus eestkostja on professionaal ning tal puudub lähedane suhe eestkostetavaga kui ka perekonnaga, kus võivad tekkida konfliktid.⁷²

1.4 Eestkoste seadmise menetlus

Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja määramine on TsMS § 475 lõike 1 p 5 järgi hagita asi. Asja menetletakse hagita menetluses, kui selle lahendamisel ei toimu õigusemõistmist ja tihti puudub ka asjas vaidlus. Kohus teeb toiminguid, mis on seadusega antud kohtu pädevusse. Selliste asjade kohtu otsustada andmisel on olnud määravaks kohtu autoriteet ja olemasolev menetluskord, mis tagab isikute õiguste kaitse eraõiguslikke isikuid puudutavate otsuste tegemisel. Riigikohus on tsiviilasjas 3-2-1-25-11 leidnud, et kohus täidab nendes asjades talle riigilt üle kantud avalikku ülesannet.⁷³ Eestkoste määramine on varem olnud kohalike omavalitsuste pädevuses.⁷⁴

TsMS § 5 lõige 3 sätestab hagita menetluse aluse, mille järgi hagita asjas selgitab kohus ise asjaolud ja kogub selleks tõendid, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti. TsMS § 4 lõike 1 teise lause kohaselt seaduses sätestatud juhul kohus menetleda tsiviilasja omal algatusel. TsMS § 477 lõike 5 järgi ei ole kohus hagita menetluses seotud menetlusosaliste esitatud taotluste ega asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele, kui seadusest ei tulene teisiti. TsMS § 477 lõike 7 kohaselt peab kohus kontrollima avalduse vastavust seadusele ja avalduse tõendatust ka juhul, kui avalduse kohta ei ole esitatud vastuväiteid. Vajadusel nõuab kohus avaldajalt tõendite esitamist või kogub neid omal algatusel. Riigikohus on kohtuasjas nr 3-2-1-45-09 leidnud, et TsMS § 5 lõikes 3 ja TsMS § 477 lõigetes 5 ja 7 on sätestatud hagita menetlusele iseloomulik uurimispõhimõtte, mille eesmärgiks on tagada, et asja lahendamiseks olulised asjaolud ei jääks välja selgitamata ainuüksi selle tõttu, et menetlusosaline ei osanud ette näha vajadust esitada lisatõendeid.

TsMS § 476 lõike 1 alusel algatab hagita menetluse kohus omal algatusel või huvitatud isiku või asutuse avalduse alusel. Omal algatusel algatab kohus eestkoste asja tavaliselt eestkoste pikendamisel või muu menetluse käigus, kus tekib kahtlus menetlusosalise vaimse tervise

⁷² Crane, S. A. Is Guardianship Reform Enough? Next Steps in Policy Reforms to Promote Self-Determination Among People with Disabilities. *Journal of International Aging Law & Policy* 2015, 8, lk 178.

⁷³ RKTkm 3-2-1-25-11, p 26.

⁷⁴ Kerstna-Vaks, K. Hagita menetluse üldised küsimused. *Juridica* 2011, 5, lk 390.

seisundi osas. PKS § 203 lõike 1 kohaselt määrab kohus eestkoste eestkostja enda, tema vanema, abikaasa või täisealise lapse või valla- või linnavalitsuse avalduse alusel või omal algatusel. Erinevalt hagimenetlusest, kus tõendamise ja tõendite esitamise kohustus on pandud eelkõige pooltele, on kohtu roll hagita menetluses aktiivsem. See tähendab, et kohus võib hagita menetluses ka ise tõendeid koguda, mis tagab eestkostetava huvide parema kaitse.

Kui avalduse hagita menetluse algatamiseks esitab selleks õigustamata isik, jätab kohus avalduse TsMS § 423 lõike 2 punkti 3 alusel läbi vaatamata. Kui asjas, mille algatamiseks on pädev ka kohus ise, esitab avalduse selleks õigustamata isik, on kohtul võimalus avalduse läbi vaatamata jätmise asemel algatada menetlus ise TsMS § 476 lõike 1 alusel. Praktikas on kohus nii ka toiminud.⁷⁵ See tagab isiku huvide kaitse, kui keegi avaldust eestkostja määramiseks ei tee.

Kui avaldus on esitatud puudusteta ning kohus võtab avalduse menetlusse, määrab kohus TsMS § 520 lõike 1 alusel eestkoste seadmise menetluseks piiratud teovõimega täisealisele isikule esindaja, kui see on isiku huvides vajalik ja isikul puudub tsiviilkohtumenetlusteovõimeline esindaja. Reeglina määrab kohus eestkostet vajavale isikule riigi õigusabi korras esindaja. Seadus lubab ka esindaja määramata jätta, kuid sellisel juhul ei pruugi isiku huvid maksimaalselt kaitstud olla. Autor on seisukohal, et esindaja määramine peaks olema kohustuslik nii esmakordsel eestkoste seadmisel kui ka eestkoste pikendamisel, et eestkostetava õigused oleks alati kaitstud, sest kuigi eestkoste pikendamise menetluses on asjaolud juba tuvastatud, siis tuleks need üle kontrollida, kuna eestkostetava seisund võib aja jooksul muutuda ning eestkoste seadmise menetluses võib ka olla menetlusnorme rikutud.

TsMS § 522 lõike 1 alusel määrab kohus kohtupsühhaatrilise ekspertiisi. Ekspert peab isiku enne arvamuse koostamist isiklikult läbi vaatama või teda küsitlema. TsMS § 523 järgi esitab kohtu korraldusel isiku elukohajärgne valla- või linnavalitsus kohtule eestkoste seadmiseks vajalikud andmed. Valla- või linnavalitsus annab menetluses oma arvamuse. Seejärel määrab kohus ärakuulamise aja ning kuulab isiklikult ära isiku, kellele eestkoste seadmist menetletakse. Kohus võib TsMS § 524 lõike 1 alusel isiku ära kuulata tema tavalises keskkonnas. TsMS § 525 lõike 2 järgi küsib kohus menetluses üldjuhul ka isiku, kellele eestkoste seadmist menetletakse, tema abikaasa, vanemate, kasuvanemate ja laste ning rehabilitatsioonimeeskonna liikmete arvamust.

⁷⁵ Kerstna-Vaks, K. Hagita menetluse üldised küsimused. *Juridica* 2011, 5, lk 392.

TsMS § 526 lõike 2 alusel määrab kohus piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja määrusega, kus märgitakse isik, kellele eestkostja määratakse; eestkostjaks määratud isik või asutus; eestkostja ülesanded; kas ja milliseid tehinguid või piiratud teovõimega isik teha eestkostja nõusolekuta; aeg, millal kohus hiljemalt otsustab eestkoste lõpetamise või pikendamise. Kohus peab lahendis märkima millises ulatuses eestkoste määratakse. Näiteks on võimalik, isikule määratakse eestkoste kuid jäetakse alles õigus teha pisitehinguid ja käia valimas. Kohus saab määruses näha ette ka õiguse teha perekonnaõiguslikke tehinguid, see tähendab näiteks abielluda. Sellisel juhul hindab kohus isiku võimet aru saada abielu õiguslikest tagajärgedest.⁷⁶ Vaimse või füüsilise puude diagnoos ei tähenda, et isik ei ole võimeline ühtegi tehingud tegema.⁷⁷ Autor on seisukohal, et kohus peab õigusi piirama ainult sellises määras, mis on vajalik. Praktikas on olukordi, kus isikule seatakse eestkoste õigesti, kuid piiratakse kõiki õigusi nii, et ei või endale ise poest jäätist osta. See võib eestkostetava tervisele mõjuda, kuivõrd isik võib tunda ennast ahistatult. Käesoleva töö autor on viibinud eestkostetava ärakuulamise juures, kus vene keele tõlk selgitas eestkostetavale eestkoste olemust ja ütles ka, et tal ei ole õigust ise tehinguid teha ja poes käia jne. Tegemist oli eksitusega, sest kohus ei öelnud, et isikul pisitehingute õigus ära võetakse. Selle tagajärjel tekkis eestkostetaval ärevushoog ning ta hakkas nutma ja karjuma. Seetõttu peab kindlasti kohus vahetu mulje põhjal veenduma millises ulatuses võib isiku õigusi piirata.

Kuivõrd eestkostetava seisund võib aja jooksul muutuda, peab kohus mõne aja tagant kontrollima eestkostja tegevust ja eestkostetava seisundit.⁷⁸ TsMS § 526 lõike 3 järgi ei või eestkoste pikendamise otsustamise aeg pikem kui viis aastat määruse tegemisest alates. PKS § 203 lõike 4 kohaselt kontrollib kohus hiljemalt iga viie aasta järel, kas eestkoste jätkumine eestkostetava üle on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada, tehes selle kohta määruse. See tähendab, et eestkoste on võimalik ka lõpetada ja isiku õigused taastada. Üldjuhul määratakse eestkoste elukestvalt. Harvad on juhtumid, kus eestkoste määratakse kindlaks ajaks.⁷⁹

⁷⁶ Gottlich, V. The Role of The Attorney for The Defendant in Adult Guardianship Cases: An Advocate's Perspective. Maryland Journal of Contemporary Legal Issues 1996, 7(1), lk 88.

⁷⁷ Schindler, M., Segal-Reich, M. Supported decision-making for older persons in Israel: The 2015 Precedent and the following 2016 regulation. Elder Law Review 2016, 10, lk 5.

⁷⁸ Hurme, S. B., Miller, S. Guardianship Monitoring: An Advocate's Role. Clearinghouse Review 1991, 25(6), lk 654-655.

⁷⁹ Cassidy, J. Restoration of Rights in the Termination of Adult Guardianship. The Elder Law Journal 2016, 23(1), lk 84.

1.5 Eestkoste järelevalve menetlus

1. juulil 2010. a jõustus uus perekonnaseadus, mille üks suurem muudatus oli eestkoste järelevalve teostamise kohustuse üleandmine kohtutele. Eestkoste järelevalve on sisuliselt haldusülesanne. Vana seaduse kohaselt teostas järelevalvet eestkostja üle eestkosteasutus. Kohtu sõltumatus ja õiguslikud garantiid, samuti kohtunike kompetentsus tagavad haldusülesannete kvaliteetse täitmise. Samas selline lisaülesanne kohtule jätab vähem aega tegeleda õigusemõistmisega.⁸⁰

Perekonnaseaduse seletuskirja järgi löid muudatused paremad eeldused isikute huvide kaitseks ja tagasid suurema õigusliku pädevuse vaidluste lahendamisel või järelevalve teostamisel.⁸¹ Näiteks olukorras, kus linna- või vallavalitsus oli eestkostja ning täitis ka järelevalve funktsiooni, pidi eestkosteasutus ise enda tegevuse üle järelevalvet teostama. Sellises olukorras võivad eestkostetava ja eestkostja huvid vastuollu sattuda. Autor leiab, et sellisel kujul seaduse muudatus oli positiivne ning kohtul on tänu sellele objektiivne ülevaade eestkostjate tegevuse üle ja järelevalve on efektiivsem.

PKS § 193 järgi teostab kohus järelevalvet eestkostja tegevuse üle. Eestkoste järelevalve eesmärk on kontrollida eestkostja tegevust, arvestades, et piiratud teovõimega isikute puhul on suurem risk, et isikuid kuritarvitatakse ja kasutatakse ära eestkostjate poolt. Kohus võib eestkostjale teha ettekirjutusi tema ülesannete täitmiseks. Nende järgimata jätmise korral on kohtul õigus eestkostja vabastada. PKS § 194 kohaselt võib kohus igal ajal nõuda eestkostjalt informatsiooni tema ülesannete täitmise kohta. Eestkostetava vara valitsemise ja eestkostja muude ülesannete täitmise kohta esitab eestkostja kohtule iga-aastase kirjaliku aruande. Aruandes tuuakse eraldi välja tehtud kulutused ning lisatakse neid tõendavad dokumendid. Igapäevaseks ülalpidamiseks tehtud kulutuste kohta näidatakse aruandes ära igas kuus keskmiselt kuluva summa suurus ja neid tõendavaid dokumente ei lisata. PKS § 194 lõike 3 järgi peab kohus aruannet sisuliselt kontrollima, hindama tehtud kulutuste põhjendatust ning nõudma vajaduse korral selgitusi või aruande parandamist ja täiendamist. Eestkostja ülesanded ja vastutus tuleneb PKS § 179 lõikes 1, eestkostjal on õigus ja kohustus hoolitseda eestkostetava isiku ja vara eest oma ülesannete piirides. Eestkostja ülesannete ja õiguste ulatuse määrab kohus TsMS § 526 lõike 1 ja 2 järgi kindlaks eestkoste seadmise määrusega.

⁸⁰ Parrest, N., Taro, K. Valikud Eesti haldusorganisatsiooni loomisel. *Juridica* 2014, 10, lk 731.

⁸¹ Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri, 2009. [www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b08d579a-6ae6-7288-be34-fcfd72f84e0/Perekonnaseadus \(01.05.2017\)](http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b08d579a-6ae6-7288-be34-fcfd72f84e0/Perekonnaseadus%20(01.05.2017)).

Eestkoste järelevalve menetlus luuakse pärast eestkoste seadmise menetluse lõpetamist, kui kohus on teinud menetlust lõpetava määruse. Järelevalve menetlust teostavad kohtujuristid ning järelevalvemenetluses on eraldi toimikud, kuhu on koondatud kõik järelevalvega seonduvad dokumendid. Kohus kontrollib aruandlust ning samuti kohtub eestkostjatega ja abistab neid. Praktikas on olnud ka olukordi, kus järelevalvemenetluses tuvastatakse, et isik käib tööl ja korraldab oma rahaasju ise ning järelevalvejuristil tekib kahtlus, kas isikule on eestkoste määratud õigesti. Autor leiab, et sellisel juhul on kohus rikkunud menetlusnorme, sest eestkoste vajadust ei saa tuvastada järelevalvemenetluses.

Autor on seisukohal, et kohtu poolt tehtud selgitustöö eestkostja ülesannete ning aruande koostamise kohta on puudulik. Tihtipeale eestkostjad ei tea täpselt mida nad tegema peavad ja see selgub alles järelevalvemenetluses või eestkoste pikendamise menetluses. Näiteks eestkoste pikendamise menetluses tsiviilasjas 2-11-25760 selgus, et eestkostja ei olnud eestkostja aruande esitamise kohtustust täitnud. Linnaosavalitsus vestles eestkostjaga, ning eestkostja sõnul ei olnud ta seni mõistnud aruannete vajalikkust. Eestkostja märkis kirjalikus seisukohas kohtule, et varasemalt ei ole eestkostja aruandeid esitanud, kuna on unustanud. Selleks hetkeks oli ta need kõik ära esitanud. Kuivõrd aruanded esitati menetluse kestel ära, siis lahendis leidis kohus, et eestkostja on täitnud oma ülesandeid kohusetundlikult ja eestkostetava huvides, esitanud ära kõik aruanded ja seega eestkostja ametiaja pikendamiseks takistavaid asjaolusid kohus ei tuvastanud. Samuti on kohus lahendis selgitanud eestkostetava vara valitsemise kohustust hea eestkostja hoolsusega ning aruande esitamise kohustust.⁸²

Selle näite põhjal on selge, et eestkostja teadmised eestkostja õiguste ja kohustuste osas olid puudulikud. Autor leiab, et see ei ole alus eestkostja tema ülesannetest vabastamiseks ning nagu ka sellest tsiviilasjast nähtub, esitas eestkostja tagantjärele, peale selgitustööd, aruanded ära. Näiteks tsiviilasjas 2-15-18047, eestkoste pikendamise menetluses, oli järelevalvejurist kohtunikku teavitanud esitamata aruannetest ning eestkostja avaldas ära kuulamisel, et on teadlik, et tal on mõned aruanded esitamata ning lubas need tagantjärele esitada.⁸³ Autoril jääb mulje, et aruannete esitamise kohustus on eestkostjatele pigem tüütu ülesanne, mille esitamisega venitatakse ning mis viimasel hetkel, kui juba järelepärimisi tehakse, lõpuks ära esitatakse.

⁸² HMK 2-11-25760

⁸³ HMK 2-15-18047

Sarnane probleem, kus eestkostja ei saa täpselt aru enda kohustustest, on vene keelsete kodanike puhul. Käesoleval hetkel ei ole kohtute kodulehel saadaval eestkostja aruande põhja ning selle täitmise juhendit vene keelsena. Neile jääb sageli arusaamatuks, mida nad täpselt sinna kirjutama peavad. Näiteks tsiviilasjas 2-15-18046, kus kohus otsustas eestkoste pikendamise, rääkis eestkostja ärakuulamisel, et ta saab aru eestkoste ülesannetest, kuid juhend ja aruanne võiksid olla vene keeles.⁸⁴ Autor leiab, et oleks mõistlik teha see kättesaadavaks ka vene ja inglise keeles. Varem on vorm olnud kättesaadav ka vene keeles, kuid siis oli probleem selles, et inimesed esitasid kohtusse vene keelse dokumendi. Kohtumenetlus ja kohtu asjaajamine toimub TsMS § 32 lõike 1 järgi eesti keeles. Autor näeb võimaliku lahendusena seda, et aruande vorm jääb eesti keelseks kuid juhend tuleks teha selgemaks ja kättesaadavaks ka vene ja inglise keeles.

⁸⁴ HMK 2-15-18046

2. Eestkostetava huvide kaitse menetlusnormide rikkumisel

2.1 Valla- ja linnavalitsus

PKS § 203 lõike 1 kohaselt määrab kohus eestkostja isiku enda, tema vanema, abikaasa või täisealise lapse või valla- või linnavalitsuse avalduse alusel või omal algatusel. TsMS § 523 alusel kogub kohtu korraldusel eestkostet vajava isiku elukohajärgne valla- või linnavalitsus eestkoste seadmiseks vajalikud andmed ja esitab need kohtule. Valla- või linnavalitsus annab menetluses oma arvamuse, muu hulgas selle osas, keda määrata eestkostjaks ja eestkostja ülesannete ringi muutmise või eestkostja muutmise kohta. Kohus küsib menetlusse võtmisel eestkostetasutuselt arvamust eestkoste seadmise või pikendamise osas.

Kui seaduses on sätestatud kohustus isikuga isiklikult kohtuda riigi õigusabi korras määratud esindajal, eksperdil ja ka kohtul, siis valla- ja linnavalitsusel sellist kohustust seaduse järgi ei ole. Autor leiab, et kuivõrd valla- või linnavalitsus peab esitama menetluses arvamuse eestkoste määramise kohta, siis vältimaks segadust võiks TsMS § 523-s olla ka märgitud nende kohustus isiku isiklikuks ärakuulamiseks, et tagada isiku huvide parem kaitse.

Põhja-Tallinna sotsiaalhoolekande osakond on koostanud juhendmaterjali eestkostemenetluse tähtsamate etappide kohta. Juhendis on märgitud, et kohaliku omavalitsuse töötaja peaks kindlasti isiklikult kohtuma eestkostet vajava isikuga, välja arvatud juhul, kui isik asub hooldekodus ning pika vahemaa tõttu on külastamine raskendatud.⁸⁵ Autor on seisukohal, et ka pikema vahemaa puhul peaks isikuga isiklikult kohtuma, et veenduda eestkoste seadmise või pikendamise vajalikkuses.

Näiteks tsiviilasjas 2-11-11565 võttis linnaosa valitsus telefoni teel ühendust eestkostja ja leidis, et isiku suhtes on eestkoste jätkuvalt vajalik. Riigiõigusabi korras määratud esindaja kohtus isikuga isiklikult ja leidis, et eestkoste alused ei ole ära langenud ja jätkumine on isiku huvides. Ka ekspert kohtus isikuga ja leidis, et isik vajab eestkostjad. Kohus kuulas isiku ära kohtuistungil, kus isik oli adekvaatne, orienteerus ajas, kohas, isikus ja situatsioonis. Kohus leidis, et isik ei vaja eestkostet ning puudub alus teovõime edasiseks piiramiseks.⁸⁶ Autor on seisukohal, et ka linnaosa valitsuse arvamus on väga oluline. Kui kohus ei oleks isikut

⁸⁵ Haljasmets, H. Eestkostemenetluse tähtsamad etapid. www.tallinn.ee/est/g4276s64077 (01.05.2017).

⁸⁶ HMK 2-11-11565

isiklikult ärakuulanud, siis oleks isiku õiguseid aluseta piiratud. Sellisel juhul oleks linnaosa valitsuse vahetu mulje olnud oluline ning tekitanud kohtus kahtluse teiste seisukohtades.

PKS § 205 lõike 3 alusel määratakse sobiva isiku puudumisel eestkostjaks valla- või linnavalitsus, millega täisealine kõige tugevamalt seotud on. See tähendab, et eestkostetasutus peab täitma eestkostja ülesandeid. Põhja-Tallinna sotsiaalhoolekande osakond on oma juhendis öelnud, et eestkostja ülesannete täitmine eeldab linnaosa valitsuse töötajalt juriidilist ja majandusalast kõrgharidust. Näiteks peab linnaosa valitus kontrollima, et eestkostetav ei oleks abielus; hoolitsema, et vara ei oleks koormatud; et võõrandatava eluruumi aadressil ei oleks registreeritud teiste isikute elukoohaandmeid peale eestkostetava; tagama, et kõik varaga seotud kohustused oleksid täidetud; kontrollima üle vara tehnilise seisundi ja ehtisregistrisse kantud andmete õiguse; tagama hindamiseks juurdepääsu varale; teatama linnavaraametile kontaktisiku, kes võimalikele ostjatele võõrandatavat vara näitab; korteri võõrandamisel tagama eestkostetava korteris asuva vallasvara säilimise; korraldama vara võõrandamise tehingu tegemise.⁸⁷ Autor nõustub linnaosa valitsuse seisukohaga, et eestkostja ülesannete täitmine vajab juriidilisi teadmisi. Autor leiab, et valla- või linnavalitsus ei peaks täitma eestkostja ülesandeid kuivõrd eestkostja ülesannete täitmine ei ole nende põhitöö. Autor on seisukohal, et eestkostja ülesandeid peaksid täitma isikud, kellel on juriidilised teadmised ning kelle põhiülesanne on eestkostjaks olemine. Sellisel juhul oleksid eestkostetava huvid paremini kaitstud. Praktikas on esinenud olukordi, kus menetluse keskel on selgunud, et eestkostetasutus on eestkostet vajava isiku lähedasi survestanud eestkostjaks hakkama. Sellest järeldeb autor, et nende töökoormus on väga suur ja nad eelistavad, et isikutel, kellel vähegi võimalus, oleks eestkostjaks lähedane isik.

2.2 Määratud esindaja

TsMS § 520 lõike 1 järgi määrab kohus eestkoste seadmise menetluseks piiratud teovõimega täisealisele isikule esindaja, kui see on isiku huvides vajalik. Kohus määrab isikule esindaja eelkõige, kui teda ei esinda tsiviilkohtumenetlusteovõimeline isik. Esindaja määratakse riigi õigusabi korras avalduse menetlusse võtmisel. Esindaja määramine on oluline, et eestkostetava huvid oleksid võimalikult kaitstud ja kohus saaks teha õige otsuse. Ilma esindajata ei oleks eestkostet vajaval isikul kedagi, kes tema huvide eest seisaks. Esindaja

⁸⁷ Haljasmets, H. Eestkostemenetluse tähtsamad etapid. www.tallinn.ee/est/g4276s64077 (01.05.2017).

peab isikule selgitama tema õiguseid. Esindaja peaks kontrollima, et kohus ei piiraks isiku õiguseid rohkem kui vaja.⁸⁸

TsMS § 528 lõige 2 sätestab, et eestkostja ülesannete muutmisel, uue eestkostja määramisel või eestkostja ametiaja pikendamisel ei pea eestkostetavale menetluseks esindajat määrama, kui eestkostja ülesandeid oluliselt ei laiendata. Autor on seisukohal, et esindaja tuleks määrata igas eestkoste menetluses, et eestkostetava õigused oleks alati kaitstud, sest kuigi eestkoste seadmise menetluses on asjaolud juba tuvastatud, siis tuleks need üle kontrollida, kuna eestkostetava seisund võib aja jooksul muutuda ning eestkoste seadmise menetluses võib ka olla rikutud menetlusnorme. Näiteks võis kohus eestkostetava ärakuulamata jätta või ekspertiisi olla liialt piirav isiku õiguste suhtes. Eestkoste pikendamise menetluses ei pruugi samuti kohus eestkostetavat isiklikult ära kuulata või uut ekspertiisi määrata ning võib lähtuda varem kogutud tõenditest. Selliste asjaolude kokkulangemisel võib kohus eestkoste määrata alusetult. Seega peaks autori arvates TsMS § 520 lõikes 1 olema ainult lause, et kohus määrab eestkoste seadmise menetluseks piiratud teovõimega täisealisele isikule esindaja. Lause teine pool võib tekitada segadust. Kuidas hinnata kas eestkoste seadmise menetluses on esindaja isiku huvides vajalik? Autor leiab, et see on alati vajalik. Samuti tekitab küsimusi TsMS § 520 lõike 2 punkt 1, mille kohaselt kohus nagu ei peaks mingis olukorras isikut ennast menetluses ära kuulama. Autor on seisukohal, et kohus peab alati eestkostet vajava isiku menetluses ära kuulama.

TsMS § 520 lõige 4 kohustab esindajat isikuga, kellele eestkoste seadmist menetletakse, isiklikult kohtuma ja ta ära kuulama kohtuniku juuresolekuta. Kohtupraktikas seda kohustust alati ei täideta ning pole harv juhus, kui menetluse kestel tuleb välja, et määratud esindaja ei ole eestkostetavaga kohtunud. Samuti on ette tulnud juhuseid, kus määratud esindaja koostab oma kirjaliku seisukoha kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi ja valla- või linnavalitsuse arvamuse põhjal või ei esita oma arvamust üldse ning talle tuleb seda korduvalt meelde tuletada. Esindaja seisukoht on oluline otsuse tegemisel. Igas menetluses, kus piiratakse isiku õigusi, peaks isikul olema esindaja, kes kaitseb tema huve.⁸⁹

Riigi õigusabi osutava advokaadi määrab kohtu taotlusel Eesti Advokatuur ning isikul ei ole õigust valida, milline advokaat talle riigi õigusabi osutab. Eve Pilt kirjutab oma artiklis isiku

⁸⁸ Gottlich, V. The Role of The Attorney for The Defendant in Adult Guardianship Cases: An Advocate's Perspective. Maryland Journal of Contemporary Legal Issues 1996, 7(1), lk 199-200.

⁸⁹ Radford, M. F. Is the Use of Mediation Appropriate in Adult Guardianship Cases? Stetson Law Review 2002, 31(3), lk 638.

õigustest tema teovõime piiramise protsessis, kuidas praktika on näidanud, et advokaatidel puudub sageli soov ja ka oskus tegeleda ühiskonna haavatavate gruppide liikmetega (sh ka vaimse tervise häirega isikutega). Samas on olemas mittetulundusühingud, kes on spetsialiseerunud õigusabi andmisele just sellistele ühiskonnaliikmetele. Oleks igati mõistlik, kui riigi õigusabi seadusega võimaldataks ka mittetulundusühingutel osutada oma sihtgruppidele riigi õigusabi ning samas vabastataks advokaadid neile vastumeelsest kohustusest tegeleda vaimse tervise häiretega isikutega.⁹⁰ Autor on seisukohal, et sellele valdkonnale spetsialiseerunud inimesi on vähe ning praegu on riigi õigusabi andmine jaotatud Eesti Advokatuuri liikmete vahel ära. Samuti on autor seisukohal, et üldiselt võtavad riigi õigusabi korras määratud esindajad töö vastu ise ning olles puutunud kokku erinevate menetlustega on üldiselt need esindajad kindlad inimesed. Mittetulundusühingute puhul tuleks eestkostemenetluses vastavate juristide pädevust hakata kontrollima, et eestkostetava huvid oleksid kaitstud.

Näiteks algatas Harju Maakohus PKS § 203 lõike 4 alusel menetluse 2-15-18047, kontrollimaks kas eestkoste jätkumine eestkostetava huvide kaitseks on jätkuvalt vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada. Isiku kohtupsühhiaatrilise ekspertiisiga on tuvastatud, et isikul esineb raske vaimne alaareng, mille tõttu ta ei suuda kestvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Oma elu ta iseseisvalt korraldada ei suuda. Vaimne seisund ei võimalda tal teha iseseisvalt tehinguid ega teostada valimisõigust. Ta ei ole võimeline aru saama abielu sõlmimise ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest. Eestkoste pikendamine on vajalik.⁹¹

Linnavalitsus oli seisukohal, et isiku igapäevane tegutsemine või ühiskonnaelus osalemine on tulenevalt tema tervislikust seisundist täielikult takistatud. Tänaseni ei ole tema tervislik seisund muutunud ja ta vajab endiselt oma huvide kaitseks eestkostet. Ta on vajanud kogu elu kõrvalabi. Tema ema on linnavalitsuse korraldusega määratud hooldaja ning on oma isikuomadustelt ja võimetelt sobiv tütre huve kaitsma ning sobib jätkuvalt tema eestkostjaks. Määratud esindaja, olles tutvunud asja materjalidega, ära kuulunud eestkostja ja eestkostetava, asus seisukohale, et eestkoste jätkumine on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning eestkostja ülesannete ring tuleb jätta samaks. Samuti vahetu mulje põhjal asus esindaja

⁹⁰ Pilt, E. Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. *Juridica* 2004, 4, lk 232.

⁹¹ HMK 2-15-18047

seisukohale, et eestkostja ema on sobilik eestkostja, kuivõrd ta on nõus jätkama eestkostja ülesandeid.⁹²

Kohus kuulas eestkostetava ja tema ema ära nende tavapärases keskkonnas 11.01.2016. Kuivõrd määratud esindaja oli esitanud oma seisukoha 03.01.2016, siis mainis kohus ka muuseas, et esindaja käis nendega rääkimas. Selle peale eestkostetava ema sattus segadusse ja ütles, et nendega ei ole keegi rääkimas käinud. Kohus saatis esindajale e-maili viidates TsMS § 520 lõikele 4, mis kohustab esindajat isikuga, kellele eestkoste seadmist menetletakse, isiklikult kohtuma ja ta ära kuulama kohtuniku juuresolekuta. Antud juhul käis esindaja eestkostetavaga kohtumas pärast kohtu saadetud e-maili ning kohus kohtulahendis, millega pikendas seatud eestkostet, selle kohta midagi ei märkinud.⁹³

Autor, olles töötanud kohtuistungis sekretärina, on korduvalt helistanud määratud esindajatele seoses seisukoha esitamise tähtaja möödumisega ja saatnud neile kirju sisuga, et esindaja peab isikuga isiklikult kohtuma ning kirjalikku seisukohta ei saa ekspertiisi ja valla- või linnavalitsuse arvamuse põhjal koostada. Esindaja seisukoht on oluline tõend õige otsuse tegemisel ning vajalik, et tagada isiku huvide kaitse ning vältida huvide kahjustamist. Autor on seisukohal, et esindaja tegemata tööd tuleb arvestada tasu määramise tegemisel ning eestkostetava huvide kaitseks tuleks määrata uus esindaja, kui olenemata tähelepanu juhtimisest TsMS § 520 lõikele 4 esindaja isikut ära ei kuula.

2.3 Kohtupsühhiaatriline ekspertiis

Kuna kohus ei ole ekspert ning ei oma meditsiinilisi teadmisi, siis TsMS § 522 lõike 1 kohaselt määrab kohus ekspertiisi eestkostja määramise vajalikkuse kohta. Ekspert peab isiku enne arvamuse koostamist isiklikult läbi vaatama või teda küsitlema. TsMS § 522 lõike 4 järgi peab ekspert, kui tema arvates tuleb eestkoste määrata, eksperdiarvamuses märkima ka eestkostja ülesannete ringi ja eeldatava aja, mille kestel isik eestkostet vajab. Ekspertiisiakti koostab Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi kaudu riiklikult tunnustatud ekspert. Ekspertiisiaktis on eksperdi seisukoht eestkoste vajaduse, ulatuse ja tähtaja kohta, diagnoos ning soovitus kas isik on võimeline osalema kohtuistungil või mitte. Üldiselt on ekspertiisimääruses kindlad küsimused, mis kohtunikud kasutavad, näiteks:

⁹² HMK 2-15-18047

⁹³ *Ibid.*

- kas uuritava esineb vaimuhaigus, nõrgamõistuslikkus või muu psüühikahäire, mille tõttu ta ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida ja oma elu iseseisvalt korraldada; kui jah, siis millises ulatuses;
- kas uuritava huve saab kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu või vajab eestkostjat;
- kui uuritav isik vajab eestkostjat, siis millise aja jooksul ja millised on eestkostja ülesanded seoses eestkostetava varaliste ja isiklike õiguste ning huvide kaitsmisega;
- kas uuritava vaimne seisund võimaldab lubab tal langetada otsuseid, teha tehinguid, sh pisitehinguid;
- kas uuritava vaimne seisund võimaldab tal teostada valimisõigust;
- kas uuritav isik on võimeline aru saada abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest;
- kas uuritava vaimne seisund võimaldab tal osaleda ärakuulamisel kohtuistungil (või tavapärasel keskkonnas) või kahjustab ärakuulamine isikut;
- kas isik suudab oma tahet eestkostja isiku suhtes väljendada?

Praktikas on olukordi, kus kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi järeldus ei kattu teiste menetlusosaliste seisukohaga. Sellisel juhul on võimalik taotleda ka korduvekspertisi. Kuivõrd autori analüüsitud tsiviilasjades sellist näidet ei olnud, siis kasutab autor koolitusspetsialist Kätlin Juure kohtupraktika analüüsis uuritud tsiviilasja nr 2-10-33049, kus tehtud kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi kohaselt esines isikul nõrgamõistuslikkus kerge vaimse alaarenguga ja eksperdi arvates oli oht, et närvisüsteemi kahjustuse tulemusena võib ta muutuda psühhootiliseks. Ekspert leidis, et isik vajab regulaarset toetusravi, aga eestkoste asemel võiks kasutada alternatiivseid võimalusi nagu näiteks tugiisiku teenust kohaliku omavalitsuse poolt. Ekspertiis kohaselt oli isik osaliselt võimeline oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtima ning eestkostjat ta ei vaja. Asjas tehti kohaliku omavalitsuse taotlusel täiendav ekspertiis ja eksperdik määrati teine ekspert. Teine ekspert leidis, et isik ei ole oma psüühikahäirest tulenevalt kehtvalt võimeline iseseisvalt sooritama raha ja varaga seonduvaid tehinguid, ilma et ta kahjustaks oma huve ja õigusi. Samuti ei ole ta kehtvalt võimeline adekvaatselt hindama oma toimetulekuvõimet ja abivajadust ning väljaspool hoolekandeesutust ei saa hakkama oma huvide ja õiguste kaitsmisega. Kohus asus antud asjas seisukohale, et on tuvastatud, et isik ei ole oma psüühikahäirest tulenevalt kehtvalt võimeline oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtima ning kooskõlas TsÜS § 8 lõikega 2 on ta piiratud teovõimega isik. Tema huve ei ole võimalik kaitsta volituste andmise

ega abiliste kaudu, mistõttu tuleb tema üle tuleb seada eestkoste. Kohus määras isikule eestkostja kõikide asjade ajamiseks, märkides, et eestkostetav võib iseseisvalt teha pisitehinguid eestkostja poolt määratud rahasumma ulatuses.⁹⁴ Autor leiab, et selle konkreetse näite põhjal on näha, kuidas ekspertiisi tulemused on subjektiivsed. Ekspertid on erinevad ning hindavad patsiente erinevalt. Võimalik on, et ühes tsiviilasjas samale inimesele tehtud ekspertiisi tulemused on niivõrd erinevad, et mõjutavad lõplahendit. Kuna korduvekspertiisi määramine on erand, siis võib sõltuda eestkoste seadmine lõpuks vaid sellest, milline ekspert on ekspertiisi läbi viinud.

Näiteks tsiviilasjas 2-11-11565 algatas kohus 2006. aastal eestkoste pikendamise menetluse, kus isikul ekspertiisi järgi esineb skisofreenia ning tuleks kõiki õiguseid piirata, kuid kohus jätab eestkoste seadmata. Linnaosa valitsus esitas kohtule oma seisukoha, mille järgi isik on raske puudega töövõimetuspensionär. Linnaosa valitsuse esindaja võttis telefoni teel ühendust eestkostjaga ning eestkostja oli oma sõnul kohtule juba seisukoha esitanud leides, et isiku suhtes on eestkoste jätkuvalt vajalik. Samuti suhtles linnaosa valitsuse esindaja tugikodu tegevusjuhendajaga, kelle sõnul isiku seisund ja toimetulek on oluliselt paremaks muutnud, kuid rahalistes tehingutes vajab eestkostet, kuna periooditi kulutab raha ebavajalikele ostudele. Linnaosa valitsus asus seisukohale, et kui kohus peab eestkoste pikendamist vajalikuks, siis toetavad nad kohtu otsust.⁹⁵

Tugikodu esitas hinnangu, milles kirjeldas isiku toimetulekut. Sinna saabudes vajas ta igapäevaselt tuge ja juhendamist. Praeguseks vajab juhendamist asjaajamisel ametiasutustes, dokumentide vormistamisel ja nendest aru saamisel, samuti raha kasutamisel. Kliendi haigusteadlikkus ja –kriitika on osaline, ravimite võtmisel on üldjuhul täpne, kuid on esinenud ka katkestamist omal algatusel, mille tagajärjel võib tervislik seisund kiiresti halveneda. Külastab regulaarselt psühhiaatrit. Tugikodu hinnangul on isiku tervislik seisund selline, et vajab jätkuvalt eestkostet.⁹⁶

Määratud esindaja kohtus isikuga. Isik kirjeldas on elukorraldust ning oli sellega rahul, kinnitas ravimite võtmist. Arvas, et on hea kui keegi tema asjaajamiste eest hoolt kannaks. Enda sõnul käib iseseisvalt poes, abistab ema suvilas. Poodi minnes jätvad pangakaardi koju, et mitte liiga palju kulutada. Suhtleb perega. Tahab tööle minna aga kurdab, et puudega

⁹⁴ Juur, K. Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja määramine. Tartu, kohtupraktika analüüs, 2012, lk 16. www.riigikohus.ee/vfs/1358/EestkostjaM22ramine_K2tlinJuur.pdf (01.05.2017).

⁹⁵ HMK 2-11-11565

⁹⁶ *Ibid.*

inimesi hea meelega tööle ei võeta ja ehitusel, kus ta eluaeg töötanud on, on nüüd väga täpsed nõudmised. Määratud esindaja leidis, et eestkoste alused ei ole ära langenud ja eestkoste jätkamine on isiku huvides ja tema huve pole võimalik kaitsta muude abinõudega.⁹⁷

Kohtupsühhiaatrilisest ekspertiisist nähtub, et isik on psüühiliselt haige alates 1997. aastast. Tal on diagnoositud äge psühhootiline skisofreeniataoline häire. Määratud ravi isik regulaarselt ei tarvitanud ja haigus andis sageli uusi ägenemiseni. Ta tegi korduvalt suitsiidikatseid, oli paranoiline. Ta põgenes haiglast ja löikas endal veenid läbi. Paranemise järgselt jätkas kodus ravi. Raviga rahunes, kuid kodus ei tarvitanud ravimeid regulaarselt ja viibis korduvalt taas haiglas. Ekspertdile selgitas isik, et peab korralikult rohtu tarvitama, siis saab elada rahulikult ning ta külastab psühhiaatrit regulaarselt. Psüühiliselt on isik teadvusel, igakülgse orienteeritud, mõttekäik jälgitav. Haigustaju on osaliselt olemas, saab ravivajadusest aru. Käitumiselt viisakas ja sõbralik. Haigusest on emotsionaalselt tuimenenud. Intellekt ei ole kahjustatud, mälu küllaldane. Saab aru eestkoste pikendamise vajadusest. Ekspert jõudis ekspertiisi tulemusel järeldusele, et isikul esineb püsikululine paranoidne skisofreenia, mille tõttu ta ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada ja neid juhtida. Isik vajab eestkostja määramist. Eestkostja ülesandeks peaksid jääma kõik tehinguid. Ta ei ole võimeline oma tahet avaldama, ega kohtuistungil osalema.⁹⁸

Kohus kuulas isiku ära kohtuistungil, kus ta oli täiesti adekvaatne. Orienteerus ajas, kohas, isikus ja situatsioonis. Mõistis kõiki küsimusi ja vastas sisuliselt. Teadis vastata küsimustele seoses tervise ja raviga, igapäevase elukorraldusega, perekonnaga ning püsikulude kandmisega. Isik oskas nimetada presidendikandidaatide nimesid ja teadis, et ka Ameerika Ühendriikides on presidendi valimised. Isik leidis, et oleks ökonoomsem, kui ta elaks emaga koos. Samuti leidis isik, et talle pole käesoleval ajal eestkostet vaja, ema aitab vajadusel.⁹⁹

Kohus, lähtudes tõenditest, arvamustest ja isikute ärakuulamisest, leidis, et isik ei vaja käesoleval ajal eestkostet. Kohus jõudis seiskohale, et ta orienteerub kõigis eluvaldkondades ning tema teovõimet saab piirata vaid siis, kui ta ei ole kehtvalt võimeline oma tegudest aru saama ja neid juhtima. Isik on võimeline oma tegudest aru saama ja neid juhtima ja ka

⁹⁷ HMK 2-11-11565

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

võimeline oma elu iseseisvalt korraldama. Haigus on kontrolli all. Puudub alus teovõime edasiseks piiramiseks. Kohus lõpetas eestkoste TsMS § 529 lõike 1 alusel.¹⁰⁰

Samas näiteks tsiviilasjas 2-15-310, eestkoste pikendamise menetluses, leidis ekspert, et isiku huve saab kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu, olenemata sellest, et isik põeb paranoidset skisofreeniat. Linnaosa valitsus suhtles eestkostetava ja eestkostjaga ning nende sõnul ei olnud eestkostet vaja pikendada, kuna isiku vaimne seisund on aastatega paranenud ning ta saab endaga hakkama. Vajadusel aitab teda ema, seega on huve võimalik kaitsta perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Linnaosa valitsus leidis, et ei ole pädev hindamaks isiku vaimset seisundit ja sellest tulenevat eestkoste vajadust ning toetasid kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi läbiviimist.¹⁰¹

Kohtupsühhiaatriline ekspertiis selgitas, et isik on viibinud korduvalt statsionaarsel ravil psühhiaatrikliinikus. Isik on olnud rahutu ja agressiivse käitumisega. Toetusravi on kasutanud ebaregulaarselt. Peale viimast haiglaravi on isik käinud iga kuu ambulatoorsel vastuvõtul, saanud regulaarselt süste. Isik käib juhutöödel ja tegeleb spordiga. Ekspertiisi läbiviimisel rääkis kuidas maksab ise üüri ja tuleb oma eluga toime. Saab aru eestkoste olemusest. Haigusteadvus on puudulik. Rahaga oskab majandada ja pole võõraste inimeste poolt mõjutatav. Orienteerub ajas, kohas, enda isikus ja situatsioonis. Kerge paranoiline häälestus on. Mälu on hea ja intellekt häireteta. Ekspertiisi hinnangul põeb isik paranoidset skisofreeniat, kui psüühikahäired ei ole sedavõrd ulatuslikud, et takistaksid tal oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida. Tema huve saab kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu, ta ei vaja eestkostjat. Kohtu poolt ärakuulamise selgitas isik, et kõik on korras aga tööd ei suuda leida. Tegeleb spordiga ja käib regulaarselt arsti juures. Kohus tuvastas, et PKS § 203 lõikest 1 tulenevad alused eestkostja määramiseks on ära langenud ja isiku huve on võimalik kaitsta volituse andmise ja abilise kaudu ning lõpetas isiku üle seatud eestkoste TsMS § 529 lõike 1 järgi.¹⁰²

Nende kahe tsiviilasja puhul oli isiku diagnoos sarnane, kuid ekspertiisi arvamus täiesti erinev. Autor leiab, et kuna eksperdid on arsti haridusega ning ei oma õiguslike teadmisi, siis lähtuvad nad arvamuse andmisel enda väljakujunenud praktikast ja arusaamast. See tähendab, et osad eksperdid saavad aru eestkoste institutsioonist aga teiste jaoks on see sarnane

¹⁰⁰ HMK 2-11-11565

¹⁰¹ HMK 2-15-310

¹⁰² *Ibid.*

hooldusega ja nad ei mõista selle tähendust põhiõiguste riive kontekstis. Ekspertide arvamus on tihti liialt piirav isiku õiguste suhtes, pannakse diagnoos ja kinnitatakse automaatselt ka eestkoste vajadus. Lähtutakse isiku füüsilisest või vaimsest seisundist. Isiku võimekust otsuseid teha ei saa hinnata füüsilise või vaimse puude diagnoosiga.¹⁰³ Arst ei saa õiguslikku hinnangut anda ning eestkoste seadmise otsuse peaks kohus tegema kõiki tõendeid kogumis hinnates ega tohiks lähtuda vaid ekspertiisiaktist.

Näiteks tsiviilasjas 2-15-12483 menetleti eestkoste pikendamist. Linnaosa valitsus toetas eestkoste seadmise pikendamist, kuna eestkostetava isa oli seda vajalikuks pidanud ning sotsiaalkindlustusameti andmetel on isikule määratud raske puue ja töövõime kaotus 90%. Eestkostja avaldas kohtule, et eestkostetava sotsiaalne võimekus on märkimisväärselt paranenud võrreldes ajaga, mil talle eestkoste määrati. Eestkostetav tegutseb muusika valdkonnaga. Tema tervislik seisund on püsinud üheksa kuud stabiilsena. Võtab regulaarselt ravimeid ja käib kord kuus arsti juures. Eestkostja ei näe muud probleemi kui oskamatus kasutada isiklike rahalisi vahendeid mõistlikult. Samas ei seosta ta seda ainult haigusega vaid pigem noore inimese üle jõu elamise sooviga ja oskamatusena planeeritud kulusid kontrolli all hoida. Kohtupsühhiaatrilises ekspertiisis asus ekspert seisukohale, et isikul esinevad sügavad meeleolu kõikumised koos psühhootiliste elamustega. Skisoafektiivne häire on käsitletav vaimuhaigusena. Isik ei ole oma vaimse seisundi tõttu kehtvalt võimeline aru saama oma tegude tähendusest ja neid juhtima. Tema huve ei saa kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu, ta vajab eestkostjat. Isik võib eestkostja nõusolekute teha vaid pisitehinguid. Ta ei ole võimeline osalema kohtuistungil. Tema haiguskriitika on formaalne, ta ei suuda adekvaatselt hinnata enda võimalusi iseseisvaks toimetulekuks ja ta eitab eestkostja vajadust. Eestkostetava ja eestkostja ärakuulamisel avaldas eestkostetav, et ei vaja eestkostet ning tema eluga on kõik korras. Võtab regulaarselt ravimeid ja mõistab nende vajalikkust. Saab isalt nõu kui vaja, aitab ema kodutöödel ja tegeleb aktiivselt muusikaga. Isa leidis, et ravi on märgatavaid tulemusi andnud ning ainuke mure on lapse rahakasutus, kuid see on prioriteetide paikapanemise küsimus. Kohus, hinnates tõendeid kogumis, asus seisukohale, et puudub alus eestkoste pikendamiseks. Kohus leidis, et isik põeb küll psüühikahäiret, kuid saab oma eluga iseseisvalt hakkama. Kohus lõpetas eestkoste TsMS § 529 lõike 1 järgi.¹⁰⁴ Selles tsiviilasjas oleks lähtudes linnaosa valitsuse seisukohast ja kohtupsühhiaatrilisest ekspertiisist võinuks lahend tulla hoopis teistsugune. Ekspertiisi

¹⁰³ McSwiggan, S., Mearns, S., Porter, M. Decision-making capacity evaluation in adult guardianship: a systematic review. *International Psychogeriatrics*. Cambridge University Press 2016, 28(3), lk 382.

¹⁰⁴ HMK 2-15-12483

seisukoht on kahtlemata liiga range ning autorile tundub siinkohal, et ekspertiisiakt on koostatud automaatselt, kaalumata võimalust, et äkki saaks isik hakkama ka muude abiliste kaudu ning ei vaja eestkostet. Samuti nähtub ekspertiisiaktist, et isik ei ole võimeline osalema vaimse seisundi tõttu kohtuistungil. Olenemata sellest kuulas kohus isiku üle ning veendus isiklikult, et eestkoste määramise alused on ära langenud.

Lähtudes ekspertiisiaktist võib kohus jätta eestkostet vajava isiku isiklikult ärakuulamata, kui sellest võivad tema tervislikku seisundit kajastavate dokumentide või pädeva arsti arvamuse kohaselt tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed. Näiteks tsiviilasjas 2-15-18052 algatas kohus isiku üle seatud eestkoste pikendamise menetluse kontrollimaks, kas eestkoste jätkumine eestkostetava üle on eestkostetava huvide kaitseks jätkuvalt vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada. Linnaosa valitsus oli seisukohal, et eestkoste seadmise asjaolud ei ole ära langenud ning eestkoste on jätkuvalt vajalik. Eestkostetava tervislik seisund ei ole muutunud ja tema huvide kaitsmine on vajalik eestkoste pikendamisega. Linnavalitsuse esindaja hinnangul tuleb senise eestkostja ametiaega pikendada. Riigi õigusabi korras määratud esindaja arvamusest nähtuvalt ei ole eestkoste vajadus ära langenud. Määratud esindaja kohtus eestkostetavaga tema elukohas. Ta oli halvasti orienteeritud ning ei olnud võimeline vastama küsimustele. Eestkostetav on voodihaige ja ei saa iseseisvalt liikuda. Peale eestkostetava külastamist leidis tema esindaja, et isik ei ole võimeline on terviseseisundi tõttu toime tulema eluga ja vajab jätkuvalt eestkostet.¹⁰⁵

Ekspertiisiaktis on kasutatud tsiviilasja materjale, abikaasa antud andmeid ja isiklike vaatlusandmeid ekspertiisi ajal. Abikaasa sõnul põdes isik 20 aastat tagasi peajuinfarkti ja ta olukord on aastatega kehvemaks läinud. Käesoleval ajal on uuritav voodihaige, kellega kontakti ei saa. Vajab ööpäevaringselt hoolitsust. Ühelegi uuritavale esitatud küsimusele ei vasta. Ekspertiisist nähtuvalt esineb uuritaval täpsustamata vaskulaarne dementsus, mille tõttu ei suuda ta kestvalt oma tegudest aru saada ja neid juhtida. Oma elu isesesivalt korraldada ei suuda. Vaimne seisund ei luba tal langetada otsuseid, teha tehinguid. Vaimne seisund ei luba tal osaleda kohtuistungil. Samuti leidis ekspertiis, et teda ei saa ära kuulata ka tavalises keskkonnas, sest see kahjustab tervist.¹⁰⁶

¹⁰⁵ HMK 2-15-18052

¹⁰⁶ *Ibid.*

Kohtul on kohustus TsMS § 524 lõike 1 järgi kuulata ära isiklikult isik, kellele eestkoste seadmist menetletakse. TsMS § 528 lõike 1 kohaselt eestkostja ülesannete ringi muutmisele ja uue eestkostja määramisele, samuti eestkostja ametiaja pikendamisele kohaldatakse eestkostja määramise kohta sätestatud. Seega peab kohus isiku kindlasti isiklikult ära kuulama. Küll aga TsMS § 524 lõike 5 p 1 alusel ei pea kohus eestkostet vajavat isikut isiklikult ära kuulama, kui sellest võivad tema tervislikku seisundit kajastavate dokumentide või pädeva arsti arvamuse kohaselt tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed.

Seega võib kohus ekspertiisi alusel jätta uuritava isiku ärakuulamata. Autor ei ole sellega nõus ning leiab, et olenemata ekspertiisist tuleb eestkostet vajav isik alati isiklikult ära kuulata. Põhjusega on kohustus määrata esindaja, ekspertiis, küsida seisukohta elukohajärgselt valla- või linnavalitsuselt ning kuulata isik isiklikult ära. Tänu erinevatele arvamustele on tõenäosus lahendada asi õigesti kõige suurem. Eelnevalt kirjeldatud tsiviilasjas 2-15-18052 on ekspert leidnud, et isikut ei saa ära kuulata ka tavalises keskkonnas, sest see kahjustab tervist. Sellegipoolest kohtus kohus isikuga tema tavapärasest keskkonnas ning veendus isiklikult, et isikuga kontakti luua ei saa. Ka määratud esindaja kohtus isikuga tema elukohas. Kui menetlusosalised lähtuksid vaid ekspertiisist, võib tekkida olukord, kus ei kohus, linna- ja vallavalitsus ega ka määratud esindaja ei kohtuks isikuga isiklikult ning isiku huvid jääksid kaitseta. Ekspertiisiakt on oluline tõend, kuid kohus peab tõendeid hindama kogumis ning arvestama ka teisi seisukohti.

Näitena võib tuua Harju Maakohtu tsiviilasja 2-14-53115, kus avaldaja esitas 11.06.2014. a. avalduse täisealisele isikule eestkoste seadmiseks ja eestkostja määramiseks. Avalduse kohaselt ei ole puudutatud isik võimeline iseseisvalt toime tulema ega kaitsma oma õigusi ning huve. Avaldaja kinnitas avalduses, et on nõus hakkama oma abikaasa eestkostjaks. Kohtuistungil kinnitas avaldaja, et jääb oma avalduse juurde, kuigi isik on hooldekodus jõudsasti taastunud. Avaldaja sõnul ei pane isik kokku inimesi ega mälu pilte. Ta võib asju ajada, kuid on küsitav kas ta ajab neid asjakohaselt ja õigesti.¹⁰⁷

Kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktis asus psühhiaater seisukohale, et isikul esineb alkohoolne dementsus, mille tõttu ta ei ole võimeline kestvalt oma tegudest aru saama ja neid juhtima. Ekspert leidis, et isiku vaimne seisund ei võimalda tal teha iseseisvalt tehinguid, samuti teostada valimisõigust, mistõttu on eestkoste vaja seada terveks eluks. Psühhiaatri sõnul ei ole

¹⁰⁷ HMK 2-14-53115

isik võimeline osalema kohtuistungil. Samuti võib tema ärakuulamine tavalises keskkonnas kahjustada tema tervist.¹⁰⁸

Puudutatud isikule määratud esindaja riigi õigusabi korras leidis oma 01.07.2014. a. kohtule esitatud kirjalikus seisukohas, et isik, kellega ta käis ka tema viibimiskohas kohtumas, vajab eestkoste seadmist. Vaatamata asjaolule, et esindajaga suhtles isik hea meelega ja ka kõik tema vastused olid õiged, vastas esindaja esialgse arvamuse kohaselt eestkoste seadmine isiku huvidele. 18.09.2014. a. toimunud kohtuistungil kinnitas aga esindaja, et isikuga esmakordselt kohtudes sai talle selgeks, et isik ei vaja igapäevaelus kõrvalist abi. Teine kord kohtudes vestles ta isikuga väga pikalt, misjärel asus ta seisukohale, et isik ei vaja eestkoste seadmist, kuna tema õigusi on võimalik kaitsta ka volikirja alusel.¹⁰⁹

Linnaosa valitsus toetas samuti 04.07.2014. a. kohtule esitatud esialgses seisukohas avalduse rahuldamist. Isik ei ole oma psüühilise seisundi poolest kestvalt võimeline iseseisvaks toimetulekuks, vajalikul määral aru saama oma tegude tähendusest ja neid juhtima, samuti avaldama oma tahet. Ta ei tule oma eluga toime ning vajab järelevalvet, kuna võib oma tegevuse või tegevusetusega tekitada kahju iseenda või teiste inimeste elule, tervisele või varale. Vajab kõrvalabi igapäevatoimingutes. Isik ei ole võimeline tegema iseseisvalt tehinguid, kaitsma oma varalisi ja isiklikke õiguseid. Arvestades temal välja kujunenud püsivat psüühilist seisundit vajab ta eestkoste määramist kuni elupuhuselt, jättes eestkostja ülesandeks kõik tehingud. Esindaja kinnitas ka, et isiku abikaasa, kes omab oskusi, et täita eestkostja ülesandeid ja kohustusi, on eestkostjaks sobiv isik. 18.09.2014. a. toimunud kohtuistungil selgitas linnaosa valitsuse esindaja, et esialgse arvamuse andmise ajaks ei olnud ta veel isikuga kohtunud ning lubas kohtule esitada täiendava arvamuse. Oma 24.09.2014. a. kohtule esitatud kirjalikus seisukohas märkis linnaosa valitsuse esindaja, et külastades puudutatud isikut selgus, et isik vastas küsimustele rahulikult ja mõistetavalt, omas selget nägemust oma tervise ja toimetuleku kohta. Ta oskas adekvaatselt hinnata oma toimetulekut. Samuti kinnitas ta, et tal on õde, keda ta usaldab ja kes teda toetab ja abistab. Linnaosa valitsuse esindaja sõnul on isik oma psüühilise seisundi poolest võimeline iseseisvaks toimetulekuks, ta saab aru oma tegude tähendusest ning oskab neid juhtida, samuti on võimeline avaldama oma tahet, kasutama oma rahalisi vahendeid ja tegema tehinguid, samuti esindama end sotsiaalelus ja ametiasutustes. Linnaosa valitsuse esindaja kinnitas, et isik vajab pigem hooldajat, kes osutaks talle füüsilist kõrvalabi majapidamistöodes ning väljas

¹⁰⁸ HMK 2-14-53115

¹⁰⁹ *Ibid.*

liikumisel ning asus seisukohale, et tema isiklikke ja varalisi õigusi ja huve saab vajadusel kaitsta ka tema poolt usaldatud isikule volituse andmise teel.¹¹⁰

Harju Maakohus kuulas 03.09.2014. a. vastavalt TsMS § 524 lõikele 1 isiklikult ära puudutatud isiku, kes kinnitas kohtunikule, et on hooldekodus olnud juba üsna kaua aega. Hooldekodus viibib ta enda sõnul põhjusel, et tema abikaasa pani ta sinna pärast seda, kui ta oli haiglas mitu kuud koomas olnud rästikuhammustuste tõttu. Alguses käis abikaasa teda hooldekodus ka vaatamas, kuid nüüd polnud juba ammu käinud. Tütar on käinud teda vaatamas vaid korra aga ta ei imestanud, sest neil ei ole head suhted. Tütar olevat tema auto müünud maha võltsides tema allkirja. Samuti kinnitas ta, et kui ta oli koomas, võttis tema abikaasa ära kõik tema pangakaardid ja koodid. Õe abiga tegi ta uued dokumendid, kuid abikaasa olevat ka need ära võtnud. Seejärel pani ta kõik arved õe abiga kinni. On töötanud auto- ja bussijuhina. Samuti ei tunne ta, et tema tervisel midagi viga oleks, eestkostjat tal vaja ei ole. Isik rääkis kohtule, et külas käivad tal ainult õed, kes on ainukesed inimesed, keda ta usaldab.¹¹¹

Isiku tütar kinnitas kohtuistungil, et nägi isa viimati 1,5 aastat tagasi. Sel ajal ei olnud ta kontaktne ning tema seisundi kohta ei osanud ta midagi öelda. Teine tütar kinnitas, et nägi teda 2014 aasta juulis, mil isa suhtles, kõndis, kuid tal olid mäluprobleemid. Samuti kinnitas tütar, et müüs auto isa volitusel ning oli nõus, et ema avaldus rahuldataks, kuna isal on mäluhäired ja ta vajab eestkostjat, kes tema asju ajaks.¹¹²

Kohus veendus vahetu mulje põhjal, et isik ei ole piiratud teovõimega, ta ei põe ei vaimuhaigust ega nõdrameelsust ning tal ei esine nõrgamõistuslikkust ega muud rasket psüühikahäiret, mille tõttu ta ei suudaks kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Kohtu hinnangul on ta võimeline oma tegude tähendusest aru saama ja neid juhtima. Sellest tulenevalt puudub ka alus avalduse rahuldamiseks. Kohus oli seisukohal, et isik on oma psüühilise seisundi poolest võimeline iseseisvaks toimetulekuks, ta saab aru oma tegude tähendusest ning oskab neid juhtida, samuti on ta võimeline avaldama oma tahet, kasutama oma rahalisi vahendeid, tegema tehinguid ja esindama end ametiasutustes. Kohus leidis, et tema huve saab kaitsta volituse andmise ning abiliste kaudu.¹¹³

¹¹⁰ HMK 2-14-53115

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

Selle tsiviilasja puhul võib oletada, et nii riigi õigusabi korras määratud esindaja kui ka linnaosa valitsus lähtusid esialgse seisukoha koostamisel kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktist ning tsiviilasja materjalidest. Ekspert on leidnud, et isikule on vaja seada eestkoste terveks eluks, tema sõnul ei ole isik võimeline osalema kohtuistungil ning tema ärakuulamine tavalises keskkonnas võib kahjustada tema tervist. Linnaosavalitsus oli samuti seisukohal, et eestkoste tuleb määrata terveks eluks ning määratud esindaja toetas avaldust. Selles osas, miks ekspertiisiakt selliseid tulemusi kajastab, ei oska autor seisukohta võtta. Kui antud olukorras poleks kohus ärakuulamist korraldanud ning oleks tuginenud ekspertiisiaktile, määratud esindaja esialgsele arvamusele ning linnaosa valitsuse esialgsele arvamusele, oleks piiratud inimese põhiõiguseid põhjendamatult.

Samamoodi oli ekspertiisiakt vastuolus teiste tõenditega tsiviilasjas 2-15-18059, kus kohus algatas menetluse eestkoste pikendamise otsustamiseks. Isik on töövõimetuspensionär, tal on diagnoositud dementsus epilepsia ja orgaaniline psühhosündroom epilepsia. Sotsiaalkindlustusameti andmetel on tuvastatud psüühikahäire ja talle on määratud raske puue ning töövõimekaotus 100%. Linnaosa valitsus külastas isikut tema kodus ning selgus, et tema seisund on niivõrd paranenud, et eestkoste jätkumine ei ole vajalik. Isiku sõnul on ta regulaarselt kasutanud raviarsti määratud ravimeid ja tänaseks on varasemalt eluga toime tulemist seganud ärevushäire taandunud. Isik suudab enda sõnul esindada ennast nii asutustes, kaitsta enda õiguseid kui ka lahendada oma tervist puudutavaid küsimusi. Tütrel sõnul ei ole neil kodus probleeme, ema saab iseseisvalt hakkama eluga, peab kinni kokkulepetest ja on adekvaatne. Eestkostja kinnitas samuti, et seisund on eelmise eestkoste seadmise ajast paranenud sedavõrd, et isik ei vaja enam eestkostet oma elu korraldamiseks ja huvide kaitsmiseks. Linnaosa valitsus leidis, et eestkoste seadmise vajadus on ära langenu. Isik korraldab oma elu ja tegevusi iseseisvalt.¹¹⁴

Riigi õigusabi korras määratud esindaja leidis, et isik on täiesti adekvaatne ning ei ole aru saada, et tal oleks mingi puue. Isik oli selgitanud, et viis aastat tagasi toimus pettus tema korteris remonti tegevate isikutega, mis põhjustas stressi ja ajutise psüühilise häire. Nüüd on tema seisund niivõrd paranenud, et ta saab ise oma eluga hakkama. Ta elab koos tütre ja isaga keda abistab igapäevaselt. Esindaja sõnul ei tekkinud kahtlusi isiku teovõime osas ning tema sõnul tuleks eestkoste lõpetada. Kohus kuulas isiku ära tema tavapärasest keskkonnast. Isik on 7-aastasest peale ravimeid võtnud. Tööl ta ei käi ja saab töövõimetuspensionini. Poes käimise ja

¹¹⁴ HMK 2-15-18059

dokumentide vormistamisega saab hakkama ise. Tal ei ole esinenud epilepsiahoogusid. Kohtu küsimusele, kas edaspidi ei või juhtuda, et ta saab uuesti petta, vastas, et arutab nüüd selliseid asju enne perekonnaga.¹¹⁵

2011. aastal viidi isiku suhtes läbi kohtupsühhiaatriline ekspertiis, mille käigus tuvastati, et tal on diagnoositud dementsus 1995. aastast, seega esines tal 2007. aastal võlatunnistuse ja notariaalse tehingu sooritamise ajal tervisehäire (dementsus), mis ei võimaldanud tal kehtvalt aru saada oma tegudest ega neid juhtida. Ta oli dementsuse tõttu sellises seisundis, mis välistas tema võime õigesti hinnata seda, kuidas tehingud mõjutavad tema huve. 2016. aastal isiku suhtes läbi viidud kohtupsühhiaatrilisest ekspertiisist nähtub, et isikul on olnud epilepsiahood alates 7. eluaastast. Tal on diagnoositud dementsus epilepsiast. Isik on õigesti orienteeritud enda isikus, osaliselt ajas, kohas ja üldjoontes antud toimingus. Ei mäleta alati daatumeid ja nimesid. Isik on psühhoosita, mõtlemise analüüsimise ja abstraktse mõtlemise tase alanenud ja taustal mõõduka dementsuse avaldused. Arusaamad sotsiaalse elu tehingute ja asjaajamistega seoses on puudulikud, lihtsakoelised, teda on lihtne petta ja ära kasutada. Ei suuda sündmuseid planeerida, eksib rahaliste väärtuste hindamisel. Dementsust kinnitavad ka korduvad põhjalikud psühholoogilised kognitsiooni uuringu tulemused. On mõjutatav ja heausklik. Häiritud kontsentratsioonivõime. Ekspert leiab ekspertiisiaktis, et isikul on diagnoositud dementsus epilepsiast, mille tõttu ta ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida ja oma elu iseseisvalt korraldada. Ta ei ole võimeline aru saama abielu sõlmimise ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest. Vaimne seisund ei luba tal langetada otsuseid, teha tehinguid, sh pisitehinguid. Vaimne seisund ei võimalda tal teostada valimisõigust. Vaimne seisund lubab tal osaleda ära kuulamisel tavapärasel keskkonnas aga ei luba anda seisukohta eestkoste määramise suhtes ning eestkostja isiku suhtes. Tema huve ei saa kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu ja ta vajab eestkostjad. Ekspert märgib ka, et eeldatav aeg, mil isik eestkostet vajab, võiks olla kuni kaks aastat.¹¹⁶

Kohus, olles ära kuulanud puudutatud isikud, hinnates kohtule esitatud ekspertiisiakti ning võttes arvesse asjas esitatud arvamused asus seisukohale, et isiku üle seatud eestkoste seadmise alused on ära langenud. Tsiviilasja materjalidest nähtuvalt on tema tervislik seisund ja sotsiaalne toimetulemine paranenud. Kohus veendus ära kuulamisel, et isik on adekvaatse eneseväljendusega ning orienteerub ajas, kohas ja enda isikus. Kohus leidis, et isik on võimeline ise enda huve vajalikul määral kaitsma ja ennast esindama ning vajadusel saab

¹¹⁵ HMK 2-15-18059

¹¹⁶ *Ibid.*

tema huve kaitsta volituse andmise ning perekonnaliikmete kaudu. Kohus ei toetanud eksperdi seisukohta, et isik vajab jätkuvalt eestkostet. Kohus lõpetas TsMS § 529 lõike 1 alusel eestkoste isiku üle.¹¹⁷ Selles asjas läheb ekspertiisi arvamus teiste omast niivõrd lahku, et soovitab ära võtta ka õiguse teha pisitehinguid. Autor leiab, et isegi kui isikule seatakse eestkoste, siis pisitehingute tegemise õigust ei tuleks kindlasti ära võtta. See tähendab, et kui inimene vähegi orineteerub oma isikus, liigub ringi, suhtleb ja isegi siis, kui ta ei saa täpselt aru raha väärtusest, peaks tal olema õigus eestkostja määratud summas osta poest näiteks kommi või vett. Kohus peab kaaluma, kas õiguste piiramine on põhjendatud ja millises ulatuses. Õigusi ei tohiks piirata suuremas ulatuses kui vaja. Kohus peab eestkostetavaid kohtlema individuaalselt ja olema valmis määruseid muutma vastavalt vajadusele.¹¹⁸

Riigikohus on tsiviilasjas 3-2-1-87-11 maakohtule ette heitnud seda, et nad lähtusid eestkostevajaduse väljaselgitamisel vaid eksperdiarvamusest. Kuna ringkonnakohus puudusi ei kõrvaldanud, oli ka ringkonnakohus maakohtus tuvastatud eestkostevajadusega nõustudes rikkunud nii materiaaõiguse kui ka menetlusõiguse normi.¹¹⁹ Kohus ei saa teha eestkoste määramise otsust lähtudes ekspertiisiaktist. Ekspert peaks menetluses andma seisukoha isiku tervisliku seisundi kohta ning ekspertidelt ei tuleks küsida selliseid küsimusi nagu praegu küsitakse. Juriidiliste teadmisteta isik ei saa anda hinnangut eestkoste määramise, eestkostja ülesannete ringi ja eeldatava aja osas, mil isik eestkostet vajab nagu TsMS § 522 lõige 4 sätestab. Seda peab hindama kohus. Autor leiab, et TsMS § 522 lõike 4 osas tuleks seadusemuudatus läbi viia ning küsida ekspertidelt erialaseid küsimusi, mis täiendavad kohtu poolt vahetu mulje põhjal kogutud tõendeid. Nii nagu kohus ei ole ekspert, ega saa anda hinnangut isiku tervislikule seisundile, ei ole eksperdil piisavalt õiguslikke teadmisi, et anda hinnang isiku õiguste piiramise vajadusele, määrale ja kestusele.

2.4 Ära kuulamine kohtu poolt

Vastavalt TsMS § 524 lõikele 1 kuulab kohus isiklikult ära isiku, kellele eestkoste seadmist menetletakse. Kohus kuulab isiku ära isiku tavalises keskkonnas, kui isik seda nõuab või kui see on kohtu arvates asja huvides vajalik ja isik sellele vastu ei vaidle. Isikule tuleb menetluse käiku selgitada. TsMS § 525 lõike 1 järgi arutab kohus isikuga, kellele eestkoste seadmist menetletakse, tema ära kuulamise tulemusi, eksperdiarvamuses või tema tervislikku seisundit

¹¹⁷ HMK 2-15-18059

¹¹⁸ Hurme, S. B., Parry, J. W. Guardianship Monitoring and Enforcement Nationwide. *Mental and Physical Disability Law Reporter* 1991, 15(3), lk 304.

¹¹⁹ RRTKm 3-2-1-87-11

kajastavates dokumentides esitatut, võimaliku eestkostja valikut ja eestkostja ülesannete ringi ulatuses, milles see vajalik isiku õigusliku ärakuulamise tagamiseks või asjaolude selgitamiseks.

TsMS § 524 lõike 5 järgi, ei pea kohus isikut isiklikult ära kuulama kui sellest võivad tema tervisele tuleneda kahjulikud tagajärjed või kui kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama. Riigikohus on tsiviilasjas 3-2-1-127-14 analüüsinud eestkostetava ärakuulamist. Asjaolu, et ekspert on andnud arvamuse, et isik, kellele eestkoste määramist taotletakse, ei ole võimeline kohtuistungil osalema, ei tähenda veel, et kohus ei pea nimetatud isikut ära kuulama. Riigikohus leidis, et vahetu mulje loomine ja isikul tahte avaldamise võime olemasolu kontrollimine toimub TsMS § 477 lõike 4 ja TsMS lõike 1 järgi isikuga suuliselt ja isiklikult kohtudes, üldjuhul isiku tavalises keskkonnas. Isiklik ja suuline kohtumine on vajalik, et kohus tajuks isiklikult isiku vaimset seisundit ja võimet tahet avaldada. Vahetu mulje loomine on oluline, et tagada eestkoste seadmine põhjendatult. Kohus märkis ka, et kohtu järelendus vahetu mulje teel saadud veendumuse sisu kohta peab hiljem nähtuma ka kohtulahendist. Samuti aitab see määratleda eestkostja ülesannete ringi ning piiraksid isiku õiguseid nii vähe kui võimalik.¹²⁰ Igas tsiviilasjas on eestkostet vajava isiku vajadused ja võimed erinevad seega kohus peab lähenema igale asjale individuaalselt ja leidma parima võimaliku lahenduse.¹²¹

Kohtulahendites on kohtud tuginenud eksperdiarvamusele, mille kohaselt isikuga puudub kontakt või isik ei ole võimeline osalema kohtuistungil. Maakohus ei ole põhjendanud TsMS § 524 lõike 5 punkti 2 täitmata jätmist, ringkonnakohus küll viitas sellele, kuid tuletas isiku võimetuse oma tahet avaldada ekslikult kohtutoimiku materjalidest. Kolleegium märkis ka seda, et vahetu mulje kujundamata jätmise võib olla õigustatud ainult erandjuhtudel, näiteks kui isik on koomas. Sellisel juhul on selge, et isikut ei ole kindlasti võimalik ära kuulata.¹²²

Kohtu poolt isiku isiklikult ärakuulamine võib asjas olla otsustava tähtsusega. Näiteks tsiviilasjas 2-15-18221 leidis ekspert ekspertiisiaktis, et isik vajab eestkostet, kuid kohus vahetu mulje põhjal otsustas teisiti. Linnaosa valitsus esitas avalduse eestkoste seadmiseks keskmise puudega töövõimetuspensionäriale, kes viibis hooldusravil. Isik on asotsiaalse eluviisiga tööealine, kes tööl pole aastaid käinud ning kindlat elukohta ei oma. Tema

¹²⁰ RRTKm 3-2-1-127-14

¹²¹ Frolik, L. A. Promoting Judicial Acceptance and Use of Limited Guardianship. *Stetson Law Review* 2002, 31(3), lk 737.

¹²² RRTKm 3-2-1-127-14

sissetulekuks on töövõimetuspension ja puudega inimese sotsiaaltoetus, mida kulutas peamiselt söögi ja alkoholi peale. Haiglasse sattus ta jala haava tõttu, mille järgselt teostati mõlema jala sääre amputatsioon. Varasemalt on külmakahjustuse tõttu amputeeritud ka varbaid. Haigla sotsiaaltöötaja sõnul esines tal viimasel ajal rohkem ebaselgeid hetki.¹²³

Eestkostetasutus taotles tulenevalt isiku tervislikust seisundist eestkostet raha- ja varaküsimuste korraldamiseks tehingute tegemisel; isiklike õiguste ja huvide kaitsmiseks kohtus ja teistes ametiasutustes; lepingute sõlmimiseks, sealhulgas hooldus- ja raviteenuste korraldamisel. Määratud esindaja tutvus asja materjalidega ning kohtus isikuga haiglas. Isik oli õigesti orienteeritud ajas, kohas ja situatsioonis, oli teadlik enda haiguses ning asjaolust, et vajab tulevikus hooldust ja kõrvalabi. Samuti tõi esindaja välja, et isik oli alles läbi lugenud raamatu ning soovis uut. Esindaja leidis, et ei saa teha järeldust, et esineksid PKS § 203 sätestatud eestkoste seadmise eeldused. Esindaja suhtles ka isiku emaga, kelle sõnul on tema vaimne seisund haiglas viibimise ajal kiiresti ja oluliselt paranenud. Tema sõnul on poja vaegused tingitud aastaid kestnud alkoholi kuritarvitamisest. Tsiviilasjas nähtub ka see, et isiku ema oli andnud nõusoleku poja eestkostja kohustuste täitmiseks, kuid tal puudus igasugune arusaam eestkostja kohustustest ning ta nõustus olema eestkostjaks üksnes põhjusel, et kartis keeldumise korral poja nimetut tuhastamist. Peale eestkostja kohustuste selgitamist keeldus ta eestkostja üesannetest.¹²⁴

Esindaja leidis, et alkoholisõltuvusest tingitud isiksuse degradatsiooni tõttu ei ole esindatav tõenäoliselt võimeline iseseisvalt oma elu korraldama ja vajalik on seada eestkoste. Esindaja hinnangul peaks eestkostja ülesanded olema esindatavale inimväärsete elutingimuste loomine ning ravi korraldamine, samuti esindamine tehingute tegemisel. Samas leidis esindaja, et isikule peaks jääma pisitehingute tegemise õigus.¹²⁵

Ekspert leidis, et psüühiliselt on uuritav teadvusel, kontakt hea, õigesti orienteeritud ajas, kohas ja situatsioonis. Sotsiaalselt ja moraalselt degradeerunud. Emotsionaalselt kõikuv ja ebaadekvaatne. Esineb tung ja iha alkoholi järele. Igapäevaelus ei kohane. Vajab ööpäevaringset hooldust ja järelevalvet. Formaalne intellekt on säilunud. Mälu elusündmuste meenutamisel rahuldaval tasemel. Kohtu esitatud küsimusele vastas ekspert, et uuritaval isikul esineb alkoholisõltuvus isiksuse degradatsiooniga, mille tõttu ta ei suuda kehtvalt oma

¹²³ HMK 2-15-18221

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ *Ibid.*

tegudest aru saada ja neid juhtida ning ei suuda oma elu iseseisvalt korraldada. Ei ole võimeline aru saada abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute tagajärgedest. Vaimne seisund ei luba tal langetada otsuseid, teha tehinguid, sh ka pisitehinguid mitte. Vaimne seisund ei luba teostada valimisõigust, osaleda kohtuistungil. Tavalises keskkonnas võib teda ära kuulata. Vaimne seisund ei luba tal anda seisukohta eestkoste määramise ja eestkostja isiku suhtes. Uuritav vajab eestkostet.¹²⁶

Kohus kuulas isiku ära tema viibimiskohas ning tuvastas, et isik orienteerub ajas ja kohas. Rääkis, et peas on kõik korras aga füüsiline puue on ning ta on kodutu. Arvab, et saab ise hakkama, kuid kui kohus küsib, kas tal on veel midagi, mida ta sooviks öelda, siis ütleb, et pange eestkoste. Kohus jättis linnaosa valitsuse esitatud avalduse eestkoste seadmiseks ja eestkostja määramiseks rahuldamata. Kohus leidis, et tsiviilasja materjalidest nähtuvalt on uuritava vaimne seisund viimasel ajal ravi tulemusena oluliselt paranenud ning sellega seoses on kohtu hinnangul ära langenud vajauds tema suhtes eestkoste seadmiseks ja eestkostja määramiseks. Kohtul tekkis veendumus, et isik mõistab käesoleval ajal oma tegude tähendust ja suudab neid juhtida. Oli suuteline adekvaatselt väljendama oma seisukohta ja tahet. Tema huve on võimalik kaitsta ka volituste andmisega või muude abiliste kaudu. Füüsilisest puudest tulenevalt vajab ta pidevalt hooldus ja kõrvalabi, mille korraldamiseks saab abiks olla eestkosteasutus. Eestkoste seadmine ei ole põhjendatud ja ülemäärane meelde, kui isiku huve on võimalik kaitsta isiku õigusi ja huve vähem riivaval viisil.¹²⁷

Autor toob sarnase näite koolitusspetsialist Kätlin Juure kohtupraktika analüüsist, kus tsiviilasjas nr 2-11-54590 märkis ekspert, et tema arvates ei saa isikut ära kuulata kohtuistungil ega ka tema tavalises keskkonnas. Samas märkis isikule määratud esindaja oma arvamuses, et isik võib vajada eestkostet, kuigi ta mõistab raha väärtust ja teab poes hindasid. Samuti on isik käinud valimas ja orienteerub poliitikas. Küll on tema elukohas viited asotsiaalsele eluviisile ja alkoholi tarvitamisele. Esindajal ei jäänud muljet, et isikuga ei oleks võimalik saavutada kontakti. Kohus jättis isiku ära kuulamata põhjendades seda eksperdiarvamusega, mille kohaselt isiku tervislik seisund ei võimalda tema ärakuulamist.¹²⁸

Tsiviilasja 2-11-54590 ja 2-15-18221 võrdluses võinuks esimese lahend olla sarnane teisele, kui kohus oleks uuritava isiklikult ära kuulanud. Asja materjalidest nähtub, et mõlemal juhul

¹²⁶ HMK 2-15-18221

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ Juur, K. Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja määramine. Tartu, kohtupraktika analüüs 2012, lk 16. www.riigikohus.ee/vfs/1358/EestkostjaM22ramine_K2tlinJuur.pdf (01.05.2017).

on tegemist töövõimetu asotsiaalse eluviisiga isikuga, kes vajab hoolekandeteenust. Autori hinnangul pole aga TsÜS § 8 lõikes 2 ja PKS § 203 lõikes 1 sätestatud eeldused eestkoste seadmiseks täidetud, ning ei ole põhjendatud isiku üle eestkoste seadmine ja talle eestkostja määramine. Alkoholism või asotsiaalne eluviis ei tähenda, et isik vajab eestkostet. Isiku huve saab kaitsta ka volituste andmise või muude abiliste kaudu. Eestkoste seadmine on äärmuslik abinõu.

Autori hinnangul on kohtu poolt eestkostet vajava isiku ärakuulamine kõige olulisem toiming. Eestkostetav tuleb kindlasti ära kuulata ning eriti veel juhul, kui kohtul on vähimgi kahtlus eestkoste seadmise vajaduses. Otsus, mis piirab inimese põhiõiguseid, peab olema langetatud kaalutletult. Praktikast lähtuvad osad kohtunikud isiku ärakuulamise võimalikkuse osas ekspertiisiaktis olevast, samas on ka menetlusi, kus kohus ei kuula isikut ära, kuigi ekspertiisiaktis on märgitud, et see isiku tervislikku seisundit ei mõjuta. Kohus ei saa lähtuda vaid ekspertiisist ja teiste menetlusosaliste arvamusest, vaid peab hindama tõendeid kogumis.

Kohus kuulab isiku ära kohtuistungil või isiku tavalises keskkonnas. Kohtuistungil ja ärakuulamise peamine erinevus on see, et ärakuulamine ei pea toimuma kohtus ning teiste menetlusosaliste juuresolek ei ole kohustuslik. Autor on seisukohal, et kohus peaks eestkostet vajavad isikud kõik ära kuulama nende tavalises keskkonnas. Isegi minimaalse psüühikahäirega inimesele on kohtusse tulek ärevust tekitav ning ajaliselt pole vahet, kas kohtunik teeb terve päev eestkostetavate ärakuulamised saalis või külastab neid kodus või muus asutuses.

Kui isikut ei ole võimalik ära kuulata tulenevalt sellest, et isiku asukoht on väljaspool asja menetleva kohtu tööpiirkonda, siis TsMS § 239 lõike 1 alusel võib asja läbivaatav kohus teha määruse menetlustoimingu erinõude korras tegemiseks kohtus, kelle tööpiirkonnas on võimalik tõendeid koguda. Erinõude määramises kirjeldatakse lühidalt asja sisu ning märgitakse asjaolud, mis tuleb välja selgitada, ja tõendid, mis tuleb koguda. TsMS § 524 lõike 3 kohaselt võib kohus ärakuulamise anda erinõude alusel tegutsevale kohtule üksnes juhul, kui on ilmne, et kohus võib ärakuulamisega saadud teavet ka isikliku kogemusega hinnata. Kooskõlas TsMS § 240 lõikega 1 täidetakse erinõue korras, mis on kehtestatud erinõudes taotletava menetlustoimingu tegemiseks. Menetlusosalistele teatatakse menetlustoimingu aeg ja koht, kuid menetlusosalise puudumine ei takista erinõude täitmist. Sama paragrahvi lõike 2 alusel menetlustoimingu protokoll ja erinõude täitmisel kogutud tõendid saadetakse viivitamata asja läbivaatavale kohtule.

Näiteks eestkoste pikendamise menetluses, tsiviilasjas 2-15-18161, oli rahvastikuregistri andmete järgi isiku elukoht Harjumaa, kuid viibimiskoht oli Ida-Virumaal erihooldekodus. Kohus leidis, et otstarbekas on isik ära kuulata erinõude alusel Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunikul. Kohus leidis, et võib ära kuulamisega saadud teavet ka isikliku kogemusega hinnata. Autor leiab, et ka selles tsiviilasjas oli kohtuniku poolt isiku ära kuulamine olulise tähtsusega kuivõrd eestkostesutus asus seisukohale, et eestkoste vajadus ei ole ära langenud ning tema varaliste õiguste ja huvide kaitseks on eestkostja abi jätkuvalt vajalik. Kohtupsühhaatrilise ekspertiisi kohaselt on isikul diagnoositud paranoidne skisofreenia. Haiguskriitika oma seisundi suhtes isikul puudub, vaimne seisund on püsiva loomuga. Isik ei ole suuteline aru saama oma tegude tähendusest ega neid juhtima, korraldama iseseisvalt oma elu, langetama otsuseid ega tegema tehinguid. Psüühiline seisund ei võimalda tal teostada valimisõigust ja ei võimalda teda ära kuulata ka tema tavalises keskkonnas. Isik vajab jätkuvalt eestkostet. Eestkostja peab aitama uuritavat olmeprobleemide lahendamisel nagu pesemine ja söömine, korraldama tema rahaasja, tegema tehinguid ja kaitsma tema õigusi.¹²⁹

Eestkostetavale määratud esindaja kohtus isikuga isiklikult tema viibimiskohas. Isik vastas küsimustele rahulikult ja meelsasti, orienteerus ajas, kohas ja situatsioonis ning omas ettekujutust enda olukorrast. Soovis asuda iseseisvalt elama ja pidas tulevikuplaane. Isik õppis ametikoolis ning rääkis, et talle meeldib maalida ja ta teeb ise süüa ja käib ise poes. Samuti selgitas, et ei vaja koristamisel ega pesemisel abi. Leidis, et tal võiks olla keegi usaldusväärne inimene, kes murede korral saaks aidata. Viru maakohtu kohtunik kuulas isiku isiklikult ära tema viimiskohas. Isik sai aru kõikidest kohtuniku esitatud küsimustest ning vastas adekvaatselt, arvas, et suudab endale töökohe leida ja raha teenida. Raha kulutab nii palju kui ise säästab. Isik rääkis ka, et sooviks perekonda luua kuid pole seni õiget inimest leidnud. Rääkis, et esialgu koliks ema endisesse korterisse ja hakkaks tööd otsima ja teadis ka, et vara müügi osas tuleb eelnevalt rääkida ka vennaga. Kohus leidis, et vahetu mulje põhjal ei saa järeldada, et isik vajaks eestkostet. Võimalikule vaimsele häirele viitavaid tundemärke kohtunike silma ei hakanud.¹³⁰

Kohus leidis, et tsiviilasja materjalidest nähtuvalt on isiku tervislik seisund oluliselt paranenud võrreldes eestkoste seadmise ajaga. Seetõttu on kohtu hinnangul ära langenud

¹²⁹ HMK 2-15-18161

¹³⁰ *Ibid.*

vajadus pikendada isiku üle seatud eestkostet. Olenemata asjaolust, et isikul on diagnoositud paranoidne skisofreenia, ei põhjusta see tema kehtvat võimetust oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida. Kohus ei pidanud asjas usaldusväärseks ekspertiisiaktis esitatud järeldusi uuritava teo- ja arusaamisvõime ning abivajaduse kohta, kuna need olid olulisel määral vastuolus isiku ära kuulunud kohtuniku ja eestkostetavale määratud esindaja vahetu mulje põhjal kujunenud arvamustega. Kohtunik kuulas eestkostetava ära ning jõudis järeldusele, mis seab kahtluse alla eestkoste pikendamise vajaduse. Kohus leidis, et eestkostetava isiku tervisliku seisundi sedavõrd suur kõikumine umbes ühe kuu jooksul ei ole usutav ning seab kahtluse alla ekspertiisi usaldusväärse. Kohus leidis, et isiku tervislik seisund võimaldab tema üle seatud eestkoste lõpetamist seoses eestkoste seadmise aluseks olevate aluste ära langemisega ning lõpetas eestkoste kuna isiku suhtes ei ole TsÜS § 8 lõikest 2 ja PKS § 203 lõikest 1 sätestatud eeldused täidetud. Samuti leidis kohus, et kui isik kolib ema korterisse tuleb linnaosa valitsusel korraldada isikule iseseisvalt elama asumisel tugiisikuteenus. SHS § 26 lõike 1 punkti 6 kohaselt määrab valla- või linnavalitsus puuetega isikutele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks vajadusel tugiisiku või isikliku abistaja. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt valla- või linnavalitsus korraldab abi vajava puudega isiku toimetuleku sotsiaalteenuste osutamise, sotsiaaltoetuste maksmise, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi osutamise teel. Tugiisikul tuleb abistada isikut vajaduse korral igapäevases toimetulekus ja jälgida õigeaegset ravi saamist.¹³¹ Autor leiab, et erinõude korras teisel kohtul lasta isik ära kuulata oli selles tsiviilasjas väga oluline, kuivõrd seisukohad eestkoste vajaduse osas olid erinevad. Samuti märgib autor, et kohus on väga hästi selgitanud võimalust saada valla- või linnavalitsuse kaudu vajadusel tugiisik, mida ka eestkostetav soovis. Kuna kõikidel inimestel ei ole õiguslikke teadmisi, siis leiab autor, et eestkoste lahendites võikski olla viide võimalusele saada vajadusel tugiisik.

Kui isikut ei ole ära kuulatud, peaks kohtumäärusest selle kohta nähtuma ka põhjendus. Näiteks tsiviilasjas nr 2-11-25760 algatas kohus 2017. aastal menetluse seatud eestkoste jätkumise vajalikkuse otsustamiseks ja eestkostja ametiaja pikendamiseks. Kohtupsühhiatrilise ekspertiisi kohaselt kannatab isik nõrgamõistuslikkuse all, mis väljendub temal kognitiivsete võimete mõõdukas puudes. Ekspertiisi arvamuse kohaselt ei ole isik oma vaimse seisundi tõttu võimeline esinema kohtuistungil, kuid tema kohtu poolt ärakuulamine tavapära tingimustes tõenäoliselt ei kahjusta tema tervist. Kohus on määranud ekspertiisi,

¹³¹ HMK 2-15-18161

küsinud linnaosa valitsuse seisukoha ja abikaasa ning poja seisukoha, samuti riigi õigusabi korras määratud esindaja seisukoha. Selle kohta, miks kohus isiku ärakuulamata jättis, kohtumääruses põhjendus puudus.¹³²

Kohus otsustab PKS § 203 lõike 2 järgi milliste ülesannete täitmiseks eestkoste vajalik on. Oluline on, et kohus ei piiraks isiku õiguseid suuremas määras kui tarvis. Selleks on samuti oluline kohtu poolt isiku isiklikult ärakuulamine. Näiteks tsiviilasjas 2-11-47883 pödes isik paranoidset skisofreeniat, tema käitumine oli ohtlik ning mitu korda päevas esinesid haigushood. Samuti kulutas ta raha ebamõistlikult. Ekspertiisiakti järgi pödes isik episoodilist süveneva defektiga paranoidset skisofreeniat. Ekspert leidis, et kroonilise vaimuhaiguse tõttu ei ole isik võimeline kestvvalt aru saama oma tegude tähendusest ja neid juhtima. Ta ei saa oma huve kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu, ta vajab eestkostjat. Eestkostja ülesandeks peaks olema isiku huvide ja õiguste kaitsmine ja vajadusel ka tema hooldus ja järelevalve. Ta võib ilma eestkostja nõusolekuta teha pisitehinguid. Ei ole suuteline osalema kohtuistungil.¹³³

Määratud esindaja leidis, et avaldus tuleb rahuldada aga põhjendust lahendis märgitud ei olnud. Samuti ei nähtu lahendist, et kohus oleks isiku isiklikult ära kuulanud. Kohus põhjendas isiku ärakuulamata jätmist sellega, et TsMS § 524 lõike 5 punkti 1 järgi ei pea kohus isikut isiklikult ära kuulama, kui kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama. Kohus leidis, et asja materjalidest nähtuvalt ei ole isik võimeline oma tahet avaldama. Kohus määras 2012. aastal isikule eestkoste PKS § 203 lõike 1 alusel ning jättis isikule õiguse teha iseseisvalt pisitehinguid.¹³⁴

Autor juhib tähelepanu, et ekspertiisiaktis leidis ekspert, et eestkostja ülesandeks peaks olema isiku huvide ja õiguste kaitsmine ja vajadusel ka tema hooldus ja järelevalve. Eestkoste ja hooldus on erinevad asjad. Eestkostja tegeleb isiku huvide kaitsega kuid ei ole hooldaja. Eestkostja võib korraldada hoolduse isiku üle kuid eestkostja ülesanne ei ole eestkostet vajava isiku hooldamine. Kui isik vajab hooldust ja järelevalvet, siis ei tähenda see seda, et vaja on määrata eestkostja.

Samuti leiab autor, et kohus on ebaõigesti jätnud isiku isiklikult ärakuulamata. Kohus ei saanud veenduda selles, et isik ei ole võimeline oma tahet avaldama, sest kohtul ei saanud

¹³² HMK 2-11-25760

¹³³ HMK 2-11-47883

¹³⁴ *Ibid.*

tekkida vahetut muljet isikut ärakuulamata. Isiku isiklikult ärakuulamine on vajalik tõend menetluses. Kui ekspertiisiakti põhjal teha otsus, siis oleks päris mitmel inimesel eestkoste, kes seda tegelikult ei vaja. Kui kohus lähtuks vaid arsti arvamusest, oleks ebavajalik linnavalitsuse, määratud esindaja ja kohtu poolt isiku isiklik ärakuulamine. See ei ole mõeldav. Selleks, et kohus lahendaks asja õigesti, on vaja koguda ja hinnata erinevaid tõendeid. Isiku põhiõiguseid ei saa piirata vaid ühe tõendi põhjal. Selles töös analüüsib autor ka mitut tsiviilasja, kus kohus olenemata ekspertiisiaktis tuvastatust, jätab eestkoste määramata.

Samas tsiviilasjas menetles kohus 2016. aastal eestkoste pikendamist. Riigi õigusabi korras määratud esindaja leidis, et isik orienteerus ümbritsevas ja ei ole välistatud tema tervenemine. Kohalik omavalitsus leidis, et isik ei vaja eestkostet. Kohtuistungil kinnitas isiku ema, et tema hinnangul ei vaja tütar enam eestkostet kuna tervis on paranenud ning isik saab iseseisvalt hakkama oma eluga. Eestkostetav kinnitas istungil, et tema elu on stabiliseerunud. Teeb kõike ise, käib tööl ja õppimas ning ütles, et kuna ta tahab edasi töötada koolitajana, siis on tal teovõimet vaja. Käib regulaarselt arsti juures, mida kinnitas ka psühhiaatria haigla poolt kohtule esitatud seisukoht. Kohus leidis, et eestkoste pikendamine ei ole põhjendatud ning lõpetas TsMS § 529 lõike 1 alusel eestkoste, kuivõrd eestkostja määramise alused on ära langenud.¹³⁵

Selle tsiviilasja materjalide põhjal leiab autor, et kõik kogutud tõendid on äärmiselt olulised, et teha asjas õige otsus ning piirata isiku õiguseid ainult vajalikus ulatuses. Antud juhul oleks võibolla aidanud ka ravi ja hooldus ilma eestkosteta. Kui eestkoste seadmine on vajalik, siis peab kohus hindama selle ulatuse õigesti.

Näiteks algatas Harju Maakohus tsiviilasjas 2-15-18046 menetluse eestkoste jätkumise ja eestkostja ametiaja pikendamise otsustamiseks. 02.03.2011 määrusega seati isiku üle eestkoste ja eestkostja määrati kuni viieks aastaks.¹³⁶ PKS § 203 lõike 4 kohaselt kohus kontrollib hiljemalt iga viie aasta järel, kas eestkoste jätkumine eestkostetava üle on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada, tehes selle kohta määruse. TsMS § 528 lõike 1 kohaselt eestkostja ülesannete ringi muutmisele ja uue eestkostja määramisele, samuti eestkostja ametiaja pikendamisele kohaldatakse eestkostja määramise kohta sätestatud.

¹³⁵ HMK 2-11-47883

¹³⁶ HMK 2-15-18046

Vallavalitsus oli seisukohal, et eestkoste seadmise asjaolud ei ole ära langenud ning eestkoste on jätkuvalt vajalik. Isik on töövõimetuspensionär ning talle on määratud sügav puue. Vajab pidevalt järelevalvet ja kõrvalabi kõikides toimingutes. Ei suuda aru saada oma tegude tähendusest ja neid juhtida. Ta ei ole võimeline enda eest seisma aga tema varalised ja isiklikud õigused ja huvid vajavad kaitset. Määratud esindaja leidis, et eestkoste kuulub pikendamisele. Vaimse alaarengu tõttu ei ole ta suutnud omandada iseseisvaks toimetulekuks vajalikke oskusi ning vajab igapäevaselt juhendamist ja hooldamist.¹³⁷

Ekspertiisaktist nähtuvalt esineb isikul nõrgamõistuslikkus raske vaimse alaarengu kujul, mille tõttu ei suuda ta kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida ja oma elu iseseisvalt korraldada. Isik ei ole võimeline aru saama abielu sõlmimise ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest. Vaimne seisund ei luba tal langetada otsuseid, teha tehinguid, sh pisitehinguid. Huve ei saa kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu ja ta vajab eestkostjat.¹³⁸

Kohus kuulas puudutatud isiku ka isiklikult ära isiku tavapärasest keskkonnast. Isik avaldas kohtule, et ei ole nõus eestkostega, ta käib ise poes ja tahab seda ka edaspidi teha. Ta ostab toitu ja riideid, vajadusel aitab õde teda selles. Ta annab iga kuu oma 300 eurosest pensionist 100 eurot isale. Selgitab, et on epileptik, kuid tervis ei lähe hullemaks. Abielluda ei taha. Samuti näitab isik kohtule oma ostutšekke, mis on kogutud aruande tarbeks. Kohus otsustas asjas eestkostet pikendada, kuivõrd kohtu hinnangul ei ole eestkoste alused ära langenud ning eestkoste jätkumine ja senise eestkostja ametiaja pikendamine on vajalik, põhjendatud ja vastab eestkostetava huvidele. Samas otsustas kohus lubada pisitehingute tegemise eestkostja määratud rahasumma ulatuses ning teostada valimisõigust. Isik oli senini teinud iseseisvalt pisitehinguid igapäevaste poeskäikude näol. Kohtule näidatud ostutšekkide põhjal saab järeldada, et isik on võimeline tema kasutusse antud rahalisi vahendeid mõistlikult kulutama.¹³⁹

Antud juhul oli eelneva lahendiga võetud ära pisitehingute tegemise õigus ning eestkoste pikendamisel määratud esindaja, vallavalitsus ja ekspert leidsid, et vaimne seisund ei luba teha teha tehinguid, sealhulgas ka pisitehinguid. Eestkostetav oli seni ka iseseisvalt poes käinud ning ise kogunud enda ostutšekke. Kui kohus oleks isiku ära kuulamata jätnud ja

¹³⁷ HMK 2-15-18046

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*

lähtunud tsiviilasja materjalidest, siis puuduks inimesel õigus iseseisvalt poest isegi jäätist osta. Kohtu poolt ärakuulamine on väga oluline toiming, millest sõltub inimese põhiõiguste riive.

Ka siis, kui kohus isiku isiklikult ära kuulab, võib menetluse tulem olla kaheldav. Näiteks tsiviilasjas 2-11-12227 esitas avaldaja kohtule avalduse enda pojale eestkoste seadmiseks. Kohus kutsus pooled ärakuulamisele kohtusse. Uuritaval isikul on esinenud tervisehäireid nagu psüühikahäire krambihogudega. Viibis kohtumääruse alusel tahtevastaselt psühhiaatriahaiglas. Raviarsti sõnul on eestkoste seadmine vajalik, kuna ta ei tule iseseisvalt toime vajaliku asjaajamise korraldamisega. Ravimeid peab ta tarvitama igapäevaselt. Uuritav isik elab üürikorteris ning tuleb igapäevategevuste sooritamisega hästi toime, kuid ema sõnul on tema korter elamiskõlbmatu ja seal puuduvad pesemistingimused, samuti olevat poeg alatoitunud.¹⁴⁰ Autor märgib, et ema avaldatud probleemide puhul on isikul vaja hooldust või kõrvalabi, mitte eestkostet.

Ekspert leidis, et isikul esineb raske psüühikahäire, mis piirab kehtvalt ja olulisel määral tema võimet oma tegude iseloomust ja nende võimalikest tagajärgedest arusaamiseks ja käitumise juhtimiseks. Ühtlasi leidis ekspert, et esinev psüühikahäire ei võimalda tal aru saada keerukamate sotsiaalsetest suhetest, sealhulgas ka valimisõiguse tähendusest. Eksperti hinnangul on põhjendatud eestkoste seadmine aastaks, jättes eestkostja ülesandeks kõik juriidilised ja suured rahalised tehingud, samuti tingimuste loomise, mis kindlustaksid temale igapäevase toimetuleku, sotsiaalse turvalisuse ja püsimise ravisuhtes.¹⁴¹

Ärakuulamise protokollis nõustub isik eestkoste seadmise, kui see on vajalik ning kui ta ema ja isaga kokkuleppele saab. Ta on nõus eestkostjaga, kui see talle võimaldatakse. Rasketes olukordades vajab ta vanemate abi, kuid on piisavalt arenenud, et ise toime tulla. Ta on töötu ning pingutab, et tööd leida. Ta räägib, et on lõpetanud elektroonika ja biomeditsiini eriala. Samuti avaldab ta, et on publitseerinud artikleid. Arvab, et tuleb võtta vähem huvitav töö, kuid usub, et see on võimalik ja et ta saab hakkama.¹⁴²

Kohus on antud asjas rahuldanud avaldaja taotluse ning määranud uuritavale isikule eestkostja.¹⁴³ Autori hinnangul on tegemist inimesega, kes igapäevaselt tuleb toime endaga

¹⁴⁰ HMK 2-11-12227

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

ning antud juhul oleks piisanud hooldusest ja kõrvalabist. Kohus peab kaaluma, kas õiguste piiramine on põhjendatud. Eestkoste ei ole vajalik, kui huve saab kaitsta volitse andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu.

Kaks aastat hiljem esitas tema ema avalduse iseseisvalt tehingute tegemise õiguse laiendamiseks, mille kohus rahuldab. Tehingute tegemise õigust laiendati igakuise sissetuleku piirides. Ühtlasi tunnistas kohus ta valimisõiguse tähenduses teovõimeliseks. Samas asjas avaldas ka eestkostetav, et tema üle seatud eestkoste tuleb lõpetada, kuna eestkoste määramise alused on ära langenud ning esitas muu hulgas ka taotluse kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi määramiseks. Kohus eraldas eestkostevajaduse lõpetamise avalduse ning menetles seda eraldi asjana.¹⁴⁴

Eestkostetav selgitab, et igapäevaelu küsimustega tegeleb ise ning tuleb hästi toime. Otsib aktiivselt tööd. Igapäevaselt tegeleb enese arendamisega, näiteks loeb teaduskirjandust ning suhtleb Tallinna Tehnikaülikooli selle eriala lektoritega. Tema ema sõnul piirati meditsiinilistel põhjustel teovõimet, sest ta ei võtnud ravimeid ja langes sügavasse psühhoosi. Praeguseks olevat tema psüühiline seisund oluliselt paranenud, tal on tekkinud haigusteadvus ja ta võtab ravimeid ning teadvustab osalist töövõimetust. Linnaosa valitsus ja ema on seisukohal, et eestkoste ei ole vajalik, ning tal on perekond, kelle abiga ta toime tuleb ning kes aitavad teda sotsiaal- ja tervisehoiuteenuste korraldamisega. Eestkostetav mainib ka, et eestkoste seadmise määrusest ei nähtu, millele tuginedes on kohus seadnud eestkoste maksimaalseks ajaks ehk viieks aastaks ja seda kõigi eestkostetava asjade ajamiseks. Tema hinnangul viitab kohus lahendis eelkõige eksperdi arvamusele nõustudes aktis toodud seisukohtadega, kuid määrab samas eestkoste kõigi asjade ajamiseks maksimaalseks perioodiks ning tema hinnangul esineb kohtumääruses vastuolu. Eestkostetav palub määrata uus kohtupsühhiaatriline ekspertiis.¹⁴⁵

Ekspert leidis, et isik on selgel teadvusel, tema mõttekõik on loogiline ja jälgitav, luulumõtteid ei avalda, meelepetteid ei ilmne. Varasemate psühhoatiliste elamuste suhtes on uuritaval osaline haiguskriitika. Uuritav ei suuda enda vaimset seisundit lõpuni tajuda, haiguskriitika on osaline. Samuti leidis ekspert, et isik on võimeline igapäevase eluga toimetulekuks ja oskab adekvaatselt hinnata enda reaalseid võimalusi. Ta kannatab epilepsiaist põhjustatud peaaegu orgaanilise kahjustuse jääknähtude all, mis avalduvad peamiselt tahte-

¹⁴⁴ HMK 2-11-12227

¹⁴⁵ *Ibid.*

tundeelu haiguslikes muutustes ja kognitiivses defitsiidis. See psüühikahäire ei ole oma olemuselt nii raske, et takistaks tal kestvalt oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida. Tema psüühiline seisund võimaldab tal iseseisvalt teha tehinguid, teostada valimisõigust ning anda ka seisukoht eestkoste lõpetamise suhtes.¹⁴⁶

Kohus kuulas eestkostetava ära ning tutvus kirjalike tõenditega ning leidis, et avaldus on põhjendatud ning kuulub rahuldamisele. Olenemata sellest, et uuritav oli psühhoosis, ei nõustu autor eestkoste seadmisega. Olukorras, kus esineb raske psüühikahäire, on võimalik tahtest olenematu psühhiaatriline ravi. Asja materjalidest nähtub, et uuritava psüühikahäire allub ravile. Sellisel juhul ei ole eestkoste vajalik. Eestkoste seadmine peaks olema viimane variant, selline meede riivab isiku õigust vabale eneseteostusele.

Selle menetluse puhul on huvitav asjaolu, et ekspertiisis on toodud välja suurte tehingute tegemiseks piirangu panemine ning eestkoste määramise kestus vaid aasta. Samas on kohus piiranud eestkostetava kõiki huve ning võtnud ära ka isiku õiguse pisitehingute tegemiseks. Määruses puudusid põhjendused selliste piirangute seadmiseks. Äraakuulamisel rääkis uuritav isik selgelt ning veel samal aastal kavatses avaldada teadusliku artikli. Samuti rääkis, et on töötu ning pingutab, et tööd leida. Autor ei näe, millistel kaalutlustel on kohus antud asjas eestkoste seadnud ning leiab, et oleks saanud ka vähem riivavaid meetmeid rakendada.

Tsiviilasjade uurimisel on autor kujundanud seisukoha, et eestkoste seadmine minevikus on olnud kergekäelisem. Näiteks tsiviilasjas 2-14-53219 pikendati 2011 aastal kohtumäärusega eestkostet ning määrati eestkostjaks linnaosa valitsus tähtajaga 5 aastat. Eestkostetaval lubati eestkostja nõusolekuta teha olmelisi pisitehinguid igas kuus vanaduspensionini ulatuses. 2014. aasta juunis esitas linnaosa valitsus kohtule avalduse seatud eestkoste lõpetamiseks või eestkostja ülesannete ringi kitsendamiseks, kuna eestkostetava tervis on märgatavalt paranenud ja ta tuleb toime igapäevaste toimingutega. Riigi õigusabi korras määratud esindaja leidis, et isik saab oma elukorraldusega rahuldavalt hakkama. Eestkostetav orienteerub ajas, kohas ja isikus, saab aru eestkoste tähendusest ning teab eestkoste määramise tagajärgi enda jaoks. Esindaja kohtus eestkostetavaga tema töökohas. Esindaja asus seisukohale, et isik saab püsivalt aru enda tegudest ning suudab neid juhtida, isiku huvides on eestkoste lõpetamine.¹⁴⁷

¹⁴⁶ HMK 2-11-12227

¹⁴⁷ HMK 2-14-53219

Ärakuulamisel kinnitas isik, et on vanaduspensionär ja on elanud üksinda. Eitas, et on haige olnud. Rääkis, et sõjaväest tulles taheti teda saata kordusõppustele ja siis ta ostis endale diagnoosi, et mitte minna. Vanemad sundisid ka peale, et invaliidsuspensiooni võtaks. Praegu elab uues 1-toalises korteris. Ta on õppinud kellassepaks ning töötab sellel alal juba üle 50 aasta. Arveid maksab ise ja pensionit käsutab samuti ise. Saab kõigega hakkama, eestkostet pole tarvis. Kõik olevat alganud sellest, et emal tekkis võimalus saada korter eelisjärjekorras, kui teda teovõimetuks tunnistada. Isik ise sai sellest teada alles umbes poolteist aastat hiljem. See toimus aastatel 1996-1997.¹⁴⁸

Ekspertiisiaktist nähtuvalt põeb isik paranoidset skisofreeniat, mis käesoleval ajal on klassifitseeritav residuaalse skisofreeniana. Tal pole viimastel aastatel esinenud väljendunud produktiivset sümptomaatikat, ta on enda elukorraldusega rahuldavalt toime tulnud. Isik on võimeline oma psüühilise seisundi poolest iseseisvalt tehinguid tegema, teostama valimisõigust ja andma seisukoha eestkoste määramise kohta. Ekspert on seisukohal, et isik ei vaja eestkostet.¹⁴⁹

Tsiviilasja materjale hinnates langes kohtu hinnangul ära vajadus kohaldada tema suhtes eestkostet, sest isiku tervislik seisund on viimasel ajal oluliselt paranenud. Tal on püsiv sissetulek ja elukoht. Isik mõistab oma tegude tähendust ja suudab neid juhtida, saab iseseisvalt hakkama igapäevaste elukorralduslike küsimuste lahendamisega.¹⁵⁰ Käesoleva töö autori hinnangul sellist olukorda, kus eestkoste on seatud isikule, kes töötab kellassepana juba üle 50 aasta, tekkida ei tohiks. Ei ole mõeldav, et inimese teovõime on piiratud, ent ta käib tööl ja saab oma igapäevaeluliste toimetustega hakkama. Sellist isikut ei saa lugeda piiratud teovõimeliseks TsÜS § 8 lõike 2 järgi.

Autor on seisukohal, et eestkostet vajava isiku kohtu poolt isiklikult ärakuulamine on kõige olulisem tõend eestkoste menetluses. Kohus peab vahetu mulje põhjal veenduma, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama ning ei tohi lähtuda vaid esitatud tõenditest. Autor leiab, et TsMS § 524 lõike 5 punkt 2 on eksitav kuivõrd vahetu mulje saab tekkida ainult isikuga isiklikult kohtudes. Samuti annab TsMS § 524 lõike 5 punkt 1 eksperdiarvamuse näol kohtutele põhjuse, miks mitte isikut isiklikult ära kuulata. Seadus peaks kohustama

¹⁴⁸ HMK 2-14-53219

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

kohtunikul igal juhul eestkostet vajava isikuga isiklikult kohtuda, et isiku huve ei piirataks põhjendamatult.

2.5 Eestkostetava tsiviilkohtumenetlusteovõime

TsMS § 202 lõike 2 kohaselt ei ole piiratud teovõimega isikul tsiviilkohtumenetlusteovõimet, välja arvatud, kui täisealise isiku teovõime piiratus ei puuduta tsiviilmenetlusõiguste teostamist ja tsiviilmenetluskohustuste täitmist. Erandina tuleneb TsMS § 202 lõikest 4, et täisealisele isikule piiratud teovõime tõttu eestkoste seadmise menetluses on eestkostetaval tsiviilkohtumenetlusteovõime.

Riigikohus on tsiviilasjas 3-2-1-15-12 tühistanud Tallinna Ringkonnakohtu määruse ning lahendanud õigusliku küsimuse seoses eestkostja määramise lahendi peale määruskaebuse esitamise tähtajaga. Maakohus toimetab eestkostja määramise määruse kätte ainult esindajale aga mitte eestkostetavale. Eestkostetav esitas eestkostja määramise määruse peale määruskaebuse. Tallinna Ringkonnakohus jättis määruskaebuse menetlusse läbi vaatamata põhjusel, et tähtaega on rikutud. Riigikohus märkis, et puudutatud isikul on õigus esitada talle eestkostja määramise menetluses määruskaebus maakohu menetlust lõpetava määruse peale 15 päeva jooksul määruse edastamisest arvates. TsMS 661 lõike 2 teise lause kohaselt arvatakse määruskaebuse esitamise aega ajast, mil kohus selle isikule edastas, kui määrust ei pidanud isikule kätte toimetama. Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja seadmise menetluses näeb TsMS § 531 lõike 2 esimene lause ette, et kohus teeb eestkostemenetlust lõpetava määruse teatavaks lisaks eestkostjale ka eestkostetavale ja tema esindajale ning TsMS 532 lõike 1 kohaselt võib muu hulgas eestkostja määramise määruse peale määruskaebuse esitada isik, kellele eestkostja määramist menetleti.¹⁵¹

TsMS § 321 lõike 1 kohaselt, kui menetlusosalist esindab kohtumenetluses esindaja, toimetatakse menetluses olevas asjas dokumendid kätte ja saadetakse muud teated üksnes esindajale, kui kohus ei pea vajalikuks nende saatmist lisaks menetlusosalisele isiklikult. Ringkonnakohus on sellele sättele viidates järeldanud, et määruskaebuse esitamise tähtaeg hakkas kulgema ajast, mil puudutatud isiku esindaja sai kätte maakohu määruse. Riigikohus sellega ei nõustunud ning leidis, et TsMS § 321 lõikest 1 ei saa kohaldada eestkostemenetluses, milles on kohtumääruse kättetoimetamiseks või edastamiseks TsMS § 531 järgi ette nähtud teistsugune regulatsioon. Kolleegium leidis, et selle tõttu ei saa

¹⁵¹ RRTKm 3-2-1-15-12

eestkostemenetluses kasutada TsMS § 321 lõike 1 tõlgendamise kohta tehtud Riigikohtu lahendeid.¹⁵²

Riigikohus leidis, et määruskaebuse esitamise tähtaja kulgema hakkamise otsustamisel on oluline, et TsMS § 202 lõike 4 esimese lause kohaselt on täisealisele isikule eestkoste seadmise menetluses eestkostetaval tsiviilkohtumenetlusteovõime, mis võimaldab tal teha kõiki menetlustoiminguid. Menetlustoiminguid saab ta isiklikult teha ka juhul, kui talle on määratud esindaja riigi kulul. Kolleegium leidis, et hoolimata tsiviilkohtumenetlusteovõime omistamisest isikule, kelle üle eestkoste seadmist menetletakse, mis võrdsustab isiku menetlusõiguste- ja kohustuste osas tavalise menetlusosalisega, tuleb eestkostemenetluse iseloomu ja eestkostetava kaitset väärivaid huve arvestades lähtuda sellest, et määruskaebuse esitamise tähtaeg tema jaoks hakkab kulgema hetkest, mil määrus talle edastati. Eestkostetava esindaja jaoks hakkab aga määruskaebuse esitamise tähtaeg kulgema määruse esindajale edastamisest arvates.¹⁵³

Riigikohus leiab seega, et menetlusedokumentide eestkostetavale kätte toimetamine on vajalik ning sellega nõustub ka käesoleva töö autor. Praktikas aga on menetlusedokumentide kättetoimetamine raskendatud. Kui isik ei ole võimeline oma seisundi tõttu menetlusest aru saama, siis ei pruugi ta olla võimeline ei dokumente vastu võtma ega ka allkirjaga kättesaamist kinnitama. Samas TsMS § 531 lõike 1 järgi määrus kehtib ja kuulub täitmisele alates eestkostjale teatavastegemisest, seega ei takista eestkostetavale määruse kättetoimetamine määruse täitmist. Eestkostetaval peab olema õigus teha kõiki menetlustoiminguid. Kui eestkostetaval puuduks tsiviilkohtumenetlusteovõime ja ta ei saaks esitada kohtule määruskaebust, siis tekiks olukord, kus eestkoste võidakse määrata isikule, kes tegelikult eestkostet ei vaja. Näiteks menetluses on tehtud liiga piirav ekspertiis, eestkosteasutus leiab, et on vaja eestkostet puude või töövõimekaotuse põhjal, määratud esindaja esitab arvamuse ekspertiisi põhjal ja kohus lähtub kogutud tõenditest ning ei kuula isikut isiklikult ära. Määruskaebuse esitamise õigusega saab isik ise enda huve kaitsta.

Tsiviilkohtumenetlusteovõime on piiratud teovõimega täisealisel isikul seaduse järgi vaid eestkoste seadmise menetluses. TsMS § 526 lõike 2 punkti 5 ja lõike 3 kohaselt aeg, millal kohus hiljemalt otsustab eestkoste lõpetamise või pikendamise, ei või olla pikem kui viis aastat määruse tegemisest. PKS § 203 lõike 4 kohaselt peab kohus kontrollima eestkoste

¹⁵² RKTkm 3-2-1-15-12 p. 15.

¹⁵³ *Ibid*, p. 16.

põhjendatust iga viie aasta järel. See tähendab, et kui enne viie aasta möödumist eestkoste määramise alused ära ei ole langenud, siis kohus algatab eestkoste pikendamise otsustamiseks menetluse. Kui eestkoste seadmise menetlus on lõppenud ja eestkoste seadmise määruse määruskaebuse esitamise tähtaeg on möödunud, kuid eestkostetav arvab, et tema õigusi on piiratud alusetult, siis saab ta esitada avalduse eestkoste lõpetamiseks. Kuna eestkostetaval sellisel juhul enam tsiviilkohtumenetlusteovõimet ei ole, siis seda avaldust kohus menetlusse ei võta vaid algatab avalduse alusel TsMS § 476 lõike 1 järgi ise menetluse eestkoste lõpetamiseks.

Näiteks Harju Maakohtu tsiviilasjas 2-13-31675 oli isikule seatud 2013. aasta määrusega eestkoste, eestkostjaks Tallinna linn. 2016. aastal esitas eestkostetav avalduse tema üle seatud eestkoste lõpetamiseks ja eestkostja vabastamiseks eestkostja ülesannetest. Avalduse kohaselt on tal diagnoositud skisotüüpne häire aga see ei takista tal igapäevaeluga hakkama saamist. Ta tunnistab ravivajadust, suudab toime tulla igapäevaste eluliste toimingutega, igakuise sissetuleku planeerimise ja kasutamisega, enese eest hoolitsemisega ning on võimeline oma õiguste eest seisma. Soovib kolida elukaaslase juurde ja minna tööle. Ta on enda arvates suuteline oma isiklike ja varalisi huve ja õigusi kaitsma, oma tegusid juhtima ja nende tähendusest aru saada ning iseseisvalt tehnhuid tegema. Eestkostetav leiab, et tema hinnangul ei ole seatud eestkoste põhjendatud, kuna tuvastatud ei ole psüühikahäirest tulenev võimetus oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida. Kohus algatas TsMS § 476 lõike 1 alusel menetluse eestkoste lõpetamiseks.¹⁵⁴

Eestkosteasutus leidis, et eestkoste vajadus ei ole ära langenud ja tänu eestkosteale on õnnestunud isik paigutada sobivale teenusele erihoolekandeesutuses, mis tagab tema seisundi stabiilsena. Eestkoste lõpetamisel on oht, et eestkostetav lahkub ja katkestab teenuse ning tema eelneva elukorralduse muster kordub. Hoolekandeesutuse iseloomustuse järgi on isik aga võimeline oma elu iseseisvalt korraldama ja seetõttu ei vaja ööpäevaringset suunamist ja abi. Samuti on ta võimeline oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtima ning rahalisi tehinguid tegema. Kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktis asus psühhiaater seisukohale, et isikul ei esine psüühikahäireid, mis kestvalt piiraksid tema võimet oma tegude tähendusest aru saada ning neid juhtida. Temal esinevast skisotüüpselt häirest on säilinud lihtsakoeline mõtlemine, emotsionaalne lamedus ja tahteaktiivsuse langus, mistõttu on raskendatud toimetulek kiiresti muutuvast stiimulirohkest keskkonnast. Ta suudab teha valikuid temale sobivate tegevuste osas

¹⁵⁴ HMK 2-13-31675

ning oskab vajadusel abi otsida. Ta on suuteline iseseisvalt hindama oma abivajadust seal hulgas andma volitusi ning temale osutatavate teenuste toel võimeline iseseisvalt teostama ning kaitsma oma varlisi ja isiklikke õigusi ja huve, mistõttu ta ei vaja enda esindamiseks eestkostjat. Isikul esinev skisotüüpne häire ei põhjusta tal takistusi ega piiranguid ümbrusest ja sotsiaalsetest suhetest ja perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest arusaamiseks. Kohus leidis, et kohtule esitatud avaldus on põhjendatud ja tuleb seetõttu ka rahuldada. TsMS § 529 lõike 1 kohaselt lõpetas kohus eestkoste tulenevalt eestkoste määramise aluste ära langemisest.¹⁵⁵ Autor leiab, et tänu määruskaebuse esitamise võimalusele ning tänu sellele, et kohus saab algetada ka tsiviilkohtumenetlusteovõimetu isiku avalduse alusel menetluse, on ka piiratud teovõimega isiku huvid kaitstud.

¹⁵⁵ HMK 2-13-31675

Kokkuvõte

Kui täisealine ei suuda vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida, määrab kohus talle eestkostja. Eestkostja võib määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks see on vajalik. Eestkoste seadmine ei ole vajalik, kui isiku huve saab kaitsta volituste andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Eestkoste seadmisel on tegemist põhiõiguste riivega. Kohus peab otsustama kas õiguste piiramine on põhjendatud. Kohus peab tagama, et eestkostet ei seataks alusetult ning eestkoste seadmise korral piirataks teovõimet nii vähe kui võimalik.

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida eestkoste seadmise menetlust ning tuua välja selle puuduseid ning ettepanekuid süsteemi parendamiseks. Analüüsitud kohtulahendite põhjal on autor veendunud, et eestkoste institutsioon, kui selline, vajab muudatusi. Autor leidis, et eestkostet vajavate isikute huvid menetluses ei ole kaitstud selliselt, et tagada iga kord õige lahend. Kohus määrab kohati eestkoste kergekäeliselt ja rikub menetlusnorme.

Peamine põhjus eestkoste valesti määramisel on see, et kohus ei kuula isikuid isiklikult ära ning lähtub kogutud tõenditest nagu ekspertiisiakt, riigi õigusabi korras määratud esindaja seisukoht ja valla- või linnavalitsuse seisukoht. Autori hinnangul on kohtu poolt eestkostet vajava isiku ärakuulamine kõige olulisem toiming menetluse kestel. Otsus, mis piirab isiku põhiõiguseid, peab olema langetatud kaalutletult. TsMS § 524 lõike 5 järgi ei pea kohus isikut isiklikult ära kuulama, kui sellest võivad eksperdi sõnul tema tervisele tuleneda kahjulikud tagajärjed või kui kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama. Asjaolu, et ekspert on oma arvamuses seisukohal, et isiku isiklikult ärakuulamine kahjustab tema tervist, ei tähenda, et kohus ei pea isikut ära kuulama. Riigikohus on leidnud, et vahetu mulje loomine ja isikul tahte avaldamise võime olemasolu tuvastamine toimub isikuga suuliselt ja isiklikult kohtudes, üldjuhul tavalises keskkonnas. Isiklik ja suuline kohtumine on vajalik, et kohus tajuks isiklikult isiku vaimset seisundit ja võimet tahet avaldada. Vahetu mulje loomine on oluline, et tagada eestkoste seadmine põhjendatult. Samuti peab kohtu järelendus vahetu mulje teel saadud veendumuse sisu kohta nähtuma hiljem ka kohtulahendist.

Autori hinnangul on TsMS § 524 lõike 5 punkt 2 eksitav, kuivõrd see välistab isikuga kohtumise, juhul, kui kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama. Vahetu mulje saab tekkida vaid isikuga isiklikult kohtudes.

Samuti annab TsMS § 524 lõike 5 punkt 1 eksperdiavamuse kujul kohtule põhjuse, miks mitte isikut isiklikult ära kuulata. Autor leiab, et isiku huvide kaitseks peaks kohus olema kohustatud igal juhul isikuga isiklikult kohtuma ja teeb ettepaneku TsMS § 524 muutmiseks selliselt, et ärakuulamata jätmise kohtu poolt oleks välistatud.

Töös jõudis autor järeldusele, et kohtupsühhiaatriline ekspertiis on tihti isiku õiguste suhtes liialt piirav. Diagnoosi panemisega kinnitatakse üldiselt ka eestkoste vajadus. Autor leiab, et ekspertidelt ei tohiks küsida selliseid küsimusi nagu praktikas küsitakse. Ekspert peaks andma seisukoha isiku tervisliku seisundi kohta. Juriidiliste teadmisteta isik ei saa anda hinnangut eestkoste määramise, eestkostja ringi ja eeldatava aja osas, mil isik eestkostet vajab, nagu TsMS § 522 lõige 4 sätestab. Seda peab hindama kohus vahetu mulje põhjal. Kohus peab kõiki kogutud tõendeid kogumis hinnates tuvastama, millises ulatuses isiku teovõime psüühikahäire tõttu piiratud on ja millises ulatuses ta enda tegudest aru saab. Autor leiab, et TsMS § 522 lõike 4 osas tuleks viia läbi muudatus ning küsida ekspertidelt erialaseid küsimusi, mis täiendavad kohtu poolt vahetu mulje põhjal kogutud tõendeid. Ekspert ei saa anda hinnangut isiku õiguste piiramise vajadusele, määrale ja kestusele.

Samuti leidis autor, et riigi õigusabi korras tuleks esindaja määrata alati nii eestkoste seadmise kui ka pikendamise menetluses, et eestkostetava huvid oleks alati kaitsud. Seega peaks autori arvates TsMS § 520 lõike 2 punktis 1 olema vaid lause, et kohus määrab eestkoste seadmise menetluseks piiratud teovõimega täisealisele isikule esindaja. Lause teine pool võib tekitada segadust kuivõrd raske on hinnata eestkoste seadmise menetluses, kas esindaja määramine on isiku huvide kaitseks vajalik. Autor leidis, et esindaja määramine on alati vajalik.

Seaduses on sätestatud kohustus isiklikult eestkostet vajava isikuga kohtuda riigi õigusabi korras määratud esindajal, eksperdil ja kohtul, valla- ja linnavalitsusel sellist kohustust ei ole. Autor leidis, et kuivõrd valla- või linnavalitsus peab esitama arvamuse eestkoste määramise kohta, siis eestkostet vajava isiku huvide kaitseks peaks TsMS § 523 sätestama kohustuse ka neil isikuga isiklikult kohtuda.

Lihtsamad muutused, mis saab eestkostetava huvide kaitseks läbi viia, on koolitused eestkostjatele ja kohtunikele ning eestkostja aruande täitmise juhendi kättesaadavus lisaks eesti keelele ka vene keelsena. Kohtunikud peaksid eestkoste menetluses eestkostjatele nende ülesandeid paremini selgitama. Tihti ei tea eestkostjad mis nende ülesanded täpselt on. Eestkostja peab oma ülesandeid täitma eestkostetava parimate huvide ja eeldatava tahte

kohaselt ning valitsema tema vara hea eestkostja hoolsusega. Autori hinnangul on eestkoste mõeldud pigem varaliste õiguste ja huvide kaitseks ning eeldab teatud juriidilisi teadmisi.

Parima lahendusena näeb autor, et Eestis oleks riiklik eestkosteasutus, mille töötajad tegeleksid ainult eestkostja ülesannete täitmisega ja valla- ja linnavalitsused ning eestkostet vajava isiku lähedased ei oleks nende ülesannetega koormatud. Sellise ühtse süsteemiga oleks kõikide eestkostetavate huvid kaitstud võrdselt. See tähendaks, et eestkosteasutuse töötajatel oleksid vajalikud teadmised eestkostja ülesannete täitmisel ning igas menetluses oleks eestkostjana erialane isik, kes seisaks eestkostet vajava isiku huvide eest. Nii ei oleks ka kohtul võimalik isikut isiklikult ärakuulamata jätta kuivõrd eestkosteasutuse esindaja kontrolliks seda.

Kohus peab tuvastama eestkoste vajaduse ning millises ulatuses isiku teovõime piiratud on ning millises ulatuses ta enda tegudest aru saab. Käesoleval ajal menetlevad erinevad kohtunikud eestkoste määramist ja pikendamist erinevalt. Autor leiab, et kohus ei saa isikut ärakuulamata jätta ega ka kohtupsühhaatrilisest ekspertiisist lähtuda. See, et sellised olukorrad üldse tekivad tähendab, et seadus ei ole kõigile üheselt mõistetav. Kui erinevad kohtunikud tõlgendavad seadust erinevalt, ega lähtu Riigikohtu seisukohtadest, siis eestkostet vajavate isikute huvid ei ole kaitstud võrdselt. Kohus peab tagama, et isiku õiguseid piiratakse põhjendatult ja selleks on vaja luua ühtne praktika.

Protection of interests of adults in guardianship proceedings in Estonian court system

Resume

Due to different circumstances like old age, an accident or a disease, a person may find himself in a situation where they cannot protect their rights and interests either temporarily or permanently. In this case, they are in need of a guardian, who helps them in public institutions, banks, at the doctor's office and in everyday life. In Estonia a guardian is appointed only by court and it can be a family member, municipal office or a legal person. Usually a family member is willing to take care of a person but in the absence of family, the local municipal office is designated to take care of that person.

A guardian must take care of the ward's personal and financial affairs and protect the person's human and civil rights. Protecting the person and his assets is the only justification for guardianship. There are less intrusive ways to take care of a person, like giving a power of attorney for transactions or the help of a caregiver provided by the local municipal office. A guardian must be appointed only when a person cannot understand the meaning and consequences of his actions due to mental illness, mental disability or other mental disorder. Appointment of a guardian is the most extreme measure to be taken and should be avoided if there is a possibility to use other means.

During the procedure of deciding if a person needs a guardian, the court must collect evidence such as an opinion of the person's representative who is appointed by the court, a forensic psychiatric examination and an opinion by the local municipal office. Also the court must meet with the person and make sure that a guardian is necessary and there is no other way to protect the person's interests. In practice, there are cases, where a person who does not need a guardian has one. This is an immense violation of rights and should never happen.

The objective of this thesis is to analyze the court proceedings, point out the deficiencies and to make suggestions that can improve the system. The hypothesis is that the guardianship regulation does not always protect the interests of a person. The thesis is based on court practice, the author's work experience and scientific literature. The author uses a qualitative research method to analyze the guardianship system and develop ideas for making it better.

There are several problems that can occur during the process of appointing a guardian. For example, the main reason for incorrectly appointed guardianship, is that the court does not always meet with the person. This means that there is one less evidence to decide on. Meeting in person is important to ensure that the guardianship is justified. As the local municipal office also has to give an opinion on the matter, they too should meet with the person, before deciding on the necessity of a guardianship.

On occasions, the court makes a decision based on a doctor's examination. Sometimes the examination can be too limiting to a person's rights. A doctor does not have legal knowledge to give an opinion on whether there is a need of a guardian, on the extent of the guardianship or on the duration of the guardianship. The doctor should only give an opinion on the health condition of the person.

A person has the right for appointment of a representative if needed. There are some cases in which the court does not appoint a representative. In the opinion of the author, there should always be a representative involved.

Therefore there should be an amendment of law that excludes the possibility, for the court and the local municipal office, to not meet with the person personally. Also to make the appointment of a representative mandatory and to change the questions asked from the doctor.

There are also a few changes that can be made like organizing training courses for guardians and making the annual guardian report instruction available in Russian and English. Also the court should do a better job in explaining the responsibilities of a guardian to the family, so that they know what to expect, when becoming a guardian.

The author believes that there should be a unified system, so that everyone's interests are protected equally. It should be a public institution with qualified personnel, taking care of a person's personal and financial interests. This way the person's family or the local municipal office would not be burdened with the obligations of a guardian.

Kasutatud allikate loetelu

Teadusraamatud

1. Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2012.
2. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Kirjastus Juura 2005.
3. Tiivel, R. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2009.

Teadusartiklid

4. Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. *Juridica International* 2004, 9, lk 99-107.
5. Baiguševa, J., Krašeninnikov, J., Tamm, M. Esindus: mõiste, liigid, lubatavus. *Juridica* 2009, 10, lk 679-686.
6. Cassidy, J. Restoration of Rights in the Termination of Adult Guardianship. *The Elder Law Journal* 2016, 23(1), lk 83-122.
7. Crane, S. A. Is Guardianship Reform Enough? Next Steps in Policy Reforms to Promote Self-Determination Among People with Disabilities. *Journal of International Aging Law & Policy* 2015, 8, lk 177-210.
8. French, P., Kayess, R. Out of Darkness into Light? Introducing the Convention of the Rights of Persons with Disabilities. *Human Rights Law Review* 2008, 8(1), lk 1-34.
9. Frolik, L. A. Guardianship Reform: When the best is the Enemy of the Good. *Stanford Law & Policy Review* 1998, 9(2), lk 347-358.
10. Frolik, L. A. Is a Guardian the Alter Ego of the Ward? *Stetson Law Review* 2007, 37(1), lk 53-86.
11. Frolik, L. A. Promoting Judicial Acceptance and Use of Limited Guardianship. *Stetson Law Review* 2002, 31(3), lk 735-755.
12. Gottlich, V. The Role of The Attorney for The Defendant in Adult Guardianship Cases: An Advocate's Perspective. *Maryland Journal of Contemporary Legal Issues* 1996, 7(1), lk 191-222.
13. Göttig, T., Uusen-Nacke, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. *Juridica* 2010, 2, lk 86-101.

14. Hall, M. I. Dementia, Decision-Making, and the Modern (Adult) Guardianship Paradigm: Bentley v Maplewood Seniors Care Society 2014. *Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law* 2015, 1, lk 293-314.
15. Hurme, S. B. World Congress to National Summit: Moving Guardianship Excellence to Reality. *Journal of International Aging Law & Policy* 2013, 6(1), lk 1-33.
16. Hurme, S. B., Miller, S. Guardianship Monitoring: An Advocate's Role. *Clearinghouse Review* 1991, 25(6), lk 654-662.
17. Hurme, S. B., Parry, J. W. Guardianship Monitoring and Enforcement Nationwide. *Mental and Physical Disability Law Reporter* 1991, 15(3), lk 304-314.
18. Karp, N., Wood, E. F. Guardianship Monitoring: A National Survey of Court Practices. *Stetson Law Review* 2007, 37(1), lk 143-192.
19. Kerstna-Vaks, K. Hagita menetluse üldised küsimused. *Juridica* 2011, 5, lk 390-399.
20. Lahe, J. Vastutus teise isiku poolt tekitatud kahju eest. *Juridica* 2006, 9, lk 612-620.
21. McSwiggan, S., Meares, S., Porter, M. Decision-making capacity evaluation in adult guardianship: a systematic review. *International Psychogeriatrics*. Cambridge University Press 2016, 28(3), lk 373-384.
22. Parrest, N., Taro, K. Valikud Eesti haldusorganisatsiooni loomisel. *Juridica* 2014, 10, lk 715-731.
23. Pilt, E. Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. *Juridica* 2004, 4, lk 223-233.
24. Radford, M. F. Is the Use of Mediation Appropriate in Adult Guardianship Cases? *Stetson Law Review* 2002, 31(3), lk 611-686.
25. Salumaa, E. Eestkoste ja hooldus. *Juridica* 1995, 1, lk 10.
26. Schindler, M., Segal-Reich, M. Supported decision-making for older persons in Israel: The 2015 Precedent and the following 2016 regulation. *Elder Law Review* 2016, 10, lk 1-24.
27. Schmidt Jr, W. C. The Wingspan of wingspread: what is known and not known about the state of the guardianship and public guardianship system thirteen years after the wingspread national guardianship symposium. *Stetson Law Review* 2002, 31(3), lk 1027-1046.
28. Scobie, E. Promoting autonomy and dignity later in life. A review of guardianship and administration in Queensland. *Elder Law Review* 2016, 10, lk 1-21.
29. Varul, P. II osa. Isikud. *Juridica* 1994, 8.
30. Varul, P. Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law in Estonia. *Juridica International* 2000, 5, lk 104-118.

31. Wood, E. Recharging Adult Guardianship Reform: Six Current Paths Forward. *Journal of Aging, Longevity, Law, and Policy* 2016, 1(1), lk 8-53.

Eesti õigusaktid

32. Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeks. Tallinn, Kirjastus Eesti Raamat 1969.
33. Perekonnaseadus. RT I, 1994, 75, 1326.
34. Perekonnaseadus. RT I, 2009, 60, 395.
35. Perekonnaseadus. RT I, 21.12.2016, 12.
36. Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. RT II, 04.04.2012, 6.
37. Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus. RT II, 04.04.2012, 5.
38. Põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
39. Rezold, J. R. Baltimaa Eraseadus. Kirjastus Valgus 1989, lk 16-35.
40. Sotsiaalhoolekande seadus. RT I, 21.12.2016, 21.
41. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I, 28.12.2016, 22.
42. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I, 12.03.2015, 106.
43. Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks. Tartu, Kirjastus Teaduslik Kirjandus 1946.

Eesti kohtulahendid

44. HMK 2-11-11565
45. HMK 2-11-11878
46. HMK 2-11-12227
47. HMK 2-11-25760
48. HMK 2-11-47883
49. HMK 2-11-54916
50. HMK 2-13-31675
51. HMK 2-14-53115
52. HMK 2-14-53219
53. HMK 2-15-310
54. HMK 2-15-9533
55. HMK 2-15-12483
56. HMK 2-15-12537
57. HMK 2-15-18046

58. HMK 2-15-18047
59. HMK 2-15-18052
60. HMK 2-15-18059
61. HMK 2-15-18161
62. HMK 2-15-18221
63. RKTkm 3-2-1-15-12
64. RKTkm 3-2-1-25-11
65. RKTkm 3-2-1-87-11
66. RKTkm 3-2-1-127-14
67. RKTko 3-2-1-141-05

Muud allikad

68. Eesti Patsientide Esindusühingu koduleht, Patsiendiabi, Puue ja töövõimetus. www.epey.ee (01.05.2017).
69. Haljasmets, H. Eestkostemenetluse tähtsamad etapid. www.tallinn.ee/est/g4276s64077 (01.05.2017).
70. Ilus, E., Rooma eraõiguse alused. Tallinn, Kirjastus Ilo 2000.
71. Juur, K. Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja määramine. Tartu, kohtupraktika analüüs, 2012. www.riigikohus.ee/vfs/1358/EestkostjaM22ramine_K2tlinJuur.pdf (01.05.2017).
72. Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri, 2009. www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b08d579a-6ae6-7288-be34-fcffd72f84e0/Perekonnaseadus (01.05.2017).
73. Probleemse käitumise juhendamine raske ja sügava vaimupuudega autistidel, 2014. www.autismeesti.ee/wp-content/uploads/2014/10/Probleemse-k%C3%A4itumise-juhendamine-F72-F73-autistidel-Tartu-s%C3%BCmp.pdf (01.05.2017).
74. Resource for Second World Congress. www.international-guardianship.com/pdf/GBC/GBC_Finland.pdf (01.05.2017).
75. Seletuskiri Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemise seaduse eelnõu kohta, 2010. www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eelnõu_seletuskiri.pdf (01.05.2017).